

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

RÛM SÛRESİ ve KONULU TEFSİRİ

HAMZA BAYRAKTAR

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Orhan İYİBİLGİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2021

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak savunduğum "**Rûm Sûresi ve Konulu Tefsiri**" adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların "Kaynakça" bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

11 / 01/ 2021

Hamza BAYRAKTAR
17531200014

ÖNSÖZ

Rahmân ve Rahîm olan Allah Teâlâ'nın adıyla... Bütün hamdler Allah Teâlâ'ya olsun. Salât ve selam Kur'ân'ı Kerîm'in mübelliği ve mübeyyini olan Peygamberimizin (s.a.v.) ve O'nun adına hizmetkâr olan kullarının üzerine olsun.

Kur'ân-ı Kerîm, indirildiği günden günümüze kadar insanlığa aydınlatıcı ve yol gösterici bir rehberdir ve olmaya da devam edecektir. Kişinin, hayatını tatbik etmesi açısından ise bir yaşam tarzı biçimidir. Bu yüzden insanlığın kurtuluşundaki ana kaynak olarak hayatımızın en önemli noktasında yer almaktadır.

Âlimler asırlar boyunca, insanlığın yararına katkı sunmak amacıyla sayısız eserler kaleme almışlardır. Kur'ân-ı Kerîm'in tefsiri de bu çalışmalardan bir tanesidir. Allah Teâlâ'nın murad-ı ilahiyyesini anlamak için yapılan bu tefsir çalışmaları kıyamete kadar da devam edecektir.

Konulu Tefsir üzerine ihtisaslaşma dönemi yirminci yy. da gerçekleşmiştir. Her ne kadar son yüzyıl, konulu tefsirin ihtisaslaşma dönemi olsa da yeterli çalışmalar yapılmamıştır. Bir takım eleştirilere maruz kalsa da, bir tefsir yönelişi olarak kendini kabul ettirmiştir. Bu çerçevede bizde, "Rûm Sûresi ve Konulu Tefsiri" adlı konu üzerinde çalışmaya karar verdik. Allah Teâlâ bu çalışmayı hayırlı eylesin.

Bu çalışmada bize yardımlarını esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Orhan İYİBİLGİN hocama, tezin düzenlenmesinde yardımcı olan rahle arkadaşım Bilal ÖZTÜRK hocama, öğrenim hayatımın başından bu aşamaya kadar gelmeme vesile olan aileme ve bir harf dahi olsa üzerimde emeği geçen tüm hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Hamza BAYRAKTAR

2021

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT.....	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1. Tezin Konusu	1
2. Tezin Amacı.....	2
3. Tezin Metodu	2
BİRİNCİ BÖLÜM	4
TEFSİR İLMİ, TEFSİR ÇEŞİTLERİ VE KONULU TEFSİR	4
1.1. Tefsir İلمي.....	4
1.1.1. Tefsir.....	4
1.1.1.1. Klasik Dönemde Tefsir	5
1.1.1.2. Çağdaş Dönemde Tefsir.....	6
1.1.2. Te'vil	6
1.2. Tefsir Çeşitleri.....	7
1.2.1. Mevdi'i (Konumlu veya Analitik) Tefsir	7
1.2.1.1. İcmâlî Tefsir	8
1.2.1.2. Tafsîlî Tefsir.....	8
1.2.1.2.1. Rivâyet Tefsiri.....	8
1.2.1.2.2. Dirâyet (Re'y ve Aklî) Tefsiri	8
1.2.1.2.2.1. Mezhebî Tefsir ve Ekolü	9
1.2.1.2.2.2. İşâri Tefsir	9

1.2.1.2.2.3. Fıkhî Tefsir.....	9
1.2.1.2.2.4. İctimâî Tefsir.....	9
1.2.2. Mevdûî (Konulu) Tefsir.....	10
1.3. Konulu Tefsir, Metodu ve Mahiyeti.....	11
1.3.1. Konulu Tefsirin Doğuşu.....	13
1.3.2. Konulu Tefsirin Önemi.....	14
1.3.3. Konulu Tefsire Eleştiriler ve Sorunlar.....	16
1.3.4. Konulu Tefsirin Zorunluluğu.....	18
1.3.4.1. Konulu Tefsire İhtiyaç.....	19
1.3.4.2. Kur'ân-ı Kerîm'i Baştan Sona Yorumlayan Tefsirlerin Sınırlılığı.....	20
1.3.5. Konulu Tefsirle Diğer Tefsirlerin Mukayesesi ve İlişkisi.....	20
1.3.6. Konulu Tefsirin Sınırlarının Belirlenmesi.....	21
1.3.7. Konulu Tefsirin Çeşitleri.....	21
1.3.7.1. Kur'ân Merkezli Konulu Tefsir.....	22
1.3.7.1.1. Herhangi Bir Konuyu Kur'ân Bütünlüğü İçerisinde Ele Almak.....	22
1.3.7.1.2. Konulu Kavram Tefsiri.....	23
1.3.7.2. Sûre Merkezli Konulu Tefsir.....	23
1.3.7.2.1. Tek Konulu Sûre Tefsiri.....	23
1.3.7.2.2. Çok Konulu Sûre Tefsiri.....	24
1.3.8. İstılah Yönüyle Konulu Tefsir.....	25
1.3.9. Lügavi Yönüyle Konulu Tefsir.....	25
İKİNCİ BÖLÜM.....	27
RÛM SÛRESİ ve KONULU TEFSİRİ.....	27
2.1. Rûm Sûresi Hakkında Bilgiler.....	27
2.1.1. Sûrenin Metni.....	27

2.1.2. Sûrenin Meâli.....	28
2.1.3. Sûrenin İsmi, Âyet Sayısı, Yeri ve Sebeb-i Nüzûlü,	34
2.1.4. Sûrenin Tarihi Arka Planı	35
2.1.5. Sûrenin Konusu.....	36
2.1.6. Sûrenin Bir Önceki Sûre ile Münasebeti	38
2.1.7. Sûrenin Bir Sonraki Sûre ile Münasebeti	40
2.1.8. Sûrenin Fazileti	41
2.1.9. Sûrede Geçen Bazı Kelimelerin Tahlili	41
2.1.10. Sûrede Nâsîh Mensûh	42
2.2. RÛM SÛRESİ KONULU TEFSİRİ.....	43
2.2.1. Rûmlar ve Perslerle Alakalı Gaybdan Haber Verilmesi (1-4).....	43
2.2.1.1. Hurûf-u Mukatta'(1)	44
2.2.1.2. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) Allah Teâlâ'nın İzniyle Göstermiş Olduğu İki Mu'cize (2-4).....	44
2.2.2. Allah Teâlâ'nın Müşriklere Meydan Okuması (5-7).....	49
2.2.2.1. Allah Teâlâ Dilediğine Yardım Eder (5).....	49
2.2.2.2. Allah Teâlâ Vaadinden Caymaz (6)	50
2.2.2.3. Kâfirler Ancak Dünya Hayatını Bilirler, Âhiret Hakkında Bilgisizdirler (7)	51
2.2.3. Kâinatta Düşünenler İçin Çağrılış (8).....	52
2.2.4. Geçmiş Ümmetlerin Yalanlarından Ötörü Helak Olmaları ve Yeryüzünde Dolaşanların durumu (9-10).....	53
2.2.4.1. Allah Teâlâ Kâfirlerden, Yeryüzünde Dolaşıp Atalarının Akıbetlerinin Nasıl Olduğuna Bakmalarını İstiyor (9)	54
2.2.4.2. Allah Teâlâ'nın Âyetlerini Yalanlayanların Sonlarının Kötü Oluşu (10).....	56
2.2.4.3. Âyetler Arası Bağlantı	56

2.2.5. O Zamanki İnsanların durumu ve Diriliş Gününün İspatı (11-16)	57
2.2.5.1. İnsanın Yaratılış Merhalesi (11)	57
2.2.5.2. Kıyâmet Koptuğunda Mücrimler Ümitsizliğe Kapılırlar (12)	57
2.2.5.3. Allah Teâlâ'ya Ortak Koşan Kâfirlere Hiç Kimsenin Fayda Veremeyeceği (13)	58
2.2.5.4. Kıyâmet Koptuğunda İnsanlar Grup Grup Ayrırlar (14)	58
2.2.5.5. Allah Teâlâ, Emir ve Nehiyelerine Uyan Kullarını Cennetine Koyar (15)	59
2.2.5.6. Allah Teâlâ, Emir ve Nehiyelerine Uymayan Kullarını Cehennemine Koyar (16)	60
2.2.5.7. Âyetler Arası Bağlantı	60
2.2.6. Namaz Vakitleri ile Alakalı Âyetler (17-18)	60
2.2.6.1. Sabah, Akşam ve Yatsı Namazları (17)	60
2.2.6.2. Öğle ve İkinci Namazları (18)	62
2.2.7. Allah Diriyi Ölüden, Ölüyü de Diriden Çıkartır (19)	63
2.2.7.1. Âyetler Arasında Bağlantı	64
2.2.8. Allahın Birliğine, Kudretine ve Nimetlerine Bakarak O'na Hamd Etmek ve O'nu Tenzih Etmek (20-27)	65
2.2.8.1. İnsanın Topraktan Yaratılması Allah Teâlâ'nın Âyetlerindendir (20)	65
2.2.8.2. Kendinizden Eşler Yaratması Allah Teâlâ'nın Âyetlerindendir (21)	66
2.2.8.3. Dillerin ve Renklerin Farklı Yaratılması da Allah Teâlâ'nın Âyetlerindendir (22)	68
2.2.8.4. Gece, Gündüz Uykusu ve Geçiminizi Aramanız Allah Teâlâ'nın Âyetlerindendir (23)	69
2.2.8.5. Şimşegin Gösterilmesinde Korku ve Ümit Olması ve Yeryüzünün Öldükten Sonra Diriltilmesi Allah Teâlâ'nın Âyetlerindendir (24)	70

2.2.8.6. Göklerin ve Yerin Belli Bir Yörüngede Desteksiz Olarak Tutulması ve Ölülerin Allah Teâlâ'nın Emriyle Kendilerini Huzurda Bulmaları (25)	71
2.2.8.7. Göklerin, Yerin ve İçinde Bulunan Canlı veya Cansız Her Şeyin Sahibi Allah Teâlâ'dır (26)	73
2.2.8.8. Yaratan, Öldüren ve Tekrar Dirilten Allah Teâlâ'dır (27)	73
2.2.8.9. Âyetler Arasında Bağlantı	74
2.2.9. Allahın Birliğini İspat Etmek İçin Verilen Darbı Meseller (28-29)	74
2.2.9.1. İnsanın Kendi Cinslerini, Kendine Ortak Yapamadığı Halde, Allah Teâlâ'ya Ortak Yapması (28)	75
2.2.9.2. Allah Teâlâ'nın Saptırmış Olduğu Kimseleri Hiç Kimse Hidâyete Erdiremez (29)	76
2.2.10. İslâm'ın Fıtrat ve Vahdaniyet Dini Olması (30-32)	77
2.2.10.1. İslâm Fıtrat Dinidir (30)	77
2.2.10.2. Allah Teâlâ'ya Gönülden Teslim Olmamız Gerekir (31)	79
2.2.10.3. Allah Teâlâ'nın Emirlerine Uymayıp, Gruplara Ayrılırlar (32) .	80
2.2.11. Varlıkta ve Yoklukta İnsanların Tabiatı (33-37)	81
2.2.11.1. Sıkıntıya Düşen Allah Teâlâ'ya Sığınmır (33)	81
2.2.11.2. Müşriklerin Kendilerine Verilen Nimetlere Karşı Nankör Olmaları (34)	82
2.2.11.3. Müşriklerin Hevâlarına Göre, Allah Teâlâ'ya Ortak Koşmaları (35)	83
2.2.11.4. İnsanın Dünya Hayatında Başına Gelen Şeylerden Ötürü Sevinmesi ve Üzülmesi (36)	83
2.2.11.5. Allah Teâlâ Dilediği Kullarına Rızkını Genişletir veya Daraltır (37)	84
2.2.12. Hüküm Âyetleri (38-39)	85
2.2.12.1. İnsana Hakkı Olanın Verilmesi (Zekât ve Sadaka gibi) (38)	85

2.2.12.2. Ribadan (Faizden) Sakındırma (39).....	86
2.2.12.3. Âyetler Arası Bağlantı.....	87
2.2.13. Allahın Birliğine Delalet ve İnsanlığın Amellerinin Sonuçları (40-42)	88
2.2.13.1. İnsanoğlunun, Allah Teâlâ Katında Evreleri (Yoktan Yaratması, Rızık Vermesi, Öldürmesi ve Tekrardan Diriltmesi) (40)	88
2.2.13.2. İnsanoğlunun İşlemiş Oldukları Günahlar Sebebiyle Yeryüzünde Fesat Çıkması (41)	89
2.2.13.3. Yeryüzünde Gezin ki, Önceki Atalarınızın durumundan İbret Alın (42).....	90
2.2.14. Dosdoğru Dine (İslâm'a) Tabi Olmanın durumu ve Kıyâmet Günü Hakkında Uyarı (43-45).....	90
2.2.14.1. Geç Olmadan Allah'ın Dinine Yönelmek Gerektiği (43).....	90
2.2.14.2. İnsanın Dünya Hayatındaki Amelleri, Ya Cennete Ya Da Cehenneme Kapı Aralar (44)	91
2.2.14.3. Allah Teâlâ Mü'minleri Sever, Kâfirleri Sevmez (45).....	91
2.2.15. Allahın Birliğine, Kudretine ve Mücrimlerin Akıbetlerinin durumuna Delelet Eden Başka Deliller (46-50).....	91
2.2.15.1. Allah Teâlâ'nın, Rüzgârları Müjdeci Olarak Göndermesi (46)..	92
2.2.15.2. Allah Teâlâ'nın Mü'minlere Yardım Vaadi (47)	92
2.2.15.3. Allah Teâlâ'nın Rüzgâr Vasıtasıyla Yağmuru Yağdırması, Yağdırdığı Yağmurla da Mü'min Kullarına Rahmetini Tecelli Ettirmesi (48).....	93
2.2.15.4. Allah Teâlâ, Yeryüzüne Rahmet Yağmurunu İndirmeden Önce Kullarının Halleri (49).....	94
2.2.15.5. Allah Teâlâ Ölü Toprağı Nasıl Dirilttiyse, Ölü İnsanı da Öyle Diriltir (50).....	95
2.2.15.6. Âyetler Arası Bağlantı.....	95
2.2.16. Kâfirlerin Her Zamanki Halleri (51).....	95

2.2.17. Peygamberimizin (s.a.v.) Kâfirlere ve Müminlere Etkisinin Ölçüsü (52-53)	96
2.2.17.1. Peygamberin (s.a.v.), Hakka Kulaklarını Tıkayan İnkârcıları Hidâyete Erdiremeyeceği (52)	97
2.2.17.2. Peygamberin (s.a.v.), Kalp Gözü Kapalı Olanları Hidâyete Erdiremeyeceği Ancak Âyetlere İnanan Müslümanlara Sesini Duyurabileceği (53)	98
2.2.18. İnsanın Farklı Evrelerindeki Yaratılışında Allahın Kudreti (54).....	98
2.2.18.1. Âyetler Arasında Bağlantı.....	99
2.2.19. Kıyâmet Günü İnsanların durumu (55-57)	99
2.2.19.1. Diriliş Günü Mücrimlerin Şaşkınlıkları: Dünyada veya Kabirde Bir An Bile Kalmadık (55).....	100
2.2.19.2. İlim ve İman Ehlerinden Mücrimlere: Diriliş Gününe Kadar Dünyada Kaldınız Lakin Siz Bunu Bilmiyordunuz (56)	101
2.2.19.3. Dünyada Zulüm Yapanların, Âhirette Mazeretleri Kabul Edilmeyecek (57)	102
2.2.20. Kâfirlerin, Allahın Âyetlerine ve Peygamberimizin (s.a.v.) Sabırla Onlara Emretmesine Karşı Tavırları (58-60).....	102
2.2.20.1. Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de, İnsanların Akıllarında Şüphe Uyandıracak Hiçbir Açık Bırakmamıştır (58).....	102
2.2.20.2. Allah Teâlâ İnanmak İstemeyen Kullarının Kalplerini Mühürler (59).....	103
2.2.20.3. Sabredene, Allah Teâlâ'nın Vaadi Haktır (60)	103
2.2.21. Sûrenin Özeti	104
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	106
KAYNAKÇA	109
ÖZGEÇMİŞ	113

ÖZET

RÛM SÛRESİ VE KONULU TEFSİRİ

"Rûm Sûresi ve Konulu Tefsiri" adlı çalışma, giriş, iki bölüm, değerlendirme ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Birinci bölümde, tefsir çeşitleri ve konulu tefsir kısımları üzerinde; ikinci bölümde ise Rûm Sûresi metni, meâli, ismi, konusu, önceki ve sonraki sûre ile münasebeti ve faziletleri üzerinde durulduktan sonra sûreyi yirmi bir ana başlık altında, elli dört alt başlıkta incelenerek, sûrede geçen konular ele alınmaya çalışıldı. Değerlendirme ve Sonuç kısmında ise sûrenin tamamında ne gibi dersler çıkarılması gerektiği özetlendi.

Rûm sûresinin tefsirinin içerdiği genel konular, mü'minin dünyada sınavının zor geçeceği şayet sınavı geçerse âhirette durumunun kolay olacağıdır. İslâm dininde cihadın önemi vurgulanmaktadır. Mü'minin yapmış olduğu iyilikler sebebiyle günahları silinecektir. Mü'minlerle, kâfirlerin ve münafıkların hallerinin nasıl anlaşılacağı anlatılmaktadır. Peygamberliğin gerekliliği ve Peygamberimizin (s.a.v.) mucizelerinin gerçekleştiği bildirilmektedir. Kâfirlerin yapmış oldukları şeylerden dolayı tehdit edildikleri azabı acele istemelerinden bahsetmektedir. Salih amellerin mü'minlere has olduğu, mü'minlerin buldukları bölgede dinlerini yaşamada sıkıntı çektiklerinde hicret etmeleri gerektiği, asıl hayatın dünya hayatı değil de âhîret hayatı olduğu sûrede anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: et-Tefsîru'l-Mevdûi', Rûm Sûresi, Gayb, Mü'min, Kâfir

ABSTRACT

RUM SURAH AND TOPIC COMMENTARY

The study named "Rûm Sûresi and Topic Commentary " consists of an introduction, two parts, evaluation and conclusion parts. In the first part, after focusing on the types of tafsir and the themed tafsir parts, in the second part, the text of the Surah of Rûm, its text, its name, its subject, its relationship with the previous and next surah and its virtues, the surah is examined under twenty-one main headings and fifty-four sub-titles. issues were tried to be addressed. In the Assessment and Conclusion part, what lessons should be learned during the whole period were summarized.

The general issues included in the commentary of Surah al-Rm are that a believer's exam will be difficult in the world if he passes the exam and his situation in the hereafter will be easy. The importance of jihad is emphasized in the religion of Islam. His sins will be erased due to the good deeds of the believer. How to understand the state of believers, disbelievers and hypocrites is explained. It is reported that the necessity of prophethood and the miracles of our Prophet (pbuh) took place. It speaks of the urgent demand for the punishment that the disbelievers were threatened with for what they did. It is explained in the sura that righteous deeds are peculiar to believers, that believers must migrate when they have trouble living their religion in the region where they live and that the real life is the life of the hereafter, not the life of the world.

Key Words: Topic Commentary, The RomansRûm Surah, Unseen, Believer, Heathen

KISALTMALAR

(a.s.)	: Aleyhis-Selam
b.	: Bin/ibn
bs.	: Baskı
C.	: Cilt
(c.c.)	: Celle Celalluhu
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H.	: Hicrî.
Hız.	: Hazreti.
M.	: Miladi
MS	: Milattan Sonra
(r.a.)	: Radiyallahu Anh
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
(s.a.v.)	: Sallâllahu aleyhi ve sellem.
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire

GİRİŞ

1. TEZİN KONUSU

Kur'ân-ı Kerîm geçmişten günümüze kadar Müslümanların inanç, ahlak, sosyal hayat vs. gibi genel ihtiyaçlarına cevap veren ilahi bir kaynak olmuştur. Kıyamete kadar da olmaya devam edecektir. Kur'ân-ı Kerîm'i anlamak amacıyla ortaya çıkan konulu tefsir alanı Müslümanların bu ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynar. Ele almış olduğumuz konulu tefsir çalışması, farklı metodları içerisinde barındırmaktadır. Bizim çalışmamız çok sûre çerçeveli konulu tefsir disiplini alanına girmektedir.

Rûm sûresinin içerdiği genel konuları belirleyerek, sûreyle alakalı yapılan çalışmaları inceledik. Bunun neticesinde de sûreyi genel manada başlıklar halinde özetledik.

İnsanın başına bir sıkıntı geldiğinde bunun Allah Teâlâ'dan olduğunu bilmesi ve sabretmesi gerektiğinden, Allah Teâlâ'nın her durumda mü'minlere yardımda bulunmasından, emir ve yasaklarına uyan kullarına ise cenneti vaad edeceğinden bahseder.

Her an Allah Teâlâ'yı yüceltmek ve tesbîh etmekten, insanın kendi cinsini kendine ortak yapmadığı halde, Allah Teâlâ'yı kendine ortak yapma hezeyanında bulunmasından bahseder. İnsanın hayat evreleri, sıkıntıya düşen insanın Allah Teâlâ'ya sığınması ve sıkıntısı giderildiğinde bunu kendinden bilme yanlısına düşeceğini ifade eder.

İnsana hem cinsinden eş yaratmasından, rüzgârın ve şimşeğin çakmasının insana korku ve ümit vermesinden, uykunun insan için gerekliliğinden, insanı, sonbaharda ölen, ilkbaharda dirilen bitki gibi kolay öldürüp dirilteceğinden, gökleri ve yeri desteksiz ayakta tutması ve bunların yörüngelerinin hiç şaşmamasından bahseder.

İslâm dininin fitrat dini olduğu, Allah Teâlâ'nın rızası olmadan yapılan iyiliğin manevi anlamda insana hiç bir fayda veremeyeceği, geçmiş ümmetlerin akıbetlerinden dersler alınması gerektiği gibi konuları surede zikreder.

2. TEZİN AMACI

Âlimler, Kur'ân-ı Kerîm'i tam manasıyla anlamak ve yaşamak için asırlar boyu çaba göstermişlerdir. Bunun neticesinde de farklı ilim dalları geliştirmiş ve birçok eser te'lif etmişlerdir. Çalışmamız olan konulu tefsir de bunlardan bir tanesidir.

Konulu tefsir metodunu ele almadaki amacımız, bu alandaki çalışmalara katkı sunması ve sûredeki ilahi mesajlara ulaşmada hızlı ve pratik bir yöntem olmasıdır. Aynı zamanda tebliğ vazifesini yerine getiren bir Müslüman'ın sorulara kolay cevap verebilmesi içindir. Çünkü konulu tefsir, ele alınan bir kitabın içindekiler kısmı gibidir.

Sûre olarak da, Rum sûresini ele alma amacımız ise, konulu tefsir çalışmasına uygun olması ve içerdiği mesajların oldukça fazla olmasıdır.

Yine bu çalışmamızda, konulu tefsirle ve sûre ile alakalı yapılacak yeni çalışmalara bir nebze olsun katkı sağlamak ve akla gelebilecek sorulara cevap bulmak hedeflendi.

Diğer bir amacımız ise, mü'minler sıkıntı anlarında Allah Teâlâ'ya güçlü bir teslimiyet göstermeleri, ümitlerini hiçbir zaman yitirmemeleri, amellerinin karşılıklarını alacakları, her an Allah Teâlâ'yı anmaları gerektiği, tövbe kapısının her daim açık olduğu, O'nun rızasının dışında hareket etmemek gerektiği gibi mesajları okuyucuya aktarmaktır.

3. TEZİN METODU

"Rûm Sûresi ve Konulu Tefsiri" adlı çalışmamızı iki bölümde ele aldık. Birinci bölümü "Konulu Tefsir" başlığı altında inceledik. Konulu tefsir metodu, mahiyeti, doğuşu, önemi, yapılan eleştiriler, sorunlar, zorunluluğu, diğer tefsirlerle mukayesesi, ilişkisi, sınırları ve çeşitleriyle beraber ele almaya ve bu şekilde konulu tefsirle alakalı çalışma yapmak isteyen araştırmacıların aklında şema çizmeye çalıştık.

İkinci bölümde ise Rûm sûresini, konulu tefsir metodu şeklinde tefsir etmeye çalıştık. Öncelikle sûre hakkında bilgi, konuyla bütünlük olsun diye de âyetlerin metnini ve meâlini verdik. Ardından nüzûl sebebini, zamanını, tarihi

arka planını, konusunu, önceki ve sonraki sûre ile münasebetini, faziletini ve son olarak da bazı kelimelerin tahlilini vererek sûreyi tefsir etmeye başladık. Sûreyi yirmi bir ana başlık altında, elli dört alt başlık altında ele almaya çalıştık. Tezi bu şekilde metodlandırarak, araştırmak istediğimiz konuyla alakalı âyetleri bulup, akıldaki müşkülleri çözümlenmeye çalıştık.

Sûrenin meâl kısmında tek bir kaynak yerine, incelemiş olduğumuz bütün tefsir kaynaklarının meâllerinden faydalanmaya çalıştık. Ayrıca tek tek âyetleri ele aldığımız kısımda meâlleri verirken âyet-i kerîmelerde bulunmayan zamirlerin neler olduğunu parantez içerisinde vererek konuya daha hâkim olmaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEFSİR İLMİ, TEFİR ÇEŞİTLERİ VE KONULU TEFİR

1.1. TEFİR İLMİ

Allah Teâlâ, Cebrail (a.s.) vasıtasıyla Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafaya (s.a.v.) Kur'ân-ı Kerîm'i yirmi üç yılda peyderpey indirmiştir. Kur'ân-ı anlama indiriliş sürecinden başlamış olup kıyamete kadar devam edecektir. Peygamberimizin (s.a.v.) vefatından sonra her ne kadar Kur'ân-ı anlamak çabası bir ilim dalı altında olmasa da çalışmalar yapılmıştır.

Tefsir, Kur'ân-ı Kerîm'i anlamak ve anlamlarını yaşayabilmek adına ortaya çıkmış bir ilim dalıdır. Muradı, insanlığın sıkıntılarına çözüm üretebilmek, hayatlarını kolaylaştırmak, huzur içinde dünya hayatını ikame ettirebilmek dolayısıyla da hem dünyalarını hem de ahiretlerini kazanabilmek adına yol gösterici olmaktır.

Âyet-i kerîmede *"Onlar sana hiçbir misal getirmezler ki (buna karşılık) sana gerçeği ve en güzel tefsiri (açıklamayı) getirmiş olmayalım"*¹ şeklinde geçmiştir.

1.1.1. Tefsir

Tefsir kelimesi f-s-r kökünden müştak tef'il vezninin mastarıdır. Lügatta *"izah ve beyan etme"* manalarına gelir.² İbn Arabî tefsir ve te'vil'in manasının bir olduğunu bildirmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا³ olarak geçen âyet-i kerîmede bu manada kullanılmıştır. التَّفْسِيرُ müphem olan lafızdan murâd edilen manayı ortaya çıkarmak için kullanılır. Te'vil ise zahir manada olan eş iki manadan herhangi birini kullanmaktır. Doktorun, hastasının sıkıntısını anlamak için tahlil numunesine bakmasına da yine f-s-r kökünden türeyen "tefsiratun" kelimesi kullanılır. Nail ki müfessir âyetlerin manalarını ortaya çıkarıyor, doktor

¹ Furkân, 25/33.

² Muhammed Abdülzîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, s. 265.

³ Furkân, 25/33.

da hastalığın illetlerini ortaya çıkarır.⁴ Tefsirin üretme olmayıp mevcuttan öğrenme, nakletme ve bunun sonucunda da durum tespiti yapma eylemidir.⁵

Müfessirler tefsir için çeşitli istilâhî tanımlar yapmışlardır:

- Zerkeşi, "*âyetlerin nüzûl sebeplerini, sûrelerini, kıssalarını ve bunların delalet ettiği manaları inceleyen aynı zamanda da bu âyetleri ve sûreleri Mekkî ve Medeni olarak tertip eden, muhkem, müteşabih, nasih, mensuh, âm, hâs, mutlak, mukayyed, mücmel ve müfessirini araştıran bir ilim dalı*",
- Zürkânî, "*beşeriyetin gücü ölçüsünde Ku'rân-ı Kerîm'in Yüce Allah'ın muradına delalet edecek yönünün araştırılmasını kapsayan bir ilim dalı*"⁶ şeklinde tarif ederlerken,
- İsfahani, "*bir şeyden makul anlamın ortaya çıkarılması*"⁷ olarak tanımlamaktadır.

1.1.1.1. Klasik Dönemde Tefsir

M./7-19. asırlar klasik dönem tefsirinin ele alındığı dönemdir. Bu dönemin ilk zamanları Hadis ilmi dâhil bütün ilmi alanları kapsamaktadır. Hadis ilmindeki tefsire ait bilgiler de, tefsir ilminin yazılı ilk eserleri olarak bilinmektedir. Bu dönemin müfessirlerinin eserlerini ortaya koymada ortak nokta, tefsirin Peygamberimiz (s.a.v.), sahabe, tabiin ve sonraki dönemden isnad metoduyla rivâyet edilmesidir.⁸

Yine bu dönemin ilk zamanlarında ansiklopedik anlamda bir tefsir metodu hâkimken sonraki asırlarda, günümüz akademik eserlerinde de hâkim olan, alan

⁴ Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükrim İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Dâru's-Sadr, Beyrut, H./1414, c. 5., s. 55.

⁵ Görener, İ., "*Kur'ân İlimleri ve Tefsîr Usulünün Bir Yöntem Çağrıştırması Sorunu*", *Bilimname Yayınları*, C. 16, 2009, s. 11.

⁶ Bedreddîn Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fîkr, Beyrut, 2009, c. 2., s. 162-163.

⁷ Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garibu'l-Kur'ân*, Daru'l-Kalem-Dâru's-Şamiyye, Beyrut-Dimeşk, H. 1412, s. 636.

⁸ Mennâ Halil Kattân, *Mebâhis fî Ulûmi'l Kur'ân*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2009, s. 311-312.

çalışmalarının ilk örnekleri sayılabilecek tefsirler kaleme alınmış ve her bir müfessir tefsirini hâkim olduğu alanla sınırlamaya çalışmıştır.⁹

1.1.1.2. Çağdaş Dönemde Tefsir

Çağdaş dönemin tefsir anlayışının, İslâm dünyasının 19. yüzyıldan itibaren geçirmiş olduğu değişimin tezahürü olduğunu söylemek doğru olacaktır. Bu dönemde tefsirde hem şekil hem muhteva açısından önemli değişimler yaşanmış olup, tefsire bazı işlevler eklenmiştir. Bu eklenmeler sonucunda müfessirler, tefsir çalışmalarıyla, ortaya çıkan ihtiyaçları ve problemleri cevaplandırma yoluna gitmiştir.¹⁰ Bundan dolayı pratik endişeler, sosyal, siyasal ve ideolojik içerikler son dönem tefsirlerinde daha çok işlenmeye başlanmıştır. Bunun sonucu olarak da İslâm'ın inanç esaslarına ve toplumsal düzenlemelerine yönelik eleştirilere cevap amacını taşıyan savunmacı ve meşrulaştırıcı bir çaba bu dönem tefsirlerinde hâkim olmuştur. Çağdaş dönem tefsiri, klasik dönem tefsirinden bazı meselelerde farklıdır.¹¹

1.1.2. Te'vil

Te'vîl ise e-v-l kökünden müştak olup te'fil vezninden mastardır. E-v-l ise lügat olarak "*bir şeyin aslına dönmesi, bir şeyi uygun olan amacına ulaştırmak*"¹² manalarını taşır. Tefîl babından, "*açıklamak ve beyan etmek*"¹³ gibi manalara da gelmektedir. Tefsir istilâhında ise "*âyetleri muhtemel manalarına döndürmek*"¹⁴ demektir.

Âlimlerin bazıları tefsir ve te'vil kelimelerini bir manada kullanıldığını söyler. Mesela Ebû Abîd ve Mücahid: "*Âlimler tefsiri ve te'vili aynı anlama gelmek üzere beraber kullanırlar*" derler. Hatta İbn Cerîr et-Taberî'nin "*Camiû'l-Beyân an Te'vili Âyî'l-Kur'ân*" adlı eseri vardır. Her âyetin tefsirini yaparken de

⁹ Ercan Şen, "*Çağdaş Bir Tefsîr Olarak Konulu Tefsîr Ekolü ve Örnek Bir Konulu Tefsîr Denemesi: Kur'ân'da Fetih Kavramı, 4.Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı-4*", 2015, s. 162.

¹⁰ Mehmet Paçacı, *Çağdaş dönemde Kur'ân ve Tefsire ne oldu?*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2008, s. 45-69.

¹¹ Şen, 2015, 164.

¹² Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredâtü li Elfâzi'l-Kur'ân*, Beyrut, Dâru'l-Marife, 2005, s. 381.

¹³ İbn Manzûr, 1414, 461.

¹⁴ ez-Zerkeşî, 2009, 164.

"te'vil ehli ihtilaf etti" ya da "âyetin te'vilinde" şeklinde kullanımları da olmuştur. Görülüyor ki, tefsir ve te'vil kelimeleri bir arada kullanılmıştır. Lakin bu iki kelimenin farklı manalara geldiğini söyleyen âlimler de vardır. Bu âlimlerden biri olan Zehebî, "*rivayete dayanan kaynakların tefsir olarak adlandırılması gerektiği; dirayete dayanan kaynakların ise te'vil olarak adlandırılması gerekir*"¹⁵ görüşünü savunmaktadır. Tefsirin, Peygamberimizden (s.a.v.) gelen veya vahyin indirilişine şahit olan ashabdan gelen rivâyetleri açıklamak için kullanıldığı; te'vilin ise icthadi görüşlere dayanan bir açıklama olduğu zikredilir.¹⁶

Kısaca belirtmek gerekirse, "*tefsir ve te'vîl kelimeleri muhtelif zamanlarda birbirlerinin yerine de kullanılmışlardır. Tefsir kelimesi ıstılah olarak te'vilden daha önce kullanılmıştır. İslâm'ın ilk asrında, tefsir ve hadisten başka ilimler yaygın olmadığından, tefsir kelimesi bu ilimlere tahsis ediliyordu. Tercüme devri ile bu ilimler tedvine başlanıp, muhtelif ilimler İslâmiyet'e girince, tefsir kelimesi diğer ilimlerde de kullanılmaya başlanmış olup, te'vîl kelimesi ise Kur'ân-ı Kerîm ve ondaki fikirleri müdafaa devrinden itibaren kullanılmaya başlanmıştır.*"¹⁷

1.2. TEFSİR ÇEŞİTLERİ

Tefsir çeşitlerini şu başlıklar altında toplayıp kısaca tanımlarını yaparak bizi ilgilendiren kısım olan konulu tefsire geçiş yapacağız.

1.2.1. Mevdi'i (Konumlu veya Analitik) Tefsir

الموضع kelimesi "*lügatte bir şeyin bırakıldığı yer, mahal, kitabın bölümü*" vb... manalara gelmektedir. Bu yüzden التفسير الموضعي terkihi "*konumlu tefsir*" diye adlandırılır. Konumlu-Analitik tefsir terimi "*herhangi bir müfessirin Kur'ân-ı Kerîm'deki sûre ve âyet sıralamasını esas alarak her âyeti mevcut tertibe göre açıklaması*"¹⁸ demektir. İcmâlî ve Tafsîlî tefsir olmak üzere iki kısma ayrılır.

¹⁵ ez-Zerkeşî, 2009, 164.

¹⁶ Muhammed Âlî el-Hasan, *el-Menar fî Ulûmi'l-Kur'ân mâ Medhali fî Usûli't-Tefsiri ve Masâdirihî*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2000, s. 218.

¹⁷ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, TDV Yayınları, 26. bs. Ankara, 2014, s. 214.

¹⁸ Seyyid Muhammed el-Bakir, *Mukaddimat fi't-Tefsiri'l-Mevdûi' li'l-Kur'ân*, Dâru't-Tevzîhi'l-İslâmi, Beyrut, 1980, s.10-12.

1.2.1.1. İcmâlî Tefsir

Küllî yani detaya girmeden ana hatlarıyla yapılan tefsire, icmâlî tefsir denir. Tanım olarak icmâlî tefsir *"kelimelerin anlamı, tahlili, farklı okuma biçimleri (kıraat), cümlelerin irabı, Kur'ân-ı Kerîm'in içerdiği belâgat nükteleri vb. açıklamalarla yetinen yani sadece lafızla ilgilenen tefsir tarzıdır ki, buna taşıdığı bu özelliğinden kaynaklı caff (kuru) tefsir"*¹⁹ de denmektedir.

1.2.1.2. Tafsîlî Tefsir

Bu tefsir tarzı, *"naklî ve ictihadi tefsir geleneğinin yerine göre geniş veya dar anlamda uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntem ekseninde, mantık ve mefhum ilişkisi; başka bir ifade ile tefsir kaleme alan müfessirlerde ekseriye, tikelden tümele bazen de tümelden tikele doğru bir seyir takip ederek âyetlerin gât (içsel) anlamlarıyla ilgilenmektedir."*²⁰ İkiye ayrılır.

1.2.1.2.1. Rivâyet Tefsiri

Rivâyet tefsiri, *"Kur'ân'a, Hz. Peygamber'in sünnetine, seleften nakledilen haberlere, Arap dili ve cahiliye Arap şiirine dayanan tefsir"* diye tanımlanabilir. Rivâyet tefsirinin kaynakları, *"Kur'ân, sünnet, sahabe ve tabiun kavilleri ile hiçbir müfessirin müstağni kalamayacağı filolojik yani dilbilimsel tefsirin vazgeçilmez iki unsuru olan Arap dili ve cahiliye şiiridir."*²¹

1.2.1.2.2. Dirâyet (Re'y ve Aklî) Tefsiri

Rivâyetlere bağlı kalmayıp dil, edebiyat ve çeşitli ilimlere dayanılarak yapılan tefsire dirâyet tefsiri denir. Dirâyet tefsirini rivâyetten ayıran en belirgin özellik, *"müfessirin herhangi bir meselede kendi görüşüne yer vermesidir. Lakin bu onun rivâyet tefsir kaynaklarını hiç kullanmadığı anlamına gelmez."*²²

Bizce dirâyet tefsiri, rivâyet tefsiri kaynaklarından yararlanıp çeşitli ilimlere dayanarak yapmış olduğu içtihadı, kitaba (tefsire) yansıtmaktır. Dirâyet tefsiri dörde ayrılmaktadır.

¹⁹ Muhsin Demirci, *Konulu Tefsîre Giriş*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2017, s. 35.

²⁰ Demirci, 2017, 39.

²¹ Demirci, 2017, 40.

²² Demirci, 2017, 43.

1.2.1.2.2.1. Mezhebî Tefsir ve Ekolü

Belli sistematik içerisinde nasslardan çıkarılan manalarla oluşturulan inanç sistemine mezhep denir. Mezhebî tefsir ise bu inanç sistemleri üzerine Kur'ân'î anlayışı oturtarak tefsir yapmaktır. Ekol ise "*doktrin, mektep, medrese ve okul anlamına gelmektedir.*" O zaman mezhebi tefsir ekolü, "*itikadi anlamda farklı Kur'ân-ı Kerîm anlayışlarını içinde barındıran sistematik yapıdaki doktrinleri*"²³ ifade etmektedir.

1.2.1.2.2.2. İşâri Tefsir

Tasavvuf erbabından yeterli makama ulaşmış olan mutasavvıf kimselerin şahsi fikirleri ile değil de ilham ve keşf yoluyla Kur'ân-ı Kerîm'deki manaların esrarını açıklamaktır.²⁴

1.2.1.2.2.3. Fıkhî Tefsir

Fıkhî tefsir "*ibâdât, muâmelât ve ukubâtla ilgili âyetlerin izahlarıyla meşgul olup, söz konusu alana âit âyetlerden hükümler çıkarmaya çalışan bir tefsir*" çeşididir. Fıkhî tefsir, ahkâm âyetlerini kapsamaktadır.²⁵ Burada ahkâm âyetlerinin sayısı ile ilgili bilgi verecek olursak, ahkâm âyetlerinin sayısı her ne kadar İmam Gazâlî ve Fahreddin er-Râzî tarafından 500 olarak kabul edilse de bu sayıyı 800'e çıkaran âlimlerin yanında 200'e indiren âlimler de vardır.²⁶

1.2.1.2.2.4. İctimâî Tefsir

Son asırda ortaya çıkan yeni bir tefsir ekolüdür. Muhammed Abduh 19. asrın son çeyreğinde bu tarzı ele alan ilk bilginidir. Bu tefsirin en önemli iddiası, "*tefsiri kuruluk, donukluk ve durgunluktan kurtararak, çağın toplumsal sorunlarını nassların ışığında çözümlenektir.*"²⁷ Toplumsal ve hidâyet konularını ele alarak bu sorunlara ışık tutmayı hedeflemiş olup adını da buradan almıştır.

²³ Demirci, 2017, 50.

²⁴ Muhammed Hüseyin ez-Zehabi, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirun*, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1976, c. 2, s. 28.

²⁵ Demirci, 2017, 62.

²⁶ Çetiner, B., "*Ahkâmü'l-Kur'ân*", TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, (c. 1., s. 551).

²⁷ Demirci, 2017, 69.

1.2.2. Mevdûî (Konulu) Tefsir

Konulu Tefsir ülkemizde bütünsel ve tevhîdi tefsir olarak bilinirken, Arap beldeleri ise "*Tefsir el-Mevdûî*" tabirini kullanır. Zamanın değişimi, insanın değişimini, insanın değişimi de zihinlerin değişimini ortaya çıkarır. Her dönemin diğer dönemlerden farklı felsefi ve ilmi sistemi olduğu herkes tarafından kabul edilir. Zamanın değişiminin yani insanın zihin yapısının değişiminin, Kur'ân-ı Kerîm'in yorumlanma tarzının değişimine neden olacağı aşîkârdır. Bu değişim konulu tefsirin ortaya çıkışını hazırlar. Dünya hayatının getirmiş olduğu sıkıntılar, insanların dinle ilgilenmesine engel olabilmektedir. Tam da bu yüzden Kur'ân-ı Kerîm'i belli konular çerçevesinde insanlara sunmak; onların dünya hayatını Kur'ân-ı Kerîmle çözüme kavuşturmasına yardımcı olacaktır.²⁸

Mevdûî tefsirin birkaç tanımını yapılmıştır. Bunlar:

- "*Herhangi bir yaşamsal konu hakkında veya merak edilen bir konuyu Kur'ân-ı Kerîm boyutuyla araştırılıp ve incelenip Kur'ân'i bir düsturla sunulması,*
- *Araştırılmak istenen bir konu hakkında, konuyla alakalı tüm âyetleri ele alıp Kur'ân'i bir düsturla sunulması,*
- *Ya da ele alınmak istenen konuları tek bir sûre veya birçok sûre ışığında Kur'ân'i bir düsturla sunulması".*²⁹

İlim adamları ve öğrenciler yeni bir terim olan "*Konulu Tefsiri*" yaygın olarak kullanmaya başlamıştır. Konulu tefsirle alakalı tanımlara da bakacak olursak, konulu tefsirin en önemli özelliğinin bir konu hakkında, konuyla alakalı tüm âyetleri ele alarak, konuyu tefsir etmeye çalışmasıdır. Buna "*Genel Konulu Tefsir (Tefsiri'l Mevdûî' el-Am)*" denir. "*Özel Konulu Tefsir (Tefsiri'l-Mevdûî' el-Has)*" ise bir konunun bir kısmını ele alıp tefsir etmeye çalışmasıdır. Bu iki yöntemin ortak özelliği ise Kur'ân-ı Kerîm'de geçen konuları ele alıp tefsir etmeleridir.³⁰

²⁸ Gıyasettin Arslan, "*Tefsîr Çalışmalarında 'Konulu Tefsir'in Önemi*", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 2, Elazığ, 1997, s. 185.

²⁹ Mustafa Müslim, "*Kur'ân Çalışmalarında Yöntem*", (Çev.: S. Özer), Fecr Yayınları, Ankara, 1993, s. 27.

³⁰ Arslan, 1997, 187.

1.3. KONULU TEFSİR, METODU VE MAHİYETİ

Konulu Tefsir, Kur'ân-ı Kerîm'de araştırılmak istenilen konuyu belirleyip, o konuyla alakalı tüm âyet-i kerîmeleri iniş sırasına göre sıralayıp ilmi açıdan inceleyerek geniş çaplı okumaktır. Konulu tefsiri, diğer bilindik tefsir metotlarından ayıran üç noktadan biri, âyetlerin ele alınış tarzıdır. Konulu tefsir, âyetleri konularına göre incelerken; diğer tefsir metotları ise âyetlerin mevcut sırasına göre konumlandırır. İkinci ele alınış tarzı ise nüzûl sırasındır. Nüzûl sırası gözetilmeden yapılan tefsir, konulu tefsir açısından sağlıklı ve doğru değildir. İçki yasağı ile ilgili âyetlere bakarsak nüzûl sırasının gerekliliğini anlamış oluruz.³¹ Üçüncü ele alınış tarzı ise konu hakkındaki âyetlerin murâdını toplu olarak sunmaktır. Güngör konulu tefsiri, "*Kur'ân-ı Kerîm'de bir konu ile alakalı bütün âyetlerin, tarihi sıra içinde incelenip, o konunun okuyucuyu tatmin edecek tarzda ve etraflı bir şekilde sunulmasına imkân verilmesidir*"³² şeklinde tanımlar.

Konulu tefsirin amacının, mevdi'i tefsir anlayışının amacından farklı olduğu kesindir. Çünkü mevdi'i tefsirin anlayışı, Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin mevcut tertibine göre yani âyet-i kerîmelerin sırasına göre tefsir yaparken zamanla da bölüm bölüm tefsir yapar hale gelmiştir. İşte bu akımın yapmış olduğu âyet-i kerîmelerin sırasıyla tefsir yapması yani peş peşe olan âyetlerin mana açısından birbiriyle bağımsız olması, birbiriyle ihtilafli mezheplerin ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Cebr, tefviz ve ihtiyar meseleleri bunun en bariz örnekleridir.³³ Mevdi'i tefsir tarzı bazıları tarafından kullanılarak bütünsel tefsir anlayışının dışına çıkılmasına, sonucunda da âyetleri, hevâ ve heveslerini kullanıp insanları etrafına toplayarak farklı amaçlara hizmet etmesine sebebiyet vermiştir. Lakin mevdi'i tefsir anlayışı topyekûn yanlış veya bir yönüyle yanlış bir akım olduğunu iddia etmek kesinlikle doğru değildir. Çünkü bu anlayış tarzıyla birbirinden değerli binlerce müfessirler yetişmiştir. Burada kastedilen suiistimale açık olabileceğidir. İslâm adını kullanarak kurulan terör örgütleri mevdi'i anlayışı suiistimal ederek İslâm adını kirletmişlerdir.

³¹ Bilindiği gibi içki konusunda dört defa ayet nazil olmuş ve bunlardan sonuncusunda kesin olarak haram kılınmıştır. Bu ayetler sırasıyla, Nahl, 16/67.; Bakara, 2/219.; Nisâ, 4/43.; Mâide, 5/90-91.

³² Mevlüt Güngör, "*Tefsîr'de Konulu Tefsîr Metodu*", İslami Araştırmalar Dergisi, C. 2., S. 7., 1988, s. 50

³³ Arslan, 1997, 190.

Kur'ân-ı Kerîm evrensel bir kitaptır. Yani belli zamana belli mekâna veyahut belli bir topluluğa değil aksine tüm insanlığa Allah Teâlâ tarafından bir hediyedir. Kur'ân-ı Kerîm'in mu'cize oluşu çağlar üstü bir durumdur. Müfessirler, tefsir yaparken bu duruma riâyet ederek çalışmalarını hazırlamalıdır. Konu ile ilgili Şa'ravi der ki: "*Kur'ân-ı Kerîm bir mu'cize olduğuna göre meydan okuması da sürekli olacaktır. O indiği dönemde belagatiyle Araplara meydan okumuştur. Ne var ki İslâm, bütün beşeriyetin dinidir. O halde, indiği dönemde Arap olmayanlara da sonraki nesillere de meydan okuması gerekir. Değilse mu'cize oluşunun bir anlamı kalmaz.*"³⁴ Arslan: "*Kur'ân-ı Kerîm'in mu'cize ve evrensel oluşunu göz önünde bulundurarak, âyet-i kerîmeleri çağa göre yorumlar. Her şeyde olduğu gibi Kur'ân-ı Kerîm'i de, konularına göre tefsir ederken alanında uzman kişiler tarafından yorumlanması gerekir. Zira alanında uzman kişilerin gördüğü ince ve hassas noktaları, uzman olmayan kişiler gözden kaçırabilir*". Konuya dair şu âyet-i kerîme örnek verilebilir: "*Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri, yakında bir ateşe sokacağız, onların derileri şişip acı duymaz hale geldikçe, onların derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar, Allah daima üstün ve hâkimdir.*"³⁵ Âyet-i kerîmede geçen "*deri değiştirilmesi*" olayını, bir dermatoloji uzmanına sormak gerekir. Çünkü onun uzmanlık alanına girmektedir. Başka bir âyet-i kerîmede Allah Teâlâ bizlere şöyle emrediyor. "*...Eğer bilmiyorsanız bilgi ehline sorunuz.*"³⁶ Konu bir dermatoloji uzmanına sorulur ve şu cevap alınır: "*Acıyı hisseden sadece dış deridir. Çünkü sinir uçları hep dış deridedir. Derin olmayan yanıklar daha çok acı vermektedir.*"³⁷ Görüldüğü gibi uzman olanların dışında, konunun incelikleri tam olarak anlaşılmamaktadır. Özetle bir müfessirin tek başına Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir etmesi yetersiz olacaktır. Eksik kaldığı konularda gerekli bilgileri, konunun uzmanından edinerek tefsir çalışmasını yürütmesi daha yerindedir.³⁸

³⁴ Şaravi, M. M., *Kur'ân Mucizesi*, (Çev.: M. S. Şimşek), Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul, 2017, s. 156.

³⁵ Nisâ, 4/56.

³⁶ Enbiyâ, 21/7.

³⁷ Mustafa Müslim, *Mebahis fi İ'cazi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kalem, Riyad, 1995, s. 121.

³⁸ Arslan, 1997, 185-186.

1.3.1. Konulu Tefsirin Doğuşu

"Tefsiru'l-Mevdu-i'" terimi, ilk olarak Ezher üniversitesi Usûli'd-Dîn Fakültesi Tefsir bölümünde ders olarak okutulmaya başlandığında ortaya çıkmıştır. Konulu tefsir, Kur'ân-ı Kerîm'in nazil olduğu dönemden itibaren vardır. Peygamberimiz (s.a.v.) bazı âyetleri bu yöntemi kullanarak tefsir etmiştir.³⁹ "İnanıp, imanlarına zulüm bulaştırmayanlar..."⁴⁰ âyeti, Allah Teâlâ'ya inanmakla birlikte, putlara tapan kavmin O'na ortak koştuğunu göstermektedir. Âyette geçen zulüm ise, Allah Teâlâ'ya ortak (şirk) koşturmadır. Peygamberimiz (s.a.v.) âyet-i kerîmeyi, "şüphesiz şirk en büyük zulümdür"⁴¹ âyetiyle tefsir etmiştir. Çünkü konulu tefsir ışığında bakarsak âyetin âyetle tefsiri vardır. Hadis-i şerifte ise Peygamberimiz (s.a.v.) "Allah'ın kulları üzerindeki hakkı, O'na kulluk edip hiçbir şey ortak koşturmadır"⁴² hadis-i şerifini zikrederek ilgili âyete delil getirebiliriz.

Fıkıhçıların, taharet, talak, feraiz gibi ana başlıkları ilk zamanlar kullanmaları konulu tefsire en güzel örneklerdir.⁴³

Mustafa Müslim'in bu görüşüne Abdussettar Abdulfettah katılmaz, "O'na göre Ahkamu'l-Kur'ânlar, Tefsiri'l-Mevdui'ye girmez, Çünkü onlarda konu bütünlüğü yoktur. Namaz ile faiz aynı konu başlığı altında incelenemez."⁴⁴

Daha sonra, Kur'ân'ı Kerîm'e dilci yönelişler oldu. el-Eşbâh ve'n-Nezâir, Müfredâtü'l-Kur'ân, Garîbü'l-Kur'ân vs. çalışmaların hepsi filolojik çalışmalardır.⁴⁵

Nâsîh-Mensûh gibi diğer problemlerle ilgili bir hayli eserler yazıldığı bir gerçektir.⁴⁶

³⁹ Arslan, 1997, 189.

⁴⁰ En'âm, 6/82.

⁴¹ Lokmân, 31/13.

⁴² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Dâr'u Davkî'n-Necat, Dımeşk, 2002, c. 7., s. 170.; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Nîsabûrî, *Sahîh-i Müslim*, Dâru-Tîbeti li'Neşri ve't-Tevzi', Riyad, 2006, s. 29.

⁴³ Müslim, 1993, 30.

⁴⁴ Abdüsettar Abdulfettah Said, *el-Medhal ile't-Tefsîri'l-Mevdu'i*, Dâru-Tevzi' ve'n-Neşri'l-İslamiyye, Kahire, 1986, s. 17.

⁴⁵ Arslan, 1997, 189.

⁴⁶ Müslim, 1993, 30.

Ancak A. Abdulfettah bunu da reddeder: "*Kur'ân-ı Kerîm'in özelliklerinden, sıfatlarından vs. gibi, Ulumu'l-Kur'ân, Kur'ân'ın tercümesi ve yabancı dillere çevrilmesi meselesi (Ferid Vecdi,) Bukai'nin "Nazmu'l-Kur'ân" gibi âyet ve sûrelerin tertibinden bahseden çalışmalar da Tefsirü'l Mevdui'ye girmezler*"⁴⁷ demiştir.

Oryantalistler de konulu tefsirle alakalı çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Fransız oryantalist Jules La Baeume'nin de Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerini konularına göre ele aldığı görülmektedir. Jules La Baeume'nin kitabını, M. Fuad Abdulkaki Arapçaya çevirmiştir. Ancak Jules La Baeume'nin âyetleri konularına göre tasnif ederken oldukça zorlandığı gözden kaçmamaktadır.⁴⁸

1.3.2. Konulu Tefsirin Önemi

Kur'ân-ı Kerîm'i, yeni bir metot olan Konulu Tefsir yöntemiyle ele alarak yorumlamak, İslâm'ı yeni baştan yorumlamayı zorunlu kılar. "*İslâm'ın yeniden yorumlanması demek ise, her şeyden önce, 20 ve 21. yüzyıllarda, yaşama şansı olan İslâmi bir sosyal yapı için temel teşkil edecek sosyo-ahlaki ilkeler üzerinde yeniden çalışmak ve bunları yeniden ortaya koymak demektir. Bu durum ise, kesinlikle unsurları bizzat Kur'ân-ı Kerîm'den çıkarılan ve kâinâta âit sembollerle sosyo-ahlaki ilkeler arsında ilgi kurabilen İslâmi bir dünya görüşünün yeni bir yorumunun yapılması gereğine zımnen delalet eder*".⁴⁹

Şimdi de konulu tefsirin önemini madde madde ele alacağız:

- **Konulu Tefsir, Müfessirin Bakış Açısını Genişletir ve Konuya Hâkimiyetini Artırır**

Konulu Tefsir çalışması, müfessire etraflıca bilgi ve fikir verir. Dolayısıyla da konuya tam vukûfiyeti olan müfessirin yanlış yapmasına ve taassuba düşmesine engel olur.⁵⁰

⁴⁷ Said, 1986, 33.

⁴⁸ Ahmed Cemal el-Ömeri, *Dirasat fi't-Tefsiri'l Mevdui'*, Mektebetü'l-Hancî li't-Tıba'eti ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Kahire, 1905, s. 51-53.

⁴⁹ Rahman, F., *İslam ve Çağdaşlık: Fikri Bir Geleneğin Değişimi*, (Çev.: A. Açıkgenç; M.H. Kırbaşoğlu), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1996, s. 242-243.

⁵⁰ Şahin Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2019, s.102.

- **Konulu Tefsir, Modern Dönemde Kur'ân-ı Kerîm'in Mesajlarını İnsanlara Doğru Bir Şekilde Aktarır**

Modern dönemin getirdiği yeniliklerle birlikte, tefsir anlayışları da değişime ihtiyaç duymuştur. Bu noktada konulu tefsir dönemin insanların ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışan yeni bir metoddur. Güven: *"Kur'ân'ın ihtiva ettiği bilgileri sahih ilmi araştırmalar sonucu genel bir tasnife tabi tutmak, Kur'ân'ın hedefini ve gayesini en bariz şekilde açığa çıkarmayı gerekli kılar. Böyle bir çalışma ise, günümüz insanı ile Kur'ân-ı Kerîm arasında bir bağ oluşturarak insanın günlük hayatında karşılaştığı problemlere karşı Kur'âni bir bakış açısı getirerek çözüme kavuşturur"*⁵¹ diyerek konulu tefsirin önemini bizlere hatırlatmıştır.

- **Konulu Tefsir, Kur'ân-ı Kerîm'in Sırlarını Ortaya Çıkarır**

Konulu Tefsir, belli sorun ve eleştirilere açık olsa da Kur'ân-ı Kerîm'in yeni mu'cizevi yönlerini ortaya çıkarmada faydası ortadadır. Bu mu'cizeler de Kur'ân-ı Kerîm'in ilahiliğini ve ebediliğini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla da konulu tefsir amaç değil bizzat manaları anlamak için araçlardır.⁵²

- **Konulu Tefsir, Tefsircilere Yeni ve Geniş Çaplı Yaklaşım Kazandırır**

Kur'ân-ı Kerîm'i bir bütün halinde ele almakla onu doğru tefsir etmek mümkündür. Bunu yapmak için ise tüm âyetleri tek tek ele alıp birbiriyle olan bağlantıları ortaya çıkararak, Kur'ân-ı Kerîm'in genel ilkelerine ulaşabiliriz. Bu da müfessire yeni ve geniş çaplı bir bakış açısı kazandırır.⁵³

- **Konulu Tefsir, Araştırmacılara Yeni Bir Kapı Açar**

Konulu tefsir çalışmaları *"Kur'ân-ı Kerîm araştırmalarının kök salıp sağlamlaşmasını sağlar ve yeni yöntemleri açığa çıkarır."*⁵⁴ Bu okumayla da müfessir, *"Kur'ân'a tam vukûfiyetle ve âyetlerin muhteva ettiği manaları okuma*

⁵¹ Güven, 2019, 104.

⁵² Güven, 2019, 105.

⁵³ Güven, 2019, 108-109.

⁵⁴ Mahmud Besyûni Fuda, *et-Tefsîru'l-Mevdui' Neşetühü ve Etvarihü ve Mua'lemehü*, Mecelletü Külliyyet'i-Şerîa'ti ve Usulî'd-Dîni bi'l-Cünûbi, Mısır, 1983, s. 12.

*imkânına sahip olacaktır.*⁵⁵ Geniş çaplı okuma, âyetlerin amacını ve bize ne demek istediğini hermeneutik okumayla okuyuculara sunmaktadır.⁵⁶

- **Konulu Tefsir, Kur'ân-ı Kerîm'deki Kavramları Yeniden Ele Alır**

Kur'ân-ı Kerîm'de kavramlar üzerinde yapılacak çalışmalar, Kur'ân-ı Kerîm'in düşünce sistemini ve dünyaya bakış açısını belirler. *"İnsana âit bilgiler, nasıl kavramlarla ifade ediliyorsa, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan bilgiler de kavramlarla ifade edilmektedir. Bu nedenle Kur'âni bilgiler demek, bir anlamda Kur'âni kavramlar demektir. İnsanın bütün iradi eylemleri kazandığı kavramlara bağlı olduğuna göre, Kur'âni bilgilerin hayata aktarılması da bu kavramların kazanılmasına bağlıdır.*⁵⁷

Fazlu'r-Rahman'ın da belirttiği üzere *"Kur'ân-ı Kerîm'i, hareket noktası olarak alıp buradan bir düşünce veya nazariye geliştirmeyi hedeflemeyen bir metod, İslâmi olamaz.*⁵⁸

- **Konulu Tefsir, Hedefe Ulaşmada Hızlandırıcı Bir Yöntemdir**

Konulu Tefsir, bir kitabı ele aldığımızda aradığımız konuyu en kolay bulma şeklidir. Çünkü kitabın bir nevi içindekiler kısmı gibidir. Nasıl ki bir insan bir konuya bakmak istediğinde kitabın içindekiler kısmına bakar ve amacına hızla ulaşır, konulu tefsir de bu maksada ulaşmada en pratik yol gibi gözükmektedir. Lakin diğer tefsir metotları, daha çok belâğî ve lügavî yönleriyle tefsiri ele aldıkları için asıl amaca ulaşmada engelleyici olabilir.⁵⁹

1.3.3. Konulu Tefsire Eleştiriler ve Sorunlar

Modernizm, hem konulu tefsirin hem de alanında uzmanlaşmanın ortaya çıkışını hazırlamıştır. Alanında uzmanlaşmanın olumlu yönleri olduğu gibi pek çok olumsuz yönleri de vardır. Örneğin kendi alanında uzmanlaşan kimse, diğer alanlarla alakalı eksik veya yetersiz bilgiye sahip olur. Bunu Kur'ân-ı Kerîm alanında düşündüğümüzde durum daha da sıkıntılı hale gelecektir. Çünkü Kur'ân-ı

⁵⁵ Hasan Hanefî, *Konulu Kur'ân Tefsiri Metodu*, (Çev.: S. Kutlu) Kahire, 1996, s. 158.

⁵⁶ Güven, 2019, 110-111.

⁵⁷ Celal Kırcı, *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'ân'a Yönelişler*, Marifet Yayınları, İstanbul, 2009, s. 2.

⁵⁸ Rahman, 1996, 15.

⁵⁹ Güven, 2019, 117.

Kerîm kapsadığı konular itibariyle diğer kitapların aksine konuları daha geniş kapsamlı ve birbirinin tamamlayıcısıdır.⁶⁰ Bu durumda, Kur'ân-ı Kerîm'in birbiriyle bağlantılı konularını nasıl parça parça veya ayrı ayrı inceleyebiliriz?⁶¹

Yine ele almış olduğumuz âyet-i kerîme sadece belli bir konuyu değil de birden çok konuyu ihtiva ediyorsa veya başka bir konunun bağlamı o âyet-i kerîmenin bir bölümünde ise âyet-i parça olarak mı bütün olarak mı ele alacağız?

Başka bir sorun ise siyak-sibak ilişkisini mahrum mu bırakacağız?⁶²

Konulu tefsir, *"Kur'ân-ı Kerîm metnine izafi bir yaklaşım olup, bütün herkes için, her zaman ve her yerde, dünyanın yaratılışından kıyâmetin kopmasına kadar geçerliliği söz konusu olan gerçek tefsiri inkâr etmek"* demektir. Bütün dönemlerin müfessirleri kendi hevâ ve hevesine göre Kur'ân-ı Kerîm'i yorumlamaya kalkınca Kur'ân-ı Kerîm'in anlamı yozlaşmaya uğrayacaktır. Çünkü insanın bulunduğu dönem, konum ve aile ortamı, insanın belli bir yere aidiyetini ortaya çıkarır ve kişinin tarafsızlığını da bozar. Bu şekilde farklı tefsirlerin yapılması, tefsirin gerçekliğine halel getirir mi? Peki ya bu farklı tefsirler insanlar nezdinde gerçek tefsiri nasıl karşılar? Hasan Hanefî bu soruları şöyle cevaplandırır: *"Kur'ân-ı Kerîm'in ebedi anlamının varlığı, pratik olarak bilinmeyen bir nazariye, tahmin ve kurgudan ibarettir. Yorumcu beşeri ortamda yaşayan, birtakım arzu ve çıkarları olan bir insandır. İnsan ölümlüdür. Böyle bir varlığın, Kur'ân-ı kerîme ebedi bir anlam vereceğini iddia etmesi, onun aşırı bir iddiası olabilir. Yorumun geçerliliği, kendi gücü içerisinde. Teorik olarak geçerlilik yoktur, sadece bir iktidar mücadelesi vardır."*⁶³

Kur'ân-ı Kerîm indirilmesinden bugüne, günümüz dâhil her asırda yoruma açık bir kitaptır. Müfessirler de birer insandır. Her insanın yapmış olduğu kendinedir. Başkasına yüklenemez.⁶⁴ Daha önce de söylemiş olduğumuz gibi buldukları dönem ve konumları itibariyle yapmış oldukları tefsirler kendilerini bağlar. Dolayısıyla klasik dönemde olduğu gibi modern dönemde de tefsir faaliyetleri olmaya devam edecektir. Anlatılana ve tecrübelerine göre, müfessir

⁶⁰ Mehdi Bazergan, *Kur'ân'ın Nüzul Süreci*, Fecr Yayınevi, Ankara, 1998, s. 161.

⁶¹ Güven, 2019, 173.

⁶² Demirci, 2017, 215-216.

⁶³ Hanefî, 1996, 166.

⁶⁴ Fâtır, 35/18.

tarafsız bir kişilik veya insan değildir. Çünkü belli süzgeçlerden geçerek bu konuma gelmiştir. O süzgeç, müfessiri klasik dönemde de modern dönemde de etkileyecektir.⁶⁵

Konulu tefsir, "*Kur'ân-ı Kerîm metnini ilahilik ve kutsallık vasfına bakmaksızın, onu normal bir metin gibi görmektedir.*" Peki bu ilahilik ve kutsallık vasfı olmadan, sıradan bir metin olarak Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir etmek, o metni hafife almaya bunun sonucunda da sıradan bir kitap olarak algılanmaya başlanmaz mı?⁶⁶

1.3.4. Konulu Tefsirin Zorunluluğu

Kur'ân-ı Kerîm'i, tefsir etme zorunluluğu insanı dünya ve âhirette bilgilendirme ve mutlu etme amacı gütmektedir. Bu vesileyle âlimler asırlardır Allah kelamının doğru ve eksiksiz anlaşılması için çaba sarf etmişlerdir. Bunun sonucunda da yeni yöntem arayışları içersine girmişlerdir. Konulu tefsirde bu zorunluluklar ışığında ortaya çıkmış ve tefsirin gelişmesinde yardımcı olmuştur.⁶⁷

Batı dünyası İslâm dünyasını sadece savaşıarak alt edemeyeceğini anladıktan sonra "*kaleyi içten fethetme*" projesini hayata geçirmiştir. Bu projenin amacı İslâm'ın düşünce ve hayat tarzını her yönüyle öğrenip kendi adamlarını (oryantalist) yetiştirerek İslâm'ı kendi içinden yıkmaya arzusuna sahipti. Bu şekilde Müslümanları içten parçalayıp tüm İslâmi kimliği parçalamak istiyorlardı.⁶⁸ Bu konuda ilk olarak 1842 yılında Alman oryantalist Flugel'in "*Mu'cemu'l-Furkân fi Etrâfi'l-Kur'ân*" ve Fransız oryantalist Jules la Baeume'in "*La Coran Analyse*"⁶⁹ isimleri örnek verilebilir.

Günümüz insanı çağın getirdiği sosyo-ekonomik vb. bir sürü problemlerle karşılaşmakta lakin bu problemlere yeterince çözüm üretmede Kur'ân-ı Kerîm'i inceleme fırsatı bulamamaktadır.⁷⁰ Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerîm'in kendine has

⁶⁵ Güven, 2019, 173-174.

⁶⁶ Hanefi, 1996, 166.

⁶⁷ Demirci, 2017, 91-92.

⁶⁸ Zakzuk, M., *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, (Çev.: A. Hatip), Işık Yayınları, İzmir, 1993, s. 33.

⁶⁹ Bekir Karlığa tarafından bu eser 1935 senesinde "Mevzularına Göre Ayet-i Kerimeler ve Mealler" adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir.

⁷⁰ Demirci, 2017, 96.

yapısı itibariyle aynı konular farklı srelere serpiştirilmiştir.⁷¹ Bu yüzden Müslüman'ı ilgilendiren bir konunun etraflıca incelenmesi, âyetleri bir başlık altında toplamak Müslüman için kaçınılmaz bir gerçekliktir.⁷²

Tebliğcilere yani İslâm davetçilerine yardımcı olma düşüncesi de konulu tefsir metodunun gerekliliğini ortaya koymuştur. Çünkü tebliğ vazifesi her mümine bildiği kadarıyla farzdır. Bu vesileyle İslâmiyeti ve bilinen yanlışların doğrusunu anlatmak için konuları bir başlık altında toplayıp onlara sunmak her davetçinin işini kolaylaştıracak ve İslâmiyeti daha güzel anlatmasına vesile olacaktır.

Konulu Tefsirin ihtisaslaşma döneminde ortaya çıkma sebebini Şahin Güven şu üç başlık altında incelemiştir:

- "19 ve 20. yüzyılların bütün ilim dalları için ihtisaslaşma dönemi oluşu,
- İslâmi ilimler alanında yeni yöntem arayışlarının başlaması ve
- Gerek dışarıdan gerekse içeriden İslâm'a yöneltilen soru ve şüphelere, İslâm âlim ve aydınlarının aynı metodu kullanarak cevap verme girişimleridir".⁷³

1.3.4.1. Konulu Tefsire İhtiyaç

1- Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir etmek, sadece metinden anlam çıkarmak değil, tümevarım yoluyla metni anlamaktır.

2- Müfessir, mananın her şeyidir. Müfessir, manayı tüm benliğiyle anlamaya çalışır ve onu aklın süzgecinden geçirerek onu dünyasına yerleştirir. Çünkü akıl ve gerçeklik aynı şeydir. Konulu tefsir, vahiyle âhiret hayatını, akıl ve gerçeklikle dünya hayatını Kur'ân-ı Kerîm'in tefsirinden yani konulu tefsirden çıkarmaktır.

3- Tefsir, metnin hem analizi, hem de sentezidir. Yani her anlamda metnin aslını görmeye ve metni parça bütün ilişkisi ile anlamaya çalışmaktır.⁷⁴

⁷¹ İsrâ, 17/106.; Furkân, 25/32.

⁷² Davut Aydüz, *Tefsîr Çeşitleri ve Konulu Tefsîr*, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 70.

⁷³ Güven, 2019, 86-87.

⁷⁴ Hanefî, 1996, 157-158.

1.3.4.2. Kur'ân-ı Kerîm'i Baştan Sona Yorumlayan Tefsirlerin Sınırlılığı

1- Aynı konu farklı sûrelerde, sûrenin ilk konunun bütünlüğünü bozacak şekilde olması. Örneğin servet, hâkimiyet, halk, akıl, duyular, bireysellik, sosyal dayanışma... vb. diğer konular bir arada ele alınmıştır. Bu durumda parça şeklinde tefsir yapılarak asıl mevzunun kaçırılmasına yol açar.

2- Aynı konunun, birçok yerde tekrarlanması. Mesela, kadınla ilgili hükümler Kur'ân-ı Kerîm'in tamamına serpiştirilmiştir. Her âyette o konuyla alakalı farklı durumlardan bahsedilmiştir. Lakin bir konu başlığı altında toplanması, konuya vukûfiyet açısından çok yararlı olacaktır.

3- Büyük ya da sayfası fazla olan tefsirler çok detaylıdır. Durumun böyle olması insanın bu tefsirleri okuma hevesine darbe vurmakta ve insanların kafasını karıştırmaya ve gözünde büyütme sebep olmaktadır.

4- Büyük ve geniş kapsamlı tefsirlerde ilk okunan kısım, son okunan kısımdan sonra unutulup bilgi karmaşasına ve okuyucuyu, harcamış olduğu zamanının boşa gittiği düşüncesine itmektir. Aynı zamanda fazla bilgi yüklemesi yapıp kafa karışıklığına neden olmaktadır.⁷⁵

1.3.5. Konulu Tefsirle Diğer Tefsirlerin Mukayesesi ve İlişkisi

Konulu tefsiri diğer tefsirlerden ayıran en bariz özellik, araştırma ve inceleme yönteminin farklılığıdır. Konulu tefsir önceden belirlenmiş konu etrafında yoğunlaşırken, diğer tefsir çeşitleri ise Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin tertibi üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu da farklı konuları bir yapı altında incelemeye itmekte ve okuyucunun zihninde anlam kargaşasına yol açmaktadır. Emin el-Huli'nin de kaydettiği gibi: "*Naklî veya aklî tefsir metodunda, Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir etmeye teşebbüs edenler, kendi şahsi düşüncelerini yazmış oldukları tefsirlerine yansıtıklarını görmek mümkündür.*"⁷⁶ Lakin amaç, Kur'ân-ı Kerîm'i şahsi düşünceyle tefsir etmek değil, Tefsir usûlü metotlarını kullanarak tefsir etmektir. Yine, konulu tefsir metodu diğer tefsir metotlarına nispetle Kur'ân-ı Kerîm'i belli konu bazında anlama imkânına daha yakındır. Çünkü Konulu Tefsir

⁷⁵ Hanefî, 1996, 157-158.

⁷⁶ el-Huli, E., "*Tefsîr ve Tefsîrde Edebi Tefsîr Metodu*", *İslami Araştırmalar Dergisi*, (Çev.: M. Güngör), 1988, C. 2., S. 107, s. 103.

ilgili bütün âyetleri tek başlık altında ele alma ve değerlendirme imkânına sahiptir.⁷⁷

Konulu Tefsirin amacı, bütün Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir etmek değildir. Zaten müfessire de bu imkânı vermemekte olup her konuyu konunun uzmanlarına bırakmaktadır.⁷⁸

Konulu tefsirin diğer tefsir dallarıyla ilişkisine gelince, her ilim dalı bazen birbirine muhtaç bazen destek bazen de tamamlayıcı olmaktadır. Asıl amaç Kur'ân-ı Kerîm'i en güzel şekilde açıklamaktır. Amaç bu olduğu için de ilim dallarını birbirinden ayrı düşünmek yanlış bir tutum olup, ilim dallarını bir zincirin halkaları gibi görmek gâyet yerinde bir tespit olacaktır.⁷⁹

1.3.6. Konulu Tefsirin Sınırlarının Belirlenmesi

Konulu tefsir yapmak isteyen müfessir, öncelikle çalışma yapacağı konuyu belirler daha sonra da konunun sınırlarını ve hedeflerini belirleyerek âyetlerin nüzûl sebebini, siyak sibak ilişkisini inceleyerek kendi zihninde yapacağı çalışmayı okuyucuya sunar. Konulu tefsirde "*Kur'âni çerçeve*" de bunu gerektirir. Bu çerçeve belirlenmeden böyle bir çalışmaya başlanması çalışmanın gerekliliklerine aykırı olduğu için başarılı bir tefsir çalışması ortaya çıkmayacaktır.⁸⁰

Konu hakkında araştırmalar derinleştikçe, sınırların ve hedeflerin amacının değişikliğe uğraması, alanın genişlemesi pek tabii muhtemeldir. Öyle ki araştırmaların akabinde elde edilen yeni bilgiler, sistematik bir biçimde ele alınma ihtiyacı doğurur.⁸¹

1.3.7. Konulu Tefsirin Çeşitleri

Konulu tefsir'in çeşitlerini açıklamada bazı zorluklar vardır. Çünkü Konulu tefsirin tanımı ile ilgili alimlerin ortak bir bakış açıları yoktur. Bunun sonucunda,

⁷⁷ Dumlu, Ö., *Konulu Tefsîr ve Düşündürdükleri, Tefsîrin Dünü ve Bugünü Sempozyumu*, 1992, s. 164-165.

⁷⁸ Güven, Ş., "*Günümüz Tefsîr Çalışmalarında Yeni Bir Yöntem: Konulu Tefsîr Metodu*", *Kur'ân'a Yaklaşımlar*, 2010, s. 446-447.

⁷⁹ Müslim, 1993, 81-84.

⁸⁰ Şahin Güven, *Çağdaş Tefsîr Araştırmalarında Konulu Tefsîr Metodu*, Şura Yayınevi, İstanbul, 2001, s.447-448.

⁸¹ Güven, 2010, 448.

konulu tefsirin tanımında ve içeriğinde şu çeşitlere ayırabiliriz demek doğru olmayacaktır. Ancak çoğu alimlerin görüşlerine bakarak konulu tefsir çeşitlerini Kur'ân merkezli ve sûre merkezli olarak ikiye ayırmak doğru olacaktır.

1.3.7.1. Kur'ân Merkezli Konulu Tefsir

*"Herhangi bir konuyu, Kur'ân'ın bütünlüğü içerisinde ele alıp, ister aynı ister değişik sûrelerde olsun konuyu uzaktan ve yakından ilgilendiren Mekkî ve Medenî tüm âyetleri toplayarak, mümkün mertebe nüzûl sırasını göz önünde bulundurma koşuluyla ve Kur'ân'ın genel üslubu çerçevesinde çeşitli mukayeseler yapmak sûretiyle, istenileni ortaya çıkarmaktır"*⁸²

Kur'ân merkezli konulu tefsiri Muhsin Demirci ikiye ayırmaktadır: *"Herhangi bir konuyu Kur'ân bütünlüğü içerisinde ele almak"* ve *"konulu kavram tefsiridir"*. Kur'ân merkezli konulu tefsiri ikiye ayırmasındaki hikmeti ise, *"konu ile kavram çalışmaları mahiyet itibariyle farklı"*⁸³ olmasındandır.

1.3.7.1.1. Herhangi Bir Konuyu Kur'ân Bütünlüğü İçerisinde Ele Almak

Bu tefsir çeşidinde önce konu belirlenir. Daha sonrasında konuyla alakalı Kur'ân-ı Kerîm'deki bütün âyetler toplanır. Toplanan âyetler ışığında konu ele alınır. Sonuç olarak ise dünyadaki sıkıntı ve problemler âyetler ışığında çözümlenmeye çalışılır.⁸⁴

Günümüzde kâinâtla ilgili çeşitli konular, *"insanın yaratılışı, psikolojik ve biyolojik yapısıyla ilgili konuların yanı sıra, ailevi ve toplumsal ilişkiler, devletlerarası münasebetler, ekonomik ve siyasi meseleler, savaş ve barış kuralları, Allah'a davet ve geçmiş toplumların yaşantılardan alınacak dersler vb."*⁸⁵ konularda çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu tür konular çoğaltılabilir. Âlimler de bu problemleri Kur'ân-ı Kerîm'de araştırıp sonucunda da gerekli çözümlenmeleri konulu tefsir ışığında açığa çıkaracaktır.

⁸² Dumlu, 1992, 160.

⁸³ Demirci, 2017, 98-99.

⁸⁴ Müslim, 1993, 52-53.

⁸⁵ Müslim, 1993, 53.

1.3.7.1.2. Konulu Kavram Tefsiri

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan herhangi bir kavramın, geçmiş olduğu tüm âyet-i kerîmeler en ince ayrıntısına kadar araştırılıp açıklanır. Âyetlerin siyak-sibak ilişkisi ile nasslar arasındaki bağlantılar kurulur. Sonucunda ise başlıklar halinde ele alınır.⁸⁶ Burada konuyla alakalı bir anekdot paylaşmak faydalı olacaktır: Bazı âyetler vardır ki birden fazla konuyu içerir.⁸⁷ Bu âyetleri tefsir ederken sadece o âyet ışığında incelemeye kalkarsak hataya düşmüş oluruz. Bir âyet-i tefsir ederken diğer âyetlerle olan bağlantısını tefekkür ederek yorumlamak gerekir. Konuyla alakalı detaylı bilgi için Mahmud Çanga'nın⁸⁸ eserine bakılabilir.

1.3.7.2. Sûre Merkezli Konulu Tefsir

Herhangi bir sûrenin temel hedefinin tespit edilip, tefsir ve yorumların söz konusu hedef ekseninde ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasına denir. Tek ve çok konulu sûre tefsiri olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

1.3.7.2.1. Tek Konulu Sûre Tefsiri

Kur'ân-ı Kerîm'in bazı sûreleri tek bazıları da birden fazla konuyu kapsamaktadır. Tebbet ve İhlâs sûreleri tek konulu sûrelerdir. Bunlar ele alınırken tek konu altında; mesela Tebbet sûresinde Ebû Leheb karakterinden bahsettiği için "*Tebbet Sûresi'nin Tasvir Ettiği İnsan Profili*" veya İhlâs sûresinde Allah tasavvurundan bahsedildiği için "*İhlâs Sûresi Bağlamında Allah Tasavvuru*" isimli çalışmalar yapılabilir. Yine birden çok konuyu ihtiva eden sûrelerde ise, o sûrenin içerdiği konulardan birisi şayet diğer sûrelerde geçmiyor ise yani herhangi bir sûrede birden çok konudan bahsedildiği halde bu konu başka sûrede geçmiyorsa o konuda tek konulu sûre tefsiri altında incelenebilir. Örneğin "*Ahzab Sûresi Işığında Evlat Edinme Meselesi*" yahut "*Mücadele Sûresi Bağlamında Zihar Olayı*" gibi... Hem evlat edinme hem de zihar meselesi başka sûrelerde geçmediği için tek konulu sûre tefsiri başlığı altında incelenebilir.⁸⁹

⁸⁶ Demirci, 2017, 101-102.

⁸⁷ Nisâ, 4/3.

⁸⁸ Mahmud Çanga, *Kur'ân Kelimelerinin Anahtarı*, Timaş Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 27-36.

⁸⁹ Demirci, 2017, 105.

1.3.7.2.2. Çok Konulu Sûre Tefsiri

Bu tür çalışmalar, sûrenin tamamı hangi konularını ihtiva ediyor, konular arasındaki münasebetler özel ve genel olarak nelerdir vs. gibi sorulara cevap aramaktadır. Yapılan bu çok konulu sûre tefsiri çalışması Mevdû (konulu) tefsirden ziyade mevzi (parçacı) bir anlayışla yapılmıştır. Ancak Demirci çok konulu sûre tefsirini konulu tefsirin bir türü olarak kabul etmiş ve şu şekilde ifade etmiştir: "*Târık sûresinde bahsedilen konular birbiriyle bağlantılı konular olduğu için sûre eksenli konulu tefsir mesabesinde ancak çok konulu sûre tefsiri değil tek konulu sûre tefsiri mesabesinde kabul etmektedir. Lakin Nûr sûresi konuları itibariyle birbiriyle bağlantılı değildir. Yani Nûr sûresi birden çok konuyu ve birbirinden bağımsız konuları ihtiva etmektedir. Böyle sûrelerin de sûre eksenli konulu tefsir için uygun olmadığını*"⁹⁰ söyler.

Mursî ise çok konulu sûre tefsirine şöyle bir açıklama getirir: "*Herhangi bir sûreyi en ince noktasına varıncaya kadar gayesi ile sûrenin özel ve genel hedeflerini, araştırmak maksadını ve ihtiva ettiği konuların birbirleri ile olan irtibatlarını, açıklamak sûretiyle bütün olarak bir sûreyi ele almak ve incelemektir.*" Sûrenin birbirinden farklı ve bağımsız konularının tamamını, tek başlık altında ele alıp incelemek asıl itibariyle konulu tefsiri çağrıştırmamaktadır.⁹¹

Bizim yapacak olduğumuz çalışma asıl itibariyle aynı sûrede birbirinden farklı konuları, konulu tefsir adı altında ele almaktır. Lakin "*Çok Konulu Sûre Tefsiri*" tanımlarına bakarsak yapacak olduğumuz çalışmanın da klasik tefsir çalışmaları adı altında olduğu kanaati ortaya çıkıyor. Çalışmamız her ne kadar genel tanımlara uymasa da amacımız bir sûrenin içinde bulunan bütün konuları, birbirinden bağımlı veya bağımsız olsun sûreyi açtığımızda sûrede hangi konulardan bahsediliyor onu ortaya çıkarmaktır.

Bir kitabı elimize aldığımızda öncelikli hedefimiz kitabın içindekiler kısmını incelemek, kitap bize nelerden bahsediyor ve konu hakkında fikir sahibi olmaktır. İşte "*Rûm Sûresi ve Konulu Tefsiri*" adlı çalışmamızdaki hedef: Rûm

⁹⁰ Demirci, 2017, 106-110.

⁹¹ Dumlu, 1992, 161-162.

sûresini araştırmak isteyen bir kişi için özet olarak "*konulu tefsir nedir?*" bunu ifade etmek ve Rûm sûresini başlıklar halinde incelemektir.

1.3.8. İstılah Yönüyle Konulu Tefsir

Konulu Tefsirin terim manası hakkında İslâm bilginleri birbirlerini tamamlayıcı tarifler yapmışlardır.

Konulu tefsir, "*yapılacak olan konunun Kur'ân-ı Kerîm'de geçen bütün âyetleri inceleyerek bir arada toplamayı, sebab-i nüzûlüne bakarak ve Peygamberimizden (s.a.v.) ve sahabeden gelen rivâyetleri göz önünde bulundurarak yapılan çalışmalara*"⁹² denir.

Kur'ân-ı Kerîmde, "*belirlenen bir konuyu, bütün âyetleri toplayarak, âyetlerin sebab-i nüzûl ve siyak-sibak ilişkili bağlantılarını kurarak seçilen konuyu tefsir etmektir*".⁹³

"*Bir manada olan birçok âyet-i, tek başlık altında ele alınarak konunun incelenmesidir.*"⁹⁴

Konulu Tefsirle alakalı yapılan tanımlar birbirine benzer tanımlardır. Gülcü, konuyla alakalı toparlayıcı bir tanım yapmaktadır: "*Herhangi bir konuyla ilgili bütün âyetleri toplayarak, Kur'ân veya sûre bütünlüğü içerisinde o konuyu ele alıp, ele alınan bu âyetlerin siyak-sibak çerçevesi içinde nüzûl sebeplerinin değerlendirilmesi de yapılarak, Yüce Allahın (c.c.) muradına en uygun olan mananın ortaya çıkması için gerekli çalışmaların yapılmasıdır.*"⁹⁵

1.3.9. Lügavi Yönüyle Konulu Tefsir

Mevdüi' kelimesi ise v-d-a' kelimesinden müştak ismi meful kalıbından gelen bir mastardır.⁹⁶ V-d-a' lügatte "*koymak, doğurmak, ortaya çıkarmak, yaratmak*"⁹⁷ manalarına gelmektedir. Firuzabadî Kamusu'l-Muhit'te "*Su*

⁹² Mustafa Müslim, *Mebahis fi't-Tefsiri'l-Mevdü'i, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 2000, s. 16.*

⁹³ Muhammed Mahmud el-Hicazi, *el-Vahdetü'l-Mevdu'iyye fi'l-Kur'âni'l-Kerim, Dâru'l-Kütübi'l-Hadîseti, Kahire, 1970, s. 402-403.*

⁹⁴ Said, 1986, 33.

⁹⁵ Gülcü, M., *Nebe" Suresi ve Konulu Tefsiri*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2017.

⁹⁶ Muhammed b. Ebû Bekr b. Abdülkâdir er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Beyrut, 1997, s. 317.*

⁹⁷ el-İsfahânî, 2005, 540.

*kenarındaki ekşi otlardan otlayan ve oradan ayrılmayan devenin vadi'a' olarak isimlendirildiğini*⁹⁸ söyler.

Mevdûi' kelimesi "*belli bir yere konulan belirli bir şey*" manasındadır. İşte müfessir de ele aldığı muayyen bir meselenin neticesine varmadan o konuyu bırakıp başka konuya geçmez.⁹⁹

Mevdûi' kelimesinin istilâhî manasını ise şu şekilde tarif etmek mümkündür: "*Kur'ân-ı Kerîm'in, inanç, sosyal hayat ve mevcut olaylar gibi bir takım meselelere temas etmesidir.*"¹⁰⁰

⁹⁸ Muhammed b. Yâkub Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2008, s. 1760.

⁹⁹ Sa'id, 1986, 23.

¹⁰⁰ Müslim, 2000, 16.

İKİNCİ BÖLÜM

RÛM SÛRESİ ve KONULU TEFSİRİ

2.1. RÛM SÛRESİ HAKKINDA BİLGİLER

2.1.1. Sûrenin Metni

الْم ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ فِي آدَتَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلِبِهِمْ سَيَعْلَبُونَ ﴿٣﴾ فِي بَضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدٍ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٤﴾ بِنَصْرِ اللَّهِ يَبْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾ وَعَدَّ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾ يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٧﴾ أَوْلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ بِلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾ أَوْلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ آسَأُوا السُّوْأَى أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾ اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١٣﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُنْفِقُونَ ﴿١٤﴾ فَمَا آوَى الَّذِينَ أَمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْتَفِرُونَ ﴿٢١﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوَأَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٢٢﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْطِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَهٌ قَانِتُونَ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾ ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ أَنفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَ هُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِبَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾ وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا آدَأَقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ

سُلْطَانًا فَهَوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِذَا ادَّفْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِن تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمْتَّ
 أَيْدِيَهُمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ
 ﴿٣٧﴾ قَاتَ ذَا الْفُرْجَى حَقًّا وَالْمُسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذَلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾
 وَمَا آتَيْتُم مِّن رَّبًّا لِيَرْبُتُوا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ
 الْمُضْغَفُونَ ﴿٣٩﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَن يَفْعَلُ مِثْلَ ذَلِكَ مِثْلَ شَيْءٍ
 سُبْحَانَهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي
 عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ
 مُشْرِكِينَ ﴿٤٢﴾ فَاقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يُصَدِّعُونَ ﴿٤٣﴾ مَن كَفَرَ
 فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَن عَمِلَ صَالِحًا فَلَا نُفْسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِن فَضْلِهِ إِنَّهُ
 لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٥﴾ وَمِن آيَاتِهِ أَن يُرْسِلَ الرِّيَّاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِّن رَّحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ الْفُلُكُ بِأَمْرِهِ
 وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلِعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَاذْتَمَنَّا مِن
 الَّذِينَ أَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ
 كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِن خِلَالِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَن يَشَاءُ مِن عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ
 ﴿٤٨﴾ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلِ أَن يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِّن قَبْلِهِ لَمُتَسِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي
 الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾ وَلَئِن أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا
 لَّظَلُّوا مِن بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾ فَإِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمَعُ الصَّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلُوا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنْتَ
 بِهَادِ الْعَمِيِّ عَن ضَلَالَتِهِمْ إِن تُسْمَعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِن ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ
 مِن بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِّن بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٥٤﴾ وَيَوْمَ تُقَامُ
 السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لِيُؤْتُوا عَذْرَ سَاعَةٍ كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ
 لَبِئْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا
 مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِن جِئْتَهُمْ بِآيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ
 كَفَرُوا إِن أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾ كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ
 (Rûm, 30, 1-60) وَلَا يَسْتَحْفَتُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْفِكُونَ ﴿٦٠﴾

2.1.2. Sûrenin Meâlî

"Elif, Lam, Mim. Rûmlar (İranlılara, Arap yurduna) çok yakın bir yerde mağlup oldu (yenildi). Bu mağlubiyetlerinin ardından birkaç yıl içerisinde (İranlılara karşı) galip gelecekler. Önce (Rûmların, İranlılara yenilmesi) de, sonra da (galip gelmesi), emir (tasarruf yetkisi) Allah'ındır. O gün mü'minler Allah'ın yardımıyla sevinecekler. (Allah Teâlâ) dilediği (topluluğa) yardım eder. O Azîz ve Rahimdir". (Rûm, 30/1-5)

"Allah, bir vaatte bulunmuştur. Allah, vaadinden dönmez. Lakin insanların çoğu bunu bilmezler". (Rûm, 30/6)

"Onlar dünya hayatından ancak zahiri (gözlerinin gördüklerine) bilirler. Âhiret konusunda ise tamamen gafildirler (bilgisizdirler)". (Rûm, 30/7)

"Onlar, kendi nefisleri için hiç düşünmediler mi? Allah gökler ile yeri ve ikisi arasındakileri ancak hikmetle ve belirli bir süre için yaratmıştır. Şüphesiz insanların birçoğu Rablerine kavuşacaklarını inkâr ediyorlar". (Rûm, 30/8)

"(Şu kâfirler) yeryüzünde gezip dolaşmıyorlar mı? Kendilerinden öncekilerin akıbetlerine (sonuçlarına) bakmıyorlar mı? Öncekiler (fiziksel) yönden çok daha güçlüydüler. Toprağı sürüp işlediler. Ve imar ettiklerinden daha çok imar ettiler. Peygamberler onlara apaçık deliller (âyetler ve müjdelere) getirdiler. Sonunda Allah Teâlâ onlara zulmetmedi ama onlar kendi kendilerine zulmettiler." (Rûm, 30/9)

"Kötülük işleyenlerin akıbeti, Allah Teâlâ'nın âyetlerini yalanlamaları ve alay etmeleri sebebiyle çok kötü oldu". (Rûm, 30/10)

"Allah Teâlâ yoktan yaratır (var eder, dünyada yaşatır. Öldürdükten) sonra iade eder. (Yapılanların karşılığını almak üzere) O'na döndürülecekler" (Rûm, 30/11)

"Kıyâmet vakti gelip çattığında, suçlular (yapmış olduklarından dolayı) ümitlerini kaybetmişlerdir." (Rûm, 30/12)

"(Artık onların) Allah'a koştukları ortaklardan kendileri için şefaathiler de olmadı. Artık onlar o ortaklarını (satıp) inkâr etmişlerdir." (Rûm, 30/13)

"Kıyâmet koptuğunda (gelip çattığında) insanlar ayrıştırılırlar (Gruplaştırılırlar)". (Rûm, 30/14)

"(Allah Teâlâ'nın istemiş olduğu emirlere hakkıyla) iman edenlere ve sâlih amel işleyenlere (iman etmiş oldukları şeyleri hayatına tatbik edenlere) gelince; işte onlar cennette neşelenirler (bizzat ağırlanırlar)". (Rûm, 30/15)

"Âyetlerimizi inkâr edenlere ve âhirette kavuşmayı yalanlayanlara gelince işte onlar cehennem azabının içinde hazır tutulacaktır". (Rûm, 30/16)

"Öyleyse (artık), her akşama ve sabaha ulaştığınızda Allah Teâlâ'yı Tesbîh edin". (Rûm, 30/17)

"Göklerde ve yerde hamd edilen, övülen Allah Teâlâ'dır. İkinci ve öğlen vakti de Allah Teâlâ'yı Tesbîh edin". (Rûm, 30/18)

"O, Allah ki ölüden diriye, diriden de ölüyü çıkartır. Ölümünden sonra da arzı bitirir. İşte sizler bu şekilde mezarlarınızdan çıkartılacaksınız." (Rûm, 30/19)

"İnsanoğlunun (başlangıcının yani Hz. Âdem'in (a.s.)) topraktan yaratılması Allah'ın varlığının delillerindendir. Sonra siz insan (sûretinde yeryüzünde) gezip dolaşıyorsunuz-yayıyorsunuz." (Rûm, 30/20)

"Kendi nefislerinizden sizin için eşler (kadın ve erkek) yaratmıştır ki onda huzura (sükûnete, doyuma, sakinliğe) kavuşasınız. Kadınla erkeğin arasında sevgi (aşk, muhabbet, meyil, arzu) ve rahmet koyduk. İşte burada düşünen kavimler (insanlar) için âyetler (ibretler, çıkarımlar) vardır." (Rûm, 30/21)

Göklerin ve yerin yaratılması, insanların dillerinin ve renklerinin farklı olarak yaratılması Allahın âyetlerindendir. Alimler (bilenler) için deliller (ibretler) vardır". (Rûm, 30/22)

"Gece, gündüz uyumanızda ve (geçiminiz için) O'nun lütfunu aramanızda sizin için Allah'ın âyetlerindendir (nimetlerindendir). Muhakkak ki bunda işitebilen bir kavim için öğüt ve ibret vardır." (Rûm, 30/23)

"Allah Teâlâ'nın âyetlerinden (biri de insanoğluna) korku ve umut vermek için şimşegin gösterilmesidir. Ve öldükten sonra yeryüzünü diriltilmesi için gökten su indirmesinde de âyetler vardır. İşte bunda akıllarının kullanan kimseler için âyetler (ibretler) vardır." (Rûm, 30/24)

"Göklerin ve yerin kendisinin emriyle yerlerinde durdurulması (yörüngelerinde hiç şaşmadan hareket etmesi) Allah Teâlâ'nın âyetlerindendir. Sizi yerden bir davetle çağırdığı zaman siz hemen kendinizi çıkıvermiş (huzurunda) bulursunuz". (Rûm, 30/25)

Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah Teâlâ'ya âittir. Her bir varlık (canlı-cansız) O'na itâat eder." (Rûm, 30/26)

"İlk defa yaratan, sonra yarattıklarını öldürecek ve tekrar diriltecek olan Allah Teâlâ'dır. Bu (yoktan yaratma ve tekrar diriltme) Allah Teâlâ'ya çok kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce örnekler (sıfatlar) O'nundur (âittir). O Allah azîzdır (yenilmezdir, şanına yetiştirilmesi mümkün olmayan), hakimdir (yanılmaz, yaptıklarını hikmet ve menfaât ile sapasağlam yapandır)." (Rûm, 30/27)

"(Allah Teâlâ) size kendi nefsinizden (dünyanızdan hatalar yapmamanız için) örnek veriyor. Size vermiş olduğumuz rızıklardan eliniz altındakilerin (kölelerin) size ortak olmasını, kendi nefislerinizden olmalarından korktuğunuz gibi onlarla eşit olma hususunda korkarsınız. Aklını kullanacak olan kavimler için âyetleri açıklarız". (Rûm, 30/28)

"Fakat o zulmedenler bilgisizce hevâlarına uyuyorlar. Allah'ın saptırmış olduğu kimseye kim hidâyet edebilir. O kimseler için yardımcıları da yoktur." (Rûm, 30/29)

"Hanîf olarak yüzünü dine çevir. Allah Teâlâ'nın insanlar üzerinde yarattığı fitratına yönel. Allah Teâlâ'nın yaratmasında bir değişiklik olmaz. İşte bu dosdoğru dindir. Lakin insanların çoğu bilmezler". (Rûm, 30/30)

"Hepiniz O'na (gönülden) yönelin ve O'na karşı gelmekten sakının. Namazı dosdoğru kılın. Müşriklerden olmayın". (Rûm, 30/31)

"(Müşrikler) dinlerini parça parça ederek Grup gruba ayrıldılar. Her grubun elindekiyle sevinir (övünür)". (Rûm, 30/32)

"İnsanlara bir sıkıntı dokunduğu zaman, Rablerine yönelerek O'na dua ederler. Sonra, onlara kendinden bir rahmet tattırınca da, hemen içlerinden bir grup Rablerine ortak koşarlar". (Rûm, 30/33)

"Kendilerine verdiklerimize nankörlük etsinler bakalım. Hadi (verdiğimiz nimetlerden şimdilik) faydalanın. Yakında (sefa sürmenizin akıbetini) bileceksiniz". (Rûm, 30/34)

"Yoksa biz o (müşriklere, şirk konusunda) bir delil mi indirdik de, o (delile dayanarak) Allah Teâlâ'ya ortak koşuyorlar"? (Rûm, 30/35)

"İnsanlara bir rahmet tattırdığımız zaman, (rahmet vesilesiyle insanlar) sevinirler. Kendi elleriyle işlemiş oldukları günahlardan dolayı da başlarına bir kötülük gelse, hemen ümitsizliğe düşerler". (Rûm, 30/36)

"Görmezler mi ki, Allah Teâlâ dilediği (kullarına) rızkını genişletir. Dilediğine de daraltır. Şüphe yok ki bunda iman eden kavim için âyetler (ibretler) vardır." (Rûm, 30/37)

"O halde akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver. Bu Allah'ın veçhini (rızasını-rahmetini) dileyenler için daha hayırlıdır. İşte onlar felaha (kurtuluşa) erenlerdir". (Rûm, 30/38)

"İnsanların mallarının artması için riba ile her ne verirsiniz, (bilin ki) Allah katında artmaz. (Ancak) Allah'ın veçhini (rızasını-rahmetini) kazanmak amacıyla isteyerek zekat olarak her ne verirsiniz, işte onlar kat kat artırılanlardır". (Rûm, 30/39)

"O Allah ki, sizi yarattı, sonra (dünyada yaşam sürmeniz için) size rızık verdi. Sonra sizi öldürür, sonra sizi diriltir. Sizin ortak koştuklarınızdan, bunlardan herhangi birini yapabilecek olan var mı? (Elbette hayır). O münezzehtir. Ve O ortak koştuklarınızdan yücedir". (Rûm, 30/40)

"İnsanlar kendi elleriyle yapmış oldukları günahlardan dolayı karada ve denizde fesat ortaya çıktı. (Allah Teâlâ) yapmış olduklarının (günahlarının) bir kısmının Cezâsını onlara tattıracaktır. Umulur ki (ibret alırlar) dönerler". (Rûm, 30/41)

"(Ey Muhammed, kavminden ortak koşanlara) de ki: Yeryüzünde gezin. (Sizden) öncekilerin akıbeti nasıl olduğunu görün. Onların çoğu müşriktirler". (Rûm, 30/42)

"Allah tarafından, hiç kimsenin geri çeviremeyeceği bir gün (âhiret) gelmeden önce, yüzünü dosdoğru dine (İslâm'a) çevir. O gün insanlar birbirlerinden ayrılırlar". (Rûm, 30/43)

"Her kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhinedir. Kim de sâlih amel işlerse, kendileri için rahat bir yer hazırlamış olur". (Rûm, 30/44)

"İman edip amel-i sâlih işleyenlerin Mükâfatını, kendi katından verecektir. Çünkü O, (mü'minleri sever) kâfirleri sevmez". (Rûm, 30/45)

"Rüzgârları müjdecî olarak göndermesi O'nun âyetlerindedir. Böylece rahmetinden size tattırır. O'nun emriyle gemiler (denizde) akar (yol alır). O'nun fazlından rızıkınızı ararsınız. Umulur ki sizler şükredersiniz". (Rûm, 30/46)

Andolsun ki biz, senden önce birçok peygamberi kavimlerine gönderdik. Onlar kavimlerine apaçık delillerle geldiler. Sonunda günah işleyenlerden intikam aldık. Mü'minlere yardım etmek de, üzerimize bir haktır". (Rûm, 30/47)

"O Allah ki, rüzgârları gönderir. Onlar da bir bulutu harekete geçirir. Nasıl dilerse de onu gökyüzünde yayıverir. (Başka zamanda o bulutları) parça parça eder de yağmurun o (bulutlar) arasından çıktığını görürsün. (Yağmurun rahmetini) kullarından dilediğine isabet ettirdiğinde, bir bakarsın ki (kullarının) yüzleri gülmektedir". (Rûm, 30/48)

"Oysa ki önceden onlar, kendilerine yağmur yağdırılmadan önce ümidi kesmişlerdi". (Rûm, 30/49)

"(Yağmur yağdıktan sonra) Allah'ın (yeryüzündeki) rahmet eserlerine bak. Yeryüzünü (toprağı) ölümünden sonra nasıl diriltiyor? Şüphesiz yok ki O, (insan cinsinden) ölüleri de bu şekilde (ölü toprağı dirilttiği gibi) diriltir". (Rûm, 30/50)

"Andolsun ki biz bir rüzgâr göndersek de (o yeşillikleri) sararmış görseler, mutlaka (yeşilliklerin sararmasının) akabinde nankörlüğe başlarlar". (Rûm, 30/51)

"(Ey Peygamberim) gerçekten de sen ölümlere işittiremezsin. Arkalarını dönüp (senin davetini kabul etmeyip) gittiklerinde, (hakka kulaklarını tıkayan) o sağırlara daveti duyuramazsın". (Rûm, 30/52)

"(Ey Peygamber) sen, delaletlerinden (inkârlarından) dolayı (kalp gözü kapalı olan) körleri hidâyete erdiremezsin. Sen ancak âyetlerimize iman edenlere duyurabilirsin ki onlar da Müslümanlardır". (Rûm, 30/53)

"O Allah ki, sizi güçsüz yarattı. Sonra güçsüzlüğünüzün arkasından kuvvet verdi. Sonra kuvvetin arkasından güçsüzlük ve ihtiyarlık verdi. O dilediğini yaratır. O, Alim'dir - Kadir'dir". (Rûm, 30/54)

"Kıyâmetin koptuğu gün (kıyâmet koptuğunda) mücrimler (dünyada veya kabirde) bir saatten (andan) fazla kalmadıklarına dair yemin ederler. İşte bu şekilde (dünyada da) döndürülüyorlardı". (Rûm, 30/55)

"Kendilerine ilim ve iman verilenler şöyle derler: Andolsun ki, Allah'ın kitabındaki dirilme (takdir ettiği dirilme) gününe kadar kaldınız. İşte bu, (yeniden) diriliş günüdür. Lakin siz bunu (dünyada) bilmiyordunuz". (Rûm, 30/56)

"O gün zulmedenlere, mazeretleri fayda sağlamaz. Allah'ı razı edecek ameller yapmalarına da izin verilmeyecek". (Rûm, 30/57)

"Andolsun ki, insanlar için bu Kur'ân'da her türlü meseli (örneği) getirdik. Andolsun ki, (ey Peygamber) sen onlara bir âyet getirsen de o kâfirler yine: Siz ancak boş şeyler uyduran kimselersiniz". (Rûm, 30/58)

"İşte böylece bilmeyenlerin (inanmak istemeyenlerin) kalplerini Allah mühürler". (Rûm, 30/59)

"Öyleyse (Müslüman) sabret. Şüphesiz ki Allah'ın vaadi haktır (gerçekleşmesi kaçınılmazdır). Sakın imanı sağlam olmayanlar seni gevşekliğe sevk etmesin". (Rûm, 30/60)

2.1.3. Sûrenin İsmi, Âyet Sayısı, Yeri ve Sebeb-i Nüzûlü,

Sûre, ismini 2. âyetinde geçen "Rûm" kelimesinden almıştır.¹⁰¹ Bu âyet-i kerîmede ehli kitaptan olan Romalıların (Rumların), putlara tapmakta olan eski Fars kavmine birkaç yıl içinde galip gelecekleri bir mu'cize olarak haber verilmiştir.¹⁰²

Sûre, 17. âyet-i hariç Mekke-i Mükerrerme'de nazil olmuştur. Bir görüşe göre 59, diğer bir görüşe göre 60 âyet-i kerîmedir.¹⁰³ Kurtubî'ye göre ise Rûm Sûresinin tamamı Mekke-i Mükerrerme de nazil olmuş ve 60 âyet-i kerîmedir. Zayıf bir görüşe göre 18. âyet-i kerîme Medine-i Münevvere de nazil olmuştur. 819 kelimedenden ve bir görüşe göre 3534¹⁰⁴, diğer görüşe göre 3514¹⁰⁵ harften oluşmaktadır.

"Rumlar en yakın yerde mağlup edildiler" âyetinde geçen "en yakın yer" ifadesiyle kastedilen yer, Arabistan'a yakın ve o zamanlar Bizans himayesinde olan Suriye, Filistin ve Ürdün'dü. Bizans, İranlılar karşısındaki yenilgisini M.S.

¹⁰¹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l- Beyân an Te'vîl-i Âyi'l Kur'ân*, Müessesetü'r-Risale, 2000, c. 20., s. 66.

¹⁰² Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsîri*, Bilmen Yayınları, İstanbul, 1985, c. 6., s. 2691.

¹⁰³ Abdullah İbn Ömer İbn Muhammed Nâsîrüddîn el-Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü'l-Te'vîl*, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1997, c. 4., s. 201.

¹⁰⁴ Muhammed el-Emin b. Abdullah el-Şafî'i el-Hereri, *Tefsîru Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhani fî Ravâbi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâr'u Tuki'n-Necat, Beyrut-Lübnan, 2001, c. 22., s. 73.

¹⁰⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Zehraveyn Yayınları, İstanbul, 1992, c. 6, s. 233.

615 yılında aldığına göre, sûrenin Habeşistan'a hicret edilen yıllarda nazil olduğu söylenebilir.¹⁰⁶

Rivâyetlere göre İranlılar, Rûmlara karşı galip geldiğinde Mekke müşrikleri bu habere sevinmişler ve onların yenilgilerini müslümanlara karşı yorumlayarak: "*Siz ve Hıristiyanlar kitap ehlisiniz. Biz ve İranlılar ise ümmiyiz. Dostlarımız dostlarınıza galip geldiler, biz de muhakkak ve muhakkak size galip geleceğiz*" demişlerdir. Bunun üzerine müşriklere cevaben bu âyet-i kerîmeler nazil olmuştur.¹⁰⁷

2.1.4. Sûrenin Tarihi Arka Planı

Peygamberimiz (s.a.v.), peygamber olmadan yaklaşık 8 yıl önce Phokas, Bizans İmparatoru Maurice'yi devirip kendisini İmparator ilan etti. Ardından Maurice'nin beş erkek çocuğunu gözlerinin önünde idam etti ve Maurice'nin kellesini alarak İstanbul sokaklarında gezdirdi. Sasani (Pers) Kralı Hüsrev Perviz'e, bu haber ulaştıktan sonra, Bizans'a saldırmak için fırsat doğdu. Çünkü Perviz, Maurice'nin yardımıyla Sasani Kralı olmuştu. Perviz, Maurice ve evlatlarının intikamını almak için MS. 603 yılında Bizans'a karşı savaş açtı ve kısa müddet sonra Anadolu'da Urfa (Edessa) yakınlarına, Suriye'de Halep ve Antakya'ya kadar ilerledi. Zorda kalan Bizanslı üst düzey yöneticiler, Afrika Valisinden yardım istediler. Vali, oğlu Herakleios'u kuvvetli bir orduyla İstanbul'a gönderdi. Herakleios'un ilk işi tahtı ele geçirmek oldu ve kendisini İmparator ilan etti. Bu olay Peygamberimize ilk vahyin geldiği yıl MS. 610 yılında gerçekleşti. Hüsrev Perviz'in amacı, dostunun intikamı değil, Bizans topraklarını ele geçirmektir. Eğer amacı intikam olsaydı dostunun intikamını aldıktan sonra Herakleios ile anlaşır. Ancak Perviz, savaşı sürdürerek savaşa, Mecusilik ve Hıristiyanlık arasında yeni bir boyut kazandı. Diğer yandan Perviz, zulüm gören ve afroz edilen Hıristiyan mezhepleri (Nasturî ve Yakubî) ve Yahudiler tarafından desteklendi. Herakleios saldırıların önüne geçemedi. İranlılar MS. 613'de Şam'ı, 614'de Kudüs'ü işgal ederek Hıristiyan dünyasını büyük bir

¹⁰⁶ Mevdûdî, E., *Tefhimu'l-Kur'ân Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsîri*, (Çev.: M. H. Kayani), İnsan Yayınları, İstanbul, 2005, c. 4., s. 274.

¹⁰⁷ Beydâvî, 1997, 201.

yenilgiye uğrattı. 90 bin Hıristiyan askeri öldürüldü ve Mescid-i Aksâ tahrip edildi.¹⁰⁸

Bu olaylar gerçekleşirken Mekke'de Peygamberimize (s.a.v.) inananlar, müşriklerden türlü eza ve sıkıntılar çekiyordu. MS. 615 yılında Müslümanlardan bir grup, Hıristiyan Habeş Krallığına sığınmak zorunda kaldı.¹⁰⁹

İranlıların, Bizansa galip gelmesi ise Mekke müşriklerini sevindirdi. Çünkü onlar kendileri ateşe tapıyorlardı. Diğer taraftan Hıristiyanların mağlubiyeti karşısında Müslümanlar da üzüyorlardı. Çünkü Hıristiyanlar ehli kitaptı. İşte Rûm sûresinin ilk âyetleri bunun üzerine nazil olmuştur.¹¹⁰

2.1.5. Sûrenin Konusu

Sûrede genel olarak, *"Ehli kitap olan Bizanslıların ateşperest olan İranlılara -daha önce mağlup olmuşken bir süre sonra- galip gelecekleri ve Müslümanların sevinecekleri bildirilerek başlanmakta; geçmişteki inkârcı toplumların durumlarından ibret alınması öğütlenmektedir. Yüce Allah'ın varlığı, birliği, kudreti ve evrendeki mutlak egemenliğinin kanıtları, insan fitratının önemi ve insanların yapıp ettikleri yüzünden ortaya çıkan olumsuzluklar üzerinde durulmaktadır. Kıyâmet günü inkârcıların karşılaştıkları bazı hallere değinilip Hz. Peygamber'in şahsında bütün müminlerden, tevhîd inancına bağlı kalarak, âhiret hayatına hazırlığı ihmal etmeden, darlıkta da bollukta da Allah'a olan saygı ve itâatlerini devam ettirmeleri ve inançsızların tutumlarından etkilenmemeleri arzusunun"*¹¹¹ bahsedilmektedir.

Dine karşı muhalif ve alay eder tarzda davrananların akıbetlerinin çok kötü olacağı ve âhirette elim bir azaba yakalanacakları haber verilmektedir. Müminlerden dinlerine sıkı sıkıya bağlanmaları, üzerlerine düşen dini vecibeleri yerine getirmeleri istenmektedir. İslâm dininin tüm dünyaya yayılacağı, İslâm toplumunun maddi ve manevi zenginliklere ulaşacağı müjdelenmektedir. Kötü

¹⁰⁸ Mevdûdî, 2005, 274.

¹⁰⁹ Mevdûdî, 2005, 275.

¹¹⁰ Mevdûdî, 2005, 273-275.

¹¹¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008, c. 4., s. 287.

insanlar yüzünden yeryüzünde çeşitli kötülüklerin ortaya çıkacağı bildirilmekte ve bundan dolayı İslâm toplumuna sabretmeleri tavsiye edilmektedir.¹¹²

Sûrenin hemen başında İranlıların mağlup, Bizanslıların ise galip olacağını Allah Teâlâ'nın bir vaadi olduğu ve O vaadini mutlaka gerçekleştireceğini bildiriyor. Nice güçlü ve kuvvetli kavimlerin kendilerine gönderilen peygamberlerini ve onların göstermiş olduğu mu'cizeleri yalanlamaları sebebiyle Allah Teâlâ'nın o kavimleri helak ettiği hatırlatılıp o kavimlere ibret nazarıyla bakılması gerektiği mümin kullara öğüt veriyor.¹¹³

Yoktan var edilen mahlûkatın âhirette tekrar diriltileceği, kıyâmet koptuğu zaman mahlûkatın artık amellerinin biteceği, dünya hayatında Allah Teâlâ'ya ortak koştukları şeylerin, onlara, ne dünyada ne de âhirette hiçbir fayda veremeyeceği bildiriliyor. Yine iman edenle iman etmeyenlerin birbirlerinden ayrılacağı, iman edenlere cennet nimetleri verileceği ve cehennem azabından kurtulacakları, iman etmeyenlerin ise cehenneme atılacakları açıkça beyan ediliyor.

Yerde ve gökte olan bütün hamd, sena ve övgülerin yalnızca Allah Teâlâ'ya âit olduğu; insanı yoktan var edip yeryüzüne yayan, sonra öldüren sonra tekrar diriltcek olanın yine Allah Teâlâ olduğu bütün insanlığa ilan edilmektedir.¹¹⁴

Yeryüzünde ve gökyüzünde olan her şey Allah Teâlâ'nın birliğini ifade eder. İnsanların, kadın ve erkek olarak çift yaratılması, dillerinin ve renklerinin farklı olması, gece ile gündüzün birbirini takip etmesi vb. bütün her şey Allah Teâlâ'nın varlığının ve vahdetinin delilleri olarak zikredilmiştir.¹¹⁵

Yine sûrede anlatıldığına göre insanoğlu başına bir musibet gelince hemen Allah Teâlâ'ya yönelir, O'na yalvarır. O'nun katından bir sevinç veya rahmet

¹¹² Bilmen, 1985, 2691.

¹¹³ et-Taberî, 2000, 66.

¹¹⁴ et-Taberî, 2000, 66.

¹¹⁵ et-Taberî, 2000, 68.

tattırıldığında ise sevinip şımararak Allah Teâlâ'yı unutması hasebiyle insanın nankör bir varlık olduğu bildirilmiştir.¹¹⁶

Yine sûrede akrabaya, yoksula, yolda kalmış yolcuya haklarının verilmesi, faizin ise çok kötü bir şey olduğu fakat zekâtın buna benzemediği beyan edilmiştir. Yeryüzünde ortaya çıkan bozgunculuğun bizzat insanlar tarafından işlenmiş günahlar sebebiyle Allah Teâlâ tarafından verildiğine, bu yolla da insanların belki günahlarına kefaret olacağına ve insanların kötülükten uzak durmaları gerektiğine işaret edilmiştir.¹¹⁷

Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetinde olduğu gibi burada da Allah Teâlâ'yı ve göndermiş olduğu peygamberleri yalanlayanların sonlarının nasıl olduğuna bakılması, ibret alınması ve kıyamet kopmadan önce öze yani İslâm'a dönülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Peygamberimize (s.a.v.), geçmiş ümmetlere gönderilen peygamberlerin de yalanlandıkları, türlü eziyetlere maruz kaldıkları, bu vesileyle de kendisini inkâr eden müşriklerden dolayı üzüntüye kapılmaması öğütlenmekte ve teselli edilmektedir¹¹⁸

Peygamberimizin (s.a.v.) yapmış olduğu ilahi tebliği; manen ölenlerin, sağrıların ve kalb gözü körelen insanların duyup, duyduklarına uymayacakları bildiriliyor. Allah Teâlâ, dönemin müşrikleri ve inkârcılarının eziyetlerine karşı Peygamberine sabretmesini, imanında samimi olmayanlarada üzülmemesini, kendi vaadinin ise mutlak hak olduğunu beyan ederek sûre-i celileyi bitiriyor.¹¹⁹

2.1.6. Sûrenin Bir Önceki Sûre ile Münasebeti

Sûrenin, kendinden önceki sûreyle olan münasebetinin izahı ile sebeb-i nüzûlü de ortaya çıkacaktır. Cenâb-ı Hak bir önceki sûrede, "*ehli kitap ile en güzel şekilde mücadele edin*"¹²⁰ buyurmuştur. Müşriklerle mücadeleyi, "*Onlar, sağır, dilsiz ve kördürler. Artık onlar akıl edemezler*"¹²¹ âyetinde beyan ettiği gibi, onları akılsız kabul etmiştir.

¹¹⁶ et-Taberî, 2000, 70.

¹¹⁷ et-Taberî, 2000, 71.

¹¹⁸ et-Taberî, 2000, 72.

¹¹⁹ et-Taberî, 2000, 73.

¹²⁰ Ankebût, 29/46.

¹²¹ Bakara, 2/171.

Ehli kitapta, "Sizin de, bizim de ilahımız tektir"¹²² âyet-i üzerine, ilah konusunda Hz. Muhammed (s.a.v.)'e muvafakat edip, söylediği pek çok şeyde onu tastiklemişlerdir. "Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler O'na inanırlar"¹²³ âyetinde aktarıldığı gibi, birçoğu O'na iman edince, müşrikler ehli kitaba kızmışlar ve onlara başvurmayı bırakmışlardı. Zaten müşrikler, birçok konuda ehli kitaba danışıyorlardı. Farslı Mecusilerle savaştıklarında sonuç, ehli kitap aleyhine dönünce, müşrikler buna sevindiler.

Allah Teâlâ, galibiyetin, her zaman haklılığı göstermediğini, aksine Allah Teâlâ'nın sevdiği kullarına mükâfatlarını artırmak istediğinde bazen onlara türlü belâ ve musibetler verip, düşmanlarını sevdiği kullarına musallat kıldığını, bazen de âhîret günü gelmeden dünya azabını onlar için tercih edeceğini göstermek için işte bu âyetlerini indirdi.¹²⁴

Yazır ise önceki sûre ile irtibatı şöyle kurmuştur: Önceki sûrede mu'cize isteyenlerden bahisle "O'na (Hz. Muhammed'e) Rabbinden mu'cizeler indirilmeli değil miydi? dediler. De ki mu'cizeler, Allah'ın yanındadır."¹²⁵ *أَوَلَمْ يَكْفُوهُمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ* "Kendilerine okunan kitabı sana indirmemiz, onlara yetmedi mi? Elbette inanan bir topluluk için onda rahmet ve ibret vardır"¹²⁶ buyrulmuştur. "Bu sûrede de Kur'an'ın her türlü mu'cizeyi yeterliliği anlatılmak için, gaybdan haber vererek kesin mu'cize olduğu fiilen ortaya çıkmış bir mu'cize ile başlanıp, ilahi âyetler açıklanacak."¹²⁷

Diğer bir görüşe göre ise önceki sûre ile ilgili şu iki münasebeti vardır:

- Ankebût sûresi, insanların yeryüzünde rahat bir şekilde yatıp uyumak için yaratılmadıklarını, bilakis cihad etmek için yaratıldıklarını, onlara buldukları ortamdaki aileleri ve milletler sebebiyle karşılaşacakları farklı zorlukları anlatmıştır. Rûm sûresine de müminlere yapılan yardımla

¹²² Ankebût, 29/48.

¹²³ Ankebût, 29/47.

¹²⁴ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî er-Râzî, *Tefsîrül-Kebîr Mefâtihi'l-Gayb*, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 2000, c. 25, s. 79.

¹²⁵ Ankebût, 29/50.

¹²⁶ Ankebût, 29/51.

¹²⁷ Yazır, 1992, 233.

başlanmış ardından Müslümanların düşmanları olan Mecusilerin, ehli kitab olan müşriklere karşı galibiyetlerinden bahsetmiştir.

- Bu sûrede tevhîde dair deliller vardır. Şayet önceki sûrede kapalı olarak gelen {أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ} الخ. {اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ} ile. {فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ} âyetleri arasında afak ve enfüsteki nazar ayrıntılandırılmıştır.¹²⁸

2.1.7. Sûrenin Bir Sonraki Sûre ile Münasebeti

Sûrenin, bir sonraki sûre olan Furkan sûresi ile arasında birkaç münasebete dikkat çekeceğiz:¹²⁹

- Allah Teâlâ sûrenin sonunda: "*Biz bu Kur'ân'da insanlara her çeşit misali verdik*"¹³⁰ âyetiyle, Kur'ân-ı Kerîm'in mu'cizeliğine işaret ettikten sonra, bir sonraki sûre Lokman sûresinin başında da "işte bunlar hikmet dolu Kitab'ın âyetleridir. O ihsan erbabı için bir hidâyet rehberi ve rahmet kaynağıdır"¹³¹ âyetiyle de Kur'ân'ın mu'cizeliğinden bahsetmiştir.
- Allah Teâlâ iki sûrede de, insanoğlunun ilk yaratılışlarının ve ölümden sonra tekrar dirilişlerinin kendi katında çok kolay olduğunu zikretmiştir. "*İlk defa mahlûkatı yaratıp sonra da tekrar diriltecek olan O'dur. Bu O'na göre çok basittir*"¹³² buyururken, sonraki sûrede "*sizin yaratılmanız da, tekrar diriltilmeniz de bir tek kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir*"¹³³ buyurmaktadır.
- Allah Teâlâ iki sûrede de, insanların sıkıntı hallerinde kendisine yöneldiklerini bildiriyor. "*İnsanlara bir sıkıntı dokunduğu zaman Rablerine yönelerek dua ederler*"¹³⁴ buyurmakta; sonraki sûrede "*onları dağlar gibi dalgalar sardığı zaman Allah'a dinde ihlâslı kimseler dua ederler*" buyurmaktadır.

¹²⁸ el-Hereri, 2001, 73.

¹²⁹ Vehbe b. Mustafa ez-Zuheylî, *et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Âkîdeti ve's-Şerîati ve'l-Menheci*, Dâru'l-Fikri'l-Mûâsır, Dimeşk, 1997, c. 21., s. 42-43.

¹³⁰ Rûm, 30/58.

¹³¹ Lokman, 31/2-3.

¹³² Rûm, 30/27.

¹³³ Lokman, 31/28.

¹³⁴ Rûm, 30/33.

- Allah Teâlâ iki sûrede de, insanların zamanlarını hevâ ve hevesleriyle boşa geçirmelerinden bahsediyor. "*Onlar bir bahçede mesrur mutlu olurlar*"¹³⁵ buyurmakta; sonraki sûrede "insanlardan bir kısmı boş sözlere talip olurlar"¹³⁶ buyurmaktadır. İki âyet-i kerîmede müzik ve eğlence ile tefsir edilmektedir.
- Allah Teâlâ bu sûrede Rumların, İranlılarla yapmış olduğu iki büyük savaşı anlatırken, sonraki sûrede Hz. Lokman kıssasını anlatarak sabırdan, barış halinden ve savaşı terk etmekten bahsetmiştir.

2.1.8. Sûrenin Fazileti

Sûre, Kur'ân-ı Kerîm'in mu'cize olduğunu, tarihi bir olayı, gerçekleşmeden önce haber vererek Müslümanların rahatlamasını, üzüntüye kapılmaması gerektiğini ve Romalıların, Farisilere karşı olan galibiyet vaadinin gerçekleşeceğini bildiriyor.¹³⁷

Resulullah (s.a.v.): "*Kim Rûm sûresini okursa ona on hasene vardır*"¹³⁸ buyurmuştur. Abdülmelik b. Amir Peygamberimizin cuma günü sabah vaktinde Rûm sûresini okuduğunu rivâyet etmiştir.¹³⁹

2.1.9. Sûrede Geçen Bazı Kelimelerin Tahlili

3. âyet-i kerîmede وَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ yani; onlar galibiyetlerden sonra mağlubiyetleri değişecek.

9. âyet-i kerîmede وَأَنْزَلُوا الْأَرْضَ yani; ekin almak için toprağı alt üst etmişler.

10. âyet-i kerîmede كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ اسَاؤُا yani; inkâr edenlerin; السُّوَاى yani; kötü akıbetleri; أَنْ كَذَّبُوا yani; yalanlamalarıyla

15. âyet-i kerîmede فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ yani; sevindirilirler. Zayıf bir görüşe göre de işittirililer.

¹³⁵ Rûm, 30/15.

¹³⁶ Lokman, 31/6.

¹³⁷ Bilmen, 1985, 2691.

¹³⁸ Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, Dâru'r-Risaleti'l-İlmiyye, 2009, c. 7., s. 410.

¹³⁹ el-Hereri, 2001, 73-74.

17. âyet-i kerîmede فَسُبْحَانَ اللَّهِ yani; Allah için namaz kılın. حِينَ تُمْسُونَ yani; akşam ve yatsı namazı; وَحِينَ تُصْبِحُونَ yani; sabah namazı

18. âyet-i kerîmede وَعَشِيًّا yani; ikinci namazı; وَحِينَ تُظْهِرُونَ yani; gün ortası girdiğinde o da; öğlen namazı

35. âyet-i kerîmede أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا yani; delil manasında kullanılmıştır.

فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ yani; Allah'a ortak koşmalarındaki sıkıntılarını açıklıyor.

39. âyet-i kerîmede فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللَّهِ yani; artmaz. Karşılığı da kat kat artmaz. فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ yani; orada bulununlar karşılıklarını kat kat arttıramazlar.

43. âyet-i kerîmede يَوْمَئِذٍ يَصْدَعُونَ yani; o gün bölük bölük ayrılacaklar. Zilzal sûresi 6. âyet-i kerîme manasında kullanılmıştır.¹⁴⁰ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا (O gün insanlar bölük bölük kabirlerinden çıkarılacaklardır.)

44. âyet-i kerîmede فَلَا تُفْسِهِمْ يَمَهُدُونَ yani; kabirlerinde kendilerine yer hazırlarlar. Diğer bir görüşe göre cennete kendilerine yer hazırlarlar.

54. âyet-i kerîmede اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ yani; Zayıf bir hal üzere yarattı. Diğer bir görüşe göre zayıf bir nutfe (meni)den yarattı.¹⁴¹

2.1.10. Sûrede Nâsîh Mensûh

Hübbetullahi Selame 60. âyette geçen فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفُّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ âyet-i kerîmesinin kılıç âyetiyle nesh edildiğini zikreder.¹⁴² Şayet Ömer Nasuhi Bilmen'in sûrenin, 59 âyet-i kerîme olduğuna dair görüşünü esas alırsak 60. âyetin nesh edilmiş olduğu görüşü de yerinde olacaktır.

¹⁴⁰ Zilzâl, 99/6.

¹⁴¹ Kâsım b. Kutluboğa, *Mu'cem Garîbu'l-Kur'ân*, Dârü'n-Nevadir, Suriye-Lübnan-Kuveyt, 2012, s. 150.

¹⁴² Ebû'l Kasım Hübbetullahi Selame, *en-Nasih ve'l-Mensuh*, Mektebetü'l-İslamiyye, Beyrut, 1984, s. 142.

2.2. RÛM SÛRESİ KONULU TEFSİRİ

2.2.1. Rûmlar ve Perslerle Alakalı Gaybdan Haber Verilmesi (1-4)

Allah Teâlâ bu sûrede iki gaybi haberden söz etmiştir. Birincisi, Bizanslıların İranlılara; ikincisi ise: Müslümanların Mekke müşriklerine karşı çok yakında galip geleceğidir. Böyle imkânsız bir durumun gerçekleşeceğine Mekke müşrikleriyle beraber Müslümanlar dahi ihtimal vermiyordu.

Sûrede belli başlı işaretler vardır. Bunların birincisi: Tevhîd ve imana her yerde karşı çıkan inkâr ve şirk arasındaki keskin bağlantıdır. Tevhîd ve imanı temsil eden ehli kitap; inkâr ve şirki temsil eden Mekke müşrikleri ve Perslerdir. Perslerin ehli kitap olan Rûmları yenmesi, Mekke müşriklerini sevince, Müslümanları da üzüntüye boğmuştur. Bu vesileyle de ülkeler arası dini bağlantılar kurulmuş oldu. Artık davet ve davalar inkâr ile iman arasında gidip gelmeye başlamıştır.¹⁴³

Diğer bir işaret ise Allah Teâlâ'nın gaybdan haber vermesine ve Allah Teâlâ'nın vaadine kayıtsız bir şekilde güvenmektir. Çünkü Hz. Ebû Bekir (r.a.) bahse girme isteklerini sorgusuz sualsiz kabul ederek Peygamberimize (s.a.v.) olan teslimiyetini göstermiştir. Allah Teâlâ'nın vaadi 3-9 yıl arasında gerçekleşmiş ve Müslümanların içindeki sıkıntılar yerini sevince çevirmiştir. O'na olan teslimiyet duygusu da açığa çıkmıştır.¹⁴⁴

Üçüncü işaret ise *لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ* "iş ne olursa olsun fark etmez bütün durumların öncesi ve sonrası her türlü Allah Teâlâ'ya âittir".¹⁴⁵ Bir milletin diğer bir millete karşı galip gelmesi veya mağlup olması insanoğlunu ilgilendiren kısım değildir. İnsanoğlunu ilgilendiren kısım yalnızca Hak dava uğruna çaba sarf etmek ve "hâkimiyet Allah'ındır" düsturuyla hareket etmektir. Sonucunda ister galibiyet isterse mağlubiyet olsun sevinç veya üzüntüye gerek yoktur. Çünkü O'ndan gelen her şey baş tacıdır. İşte bu teslimiyet Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) Peygamberimize (s.a.v.) olan teslimiyetinin sonucudur. Aksi halde teslimiyet

¹⁴³ Seyyid Kutub, fi Zilâli'l-Kur'ân, eş-Şâmile'tü'z-Zehbiyye, Beyrut ve Kahire, 1992, c. 5., s. 2755.

¹⁴⁴ Kutub, 1992, 2756.

¹⁴⁵ Rûm, 30/4.

sahibi olmayanlar iman zayıflığı veya yoksunluğundan ötürü sonuç yine değişmeyecek, üzüntü ve hayal kırıklığı yaşayacaklardır.

2.2.1.1. Hurûf-u Mukatta'(1)

Sûre-i celile hurûf-u mukatta' ile başlıyor. Kur'ân-ı Kerîm'de bazı sûrelerin başında bulunan bu harflere mukatta' (kesik) denir. Mukatta' harfleriyle alakalı olarak çok çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Sûrede geçtiği için biz burada kısaca tanımlamasını yapıp sûrenin konulu tefsirine geçeceğiz.

Mukatta' harfleri 29 sûrede, 13 farklı formatta gelir. 14 harfin tek başına, ikili, üçlü, dördü ve beşli olmak üzere beş değişik formatı vardır. Allah Teâlâ'nın, bu harfleri inanmayanlara karşı, meydan okuma olarak indirdiği, gücünüz yetiyorsa hadi getirin dediği âyetlerdendir. Ehli sünnet âlimlerine göre bu harflerin dört farklı manası vardır. Bunlar: Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarından bir kısmına işaret edebileceği, yemin harfleri olabileceği, sûre isimleri olabileceği ve dikkat çekme harfleri olabilecekleri bildirilmektedir. Konuyla alakalı olarak Peygamberimizden (s.a.v.) tek bir hadis rivâyet edilmiştir: *"Allah Teâlâ'nın kitabından bir harf okuyana on katı sevap verilir. Ben (elif-lam-mim) bir harftir demiyorum. Elif bir harf, lam bir harf, mim bir harftir"*¹⁴⁶. Hadis-i şerifte mana üzerine durulmadığı için üç farklı ihtimal olacağı bildirilmektedir. Allah Teâlâ'yla Peygamberimiz (s.a.v.) arasında bu harflerin manalarının sır olacağı veya sahabeler bu harflerle alakalı Peygamberimize (s.a.v.) bir soru sormadığı için, Peygamberimiz (s.a.v.) de konuyla alakalı olarak bir açıklama yapmamış veya sahabeler zaten bu harflerin manasını anladıkları için herhangi bir açıklama gereği duymamıştır. Bu harflerden muradın ne olduğunu ancak Allah Teâlâ bilir.¹⁴⁷

2.2.1.2. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) Allah Teâlâ'nın İzniyle Göstermiş Olduğu İki Mu'cize (2-4)

"Rûmlar (İranlılara, Arap yurduna) çok yakın bir yerde mağlup oldu (yenildi). Bu mağlubiyetlerinin ardından birkaç yıl içerisinde (İranlılara karşı) galip gelecekler. Önce (Rûmların, İranlılara yenilmesi) de, sonra da (galip gelmesi), emir (tasarruf yetkisi) Allah'ındır".

¹⁴⁶ Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *Süneni't-Tirmizî*, Mustafa el-Babi'l-Halebi, Mısır, 1975, c. 5., s. 175.

¹⁴⁷ Muhsin Demirci, *Tefsîr Usulü*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2019, s. 176-177.

"Rûmlar mağlup oldu" cümlesinden sonra gelen "galip gelecekler" cümlesi aynı manaya işaret ettiği halde, "yenilmelerinden sonra" cümlesinin tekrar zikredilmesi Allah Teâlâ'nın gücünü anlatmaktadır. Galibiyetin ardından mağlubiyet görenler zayıf devletlerdir. Galibiyetleri, güçlü orduları sayesinde olsaydı bir kaç yıl öncesinde İranlılara mağlup olmazlardı. Böyle bir durumun meydana gelmesi, mağlubiyetin de galibiyetin de Allah Teâlâ'nın iradesiyle gerçekleştiği sonucunu doğurur. Rûmlar güçsüzlükleri üzerinde düşünüp, galibiyetlerini orduları sayesinde değil de Allah Teâlâ'nın emriyle olduğunu anlasınlar diye, "yenilmelerinden sonra" ifadesi tekrar zikredilmiştir. "Arap yurduna en yakın yerde" ifadesi ise Rûmların kendi topraklarında yani Hicaz yurdunda mağlup olmaları, ne kadar güçsüz olduklarını ortaya koymak içindir. Her şeyi bilen Allah Teâlâ, Rûmların galip gelecekleri tarihi neden açıkça değil de "Bir kaç yıl içerisinde" ifadesiyle zikretmiştir? Çünkü Mekke müşrikleri yani inkârcılar, inatçı ve mücadeleci olmaları hasebiyle olay vuku bulmadan önce sözlerindeki zıtlık ve ileri geri konuşmalarını engellemek ve O'nun hâşâ acziyetinin ifadesi değil her daim insanoğlunu imtihan ettiğinin neticesidir.¹⁴⁸

Hiz. Ebû Bekir (r.a.)'in bahisle alakalı olarak Abdullah b. Abbâs'dan (r.a.) şu hadisi şerif rivâyet edilmiştir:

حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الْفَزَارِيِّ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: {الم غَلَبَتِ الرُّومُ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ} [الروم: 2] قَالَ: غَلَبَتْ وَغَلَبْتُ، كَانَ الْمُشْرِكُونَ يُحِبُّونَ أَنْ يَظْهَرَ أَهْلُ فَارِسَ عَلَى الرُّومِ لِأَنَّهُمْ وَإِيَّاهُمْ أَهْلُ أَوْثَانٍ، وَكَانَ الْمُسْلِمُونَ يُحِبُّونَ أَنْ يَظْهَرَ الرُّومُ عَلَى فَارِسَ لِأَنَّهُمْ أَهْلُ كِتَابٍ، فَذَكَرَهُ لِأَبِي بَكْرٍ فَذَكَرَهُ [ص:344] أَبُو بَكْرٍ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَمَا إِنَّهُمْ سَيَغْلِبُونَ»، فَذَكَرَهُ أَبُو بَكْرٍ لَهُمْ، فَقَالُوا: اجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ أَجْلاً، فَإِنْ ظَهَرْنَا كَانَ لَنَا كَذَا وَكَذَا، وَإِنْ ظَهَرْتُمْ كَانَ لَكُمْ كَذَا وَكَذَا، فَجَعَلَ أَجْلاً خَمْسَ سِنِينَ، فَلَمْ يَظْهَرُوا، فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «أَلَا جَعَلْتُهُ إِلَى دُونَ» - قَالَ: أَرَأَاهُ الْعَشْرَ، قَالَ سَعِيدٌ: وَالْبِضْعُ مَا دُونَ الْعَشْرِ - قَالَ: ثُمَّ ظَهَرَتِ الرُّومُ بَعْدُ. قَالَ: فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: {الم غَلَبَتِ الرُّومُ} [الروم: 1]- إِلَى قَوْلِهِ - {يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ} [الروم: 4] قَالَ سُفْيَانُ: «سَمِعْتُ أَنَّهُمْ ظَهَرُوا عَلَيْهِمْ يَوْمَ بَدْرٍ»: «هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ»¹⁴⁹

¹⁴⁸ er-Râzî, 2000, 79.

¹⁴⁹ et-Tirmizî, 1975, 343.

"Allah'a ortak koşan müşrikler, Farsların Rûmlara galip gelmesini istiyorlardı. Çünkü onlar da kendileri gibi putperestti. Müslümanlar ise, Rûmların Farslara galip gelmesini istiyordu. Zira Rûmlar ehli kitap idiler. Müşrikler, Farsların galip geldiklerini Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) haber verdiler. Hz. Ebû Bekir (r.a.) bu durumu Resulüllaha (s.a.v.) bildirdi. Resulüllah (s.a.v.) ona: "Fakat yakında Rûmlar Farslara galip geleceklerdir" buyurdu. Hz. Ebû Bekir (r.a.) Resulüllahın (s.a.v.) bu sözünü müşriklere anlatınca müşrikler şöyle dediler: "Sen bizimle kendi aranda bir vakit tayin et. Eğer biz (Farslar) galip gelirsek, şu şeyleri vereceksiniz. Şayet siz (Rûmlar) galip gelerseniz size şu şeyleri vereceğiz. Hz. Ebû Bekir (r.a.) aralarında beş yıl tayin etti. O dönemde Rûmlar Farslara galip gelemediler. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.) durumu Resulüllaha (s.a.v.) anlattı. Resulüllah (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir'e (r.a.): "Sen vadeyi fazla yapmadın mı"? dedi. Nihâyet Rûmlar Farslara galip geldiler. İşte Allah Teâlâ âyet-i kerîmelerde bu müjdelerden bahsediyor".

Süfyan es-Sevri, bu savaşın Bedir günü gerçekleştiğini zikreder. Konuyla alakalı olarak Neyar b. Mükerrrem el-Eslemi şu hadisi rivâyet etmiştir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ نَيْارِ بْنِ مُكْرَمِ الْأَسْلَمِيِّ، قَالَ: " لَمَّا نَزَلَتْ {الم غَلِبَتِ الرُّومُ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلِبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بَضْعِ سِنِينَ} [الروم: 2] فَكَانَتْ فَارِسُ يَوْمَ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةَ قَاهِرِينَ لِلرُّومِ، وَكَانَ الْمُسْلِمُونَ يُجْبُونَ ظُهُورَ الرُّومِ عَلَيْهِمْ لِأَنَّهُمْ وَإِيَّاهُمْ أَهْلُ كِتَابٍ، وَفِي ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: {وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ} [الروم: 4] فَكَانَتْ قُرَيْشٌ تُحِبُّ ظُهُورَ فَارِسَ لِأَنَّهُمْ وَإِيَّاهُمْ لَيْسُوا بِأَهْلِ كِتَابٍ وَلَا إِيْمَانٍ بِيَعْتِ، فَلَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى هَذِهِ الْآيَةَ، خَرَجَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ يَصِيحُ فِي نَوَاحِي مَكَّةَ {الم غَلِبَتِ الرُّومُ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلِبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ} [ص: 345] فِي بَضْعِ سِنِينَ} [الروم: 1] قَالَ نَاسٌ مِنْ قُرَيْشٍ لِأَبِي بَكْرٍ: فَذَلِكَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ، زَعَمَ صَاحِبُكَ أَنَّ الرُّومَ سَتَغْلِبُ فَارِسَ فِي بَضْعِ سِنِينَ، أَفَلَا نُرَاهِنُكَ عَلَى ذَلِكَ، قَالَ: بَلَى، وَذَلِكَ قَبْلَ تَحْرِيمِ الرَّهَانِ، فَارْتَهَنَ أَبُو بَكْرٍ وَالْمُشْرِكُونَ وَتَوَاضَعُوا الرَّهَانَ، وَقَالُوا لِأَبِي بَكْرٍ: كَمْ تَجْعَلُ الْبِضْعَ ثَلَاثَ سِنِينَ إِلَى تِسْعِ سِنِينَ، فَسَمَّ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ وَسَطًا تَنْتَهِي إِلَيْهِ، قَالَ: فَسَمَّوْا بَيْنَهُمْ سِتَّ سِنِينَ، قَالَ: فَمَضَتْ السِّتُّ سِنِينَ قَبْلَ أَنْ يَظْهَرُوا، فَأَخَذَ الْمُشْرِكُونَ رَهْنَ أَبِي بَكْرٍ، فَلَمَّا دَخَلَتِ السَّنَةُ السَّابِعَةُ ظَهَرَتِ الرُّومُ عَلَى فَارِسَ، فَعَابَ الْمُسْلِمُونَ عَلَى أَبِي بَكْرٍ

¹⁵⁰تَسْمِيَةَ سِتِّ سِنِينَ، لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ فِي بَضْعِ سِنِينَ

¹⁵⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, c. 2., s. 445.; et-Tirmizî, 1975, 344.

"Rûmlar, size en yakın bir yerde mağlup oldular. Onlar bu mağlubiyetten sonra birkaç sene içinde galip geleceklerdir" âyet-i kerîmeleri nazil olduğu günde Farslar Rûmları yenmişlerdi. Müslümanlar da Rûmların Farslara galip gelmelerini istiyorlardı. Zira Rûmlar, ehli kitaptan idiler. Nitekim Allah Teâlâ'nın: "O gün müminler, Allah'ın yardımıyla sevineceklerdir. Allah, dilediğine yardım eder. O, her şeye galiptir, çokça merhamet edendir" kelamı bunu göstermektedir". Kureyşliler ise Farsların galip gelmesini istiyorlardı. Zira bunların her ikisi de ehli kitap değillerdi ve âhirete iman etmiyorlardı. Bu âyetler inince Hz. Ebû Bekir (r.a.) çıkıp Mekke'nin çevresinde yüksek sesle: "Rûmlar, size en yakın bir yerde mağlup oldular. Onlar bu mağlubiyetten sonra birkaç sene içinde galip geleceklerdir" âyetini okumaya başladı. Kureyş'ten bazı insanlar Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) şöyle dediler: "Bu, bizimle sizi ilgilendiren bir mesele. Senin arkadaşın birkaç sene içinde Rûmların Farslara galip geleceğini sanmış, biz seninle bu hususta bahse girelim mi"? Ebû Bekir (r.a.): "Evet girelim" dedi. Bu hadise, bahse girmenin haram kılınmasından önceydi. Ebû Bekir de müşrikler de bahis için bazı malları ortaya koydular. Müşrikler Ebû Bekir'e (r.a.): "Birkaç sene içinde galip gelecekleri söylüyor, sen bu birkaç seneyi nasıl takdir edersin"? "Birkaç" ifadesi "üç ile dokuz arasında bir sayı ifade eder, sen bu sayıyı yarıya böl, biz onun üzerinde karar kılalım" dediler böylece aralarında altı sene kararlaştırıldı. Aradan altı sene geçti. Rûmlar Farslara galip gelemediler. Böylece müşrikler Ebû Bekir'in (r.a.) bahis için ortaya koyduğu malları aldılar. Yedinci sene girince Rûmlar Farslara galip geldiler. İşte o zaman Müslümanlar, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) altı seneye karar vermesini kınadılar. Zira Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de "birkaç yıl sonra" buyurmuştu.

Hanefî mezhebi bu olayı dikkate alarak, dar'ul harpte fasit akitlerin caiz olduğuna delil getirdiler. Caiz görmeyenler ise olay kumarın haram kılınmasından önce gerçekleştiğini iddia eder.¹⁵¹

Bu âyet-i kerîmeleri kendi hayatımıza örnek alırsak ve توكلت على الله "Allah'a tevekkül edin" manasını hayatımıza düstur edinirsek, -nasıl ki Allah Teâlâ bir kaç yıl içinde Rûmların galip geleceği gaybi haberini veriyor ve devamında "Allah'ın yardımıyla müminler sevineceklerdir" diyor-, biz de tevekkülümüz

¹⁵¹ Beydâvî, 1997, 201.

sonucunda sevineceğiz. Bazılarına göre galibiyet haberiyle müminlerin sevinci, hicretin 6. yılında Hudeybiye antlaşması sırasında gerçekleştiğini ifade etmektedir, ancak bu doğru değildir. Çünkü Peygamber efendimiz (s.a.v.) Hirakl'e gönderdiği mektubu taşıyan elçi, Suriye'ye ulaştığında Hirakl zaferini kutluyordu.¹⁵²

Rûmların birkaç yıl içinde galip geleceği vaadi, bize aynı zamanda gaybi bilecek olanın sadece Allah Teâlâ olduğunu, vaadin gerçekleşmesi de bize bunu kanıtlar niteliktedir.

Azan kavimleri Allah Teâlâ her daim imtihana tabi tutmuştur. Nitekim Romalılar, büyük imparatorluk haline gelmiş iyice azmaya başlamışlardı. Allah Teâlâ onlara ateşe tapan putperest İranlıları musallat eyledi de büyük ekonomik sıkıntı ve insan bakımından hayli zayıf onları sarstı. İran toplumuna, galibiyetin vermiş olduğu rehavetle Kudüs dâhil birçok mabedi yakıp yıkarak ortalığa korku ve dehşet saçtılar. Zannettiler ki galibiyeti kendi güçleriyle kazandılar. Dokuz yıl boyunca azgınlık, haddi aşma, zulüm ve tecavüzde bulundular. Ardından da İran kralı II. Hüsrev, *"Romalılar bin yük altın, bin yük gümüş, bin yük ipek, bin at, bin kadın vermekle yükümlü tutulacak"*¹⁵³ hatta imparator Hirakl'in elleri zincirle bağlı olarak getirilecek ve huzurunda çarımha gerilmiş olan ilahına karşı ateşe ve güneşe tapacaklar¹⁵⁴ emrini verdi. Bir görüşe göre de: Bizans'ın elindeki Antakya M.S. 612, Şam 613, Kudüs 614 yılında İranlılar tarafından işgal edildi. Hüsrev'in, Hirakl'e: *"Bütün Tanrıların en büyüğü ve tüm dünyanın hâkimi Hüsrev'den onun zavallı ve aptal kuluna: Sen Rabbin güvenip, dayandığını söylüyorsun. O halde Rabbin neden Kudüs'ü benden kurtarmadı?"* diye mektup yazmıştır. Bu isteğin sonucunda da iki devlet arasında ikinci kanlı savaş ortaya çıktı. Allah Teâlâ vaadini gerçekleştirdi ve Roma İmparatorluğu savaşın galibi geldi. Gaybi haber gerçekleştikten sonra birçok ateşperest Müslümanlığı kabul etmiş ve artık kimse Kur'ân'ın vermiş olduğu gaybi haberi de inkâr edemez hale gelmiştir.¹⁵⁵

¹⁵² Yazır, 1992, 237.

¹⁵³ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsîri*, Anadolu Yayınları, İzmir, 1987, c. 9., s. 4679

¹⁵⁴ Yazır, 1992, 237.

¹⁵⁵ Mevdûdî, 2005, 275-277.

Ebû Said el-Hudri ve diğerk kıraatçiler, âyet-i kerîmenin başındaki غلبت لإالله الأمر من قبل و من بعد سيغلبون lafzını meçhul sığasıyla okuyarak "önce de sonra da emir Allah'ındır" âyet-i kerîmesiyle ilişkilendirdiğinde, "Rûmlar galip geldi, fakat onlar, bu galibiyetlerinden sonra Müslümanlara mağlup olacaklardır"¹⁵⁶ manasının ortaya çıktığını ifade ederler. Rûmlar, Hz. Ebû Bekir (r.a.) zamanında gerçekleşen Yermük savaşından itibaren Müslümanlara yenilmeye başlamıştır. Bu durum Hz. Ömer (r.a.) zamanındaki Şam fetihlerine kadar da devam etmiştir. Böylece âyet-i kerîmeden başka bir mu'cize daha ortaya çıkmıştır.¹⁵⁷

في أدنى الأرض "yakın bir yerde" ifadesinin, Arap yurduna yakın bir yer olan Şam civarı olduğu söylenir. Mücahid buranın Cezire yurdu, Cezire yurdunun ise Rûmların, Farşlılara (İranlılara) yakın bir yer olduğunu; İbn Abbâs ise bu yerin Ürdün ve Filistin toprakları olduğunu söyler ve أدنى الأرض âyetini Kelbi'nin kıraatiyle أداني okur.¹⁵⁸

2.2.2. Allah Teâlâ'nın Müşriklere Meydan Okuması (5-7)

Allah Teâlâ bu âyet-i kerîmelerde kullarından kendisine iman edenlere yardım edeceğini, onları asla kâfirlere karşı yalnız bırakmayacağını ancak imtihan amacıyla kâfirlere karşı zor durumda bırakacağını ve bunu da azîz sıfatı gereği yaptığını bildiriyor. Sonrasında şayet bir söz vermişse, kesinlikle bu sözün gerçekleşeceğini aksinin de mümkün olmadığını, kâfirlerin de bu konuda hiçbir bilgisinin olmadığını zikrediyor. Son olarak kâfirler ancak dünyada görmüş oldukları şeylere inanacaklarını, âhîret hayatında ise, dünyada iman etmemeleri ve akıllarını kullanmamaları sebebiyle bilgilerinin olmadığını aktarıyor.

2.2.2.1. Allah Teâlâ Dilediğine Yardım Eder (5)

Âyet-i kerîme bir önceki âyet-i kerîmenin "(o gün mü'minler sevinecekler)" sonuyla bağlantılıdır. Yani mana "o gün mü'minler Allah'ın yardımıyla sevinecekler" olur. Çünkü Allah Teâlâ'nın yardımı Müslümanlara gelmiştir. Aynı zamanda bahisten de 100 deve kazanılmış ve fakirlere

¹⁵⁶ et-Tirmizî, 1975, 343

¹⁵⁷ Yazır, 1992, 239.

¹⁵⁸ Muhammed b. Muhammed el-İmadi Ebû's-Suûd, *Tefsîru Ebî's-Suûd*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010, c. 6., s. 395.

dağıtılmıştır. Beydâvî, *"Allah, mü'minlere yardım etti ve onların doğruluğunu ortaya koydu"* veya *"Allah, düşmanları birbirlerine musallat kıldı, böylece her iki taraf da zayıfladı, sonunda mağlup oldular"* şeklinde iki çeşit mana vermiştir.¹⁵⁹ *"(Allah Teâlâ) dilediği (topluluğa) yardım eder. O Azîz ve Rahimdir"*.

Allah Teâlâ burada tarihi bir olayı boşu boşuna zikretmedi. Kur'ân-ı Kerîm, kıssaları insanlara ibret almaları için zikrediyor. Burada Mekke müşrikleri için ibretler vardır. Çünkü Mekke müşrikleri müminlerden daha güçlü ve kuvvetli, onları kendi vatanlarında dahi rahat bırakmayan, eziyet eden bir topluluktu. Âyet-i kerîme yakın gelecekte müşriklerin, müminlere mağlup olacaklarını, azgınlık ve saldırganlıklarının biteceğini bildiriyor ve müminlere biraz daha sabretmeleri gerektiğini telkin ediyordu. Ehli kitap olan Romalılar ateşperest İranlılara galip geldiği yıl, Müslümanlarda Bedir Savaşında Mekke Müşriklerini hezimete uğrattı. Muhakkak ki bu iki olayın aynı zamana denk gelmesi âyetteki ilahi vaadin gerçekleştiğinin neticesidir.¹⁶⁰

بنصر الله ينصر من يشاء ifadesinde, Allah Teâlâ mastarı fiilden önce zikretmiştir. Çünkü yardım etmek Allah Teâlâ'nın elindedir. Dilerse yardım eder, dilerse yardımını esirger. العزيز ifadesiyle, imtihan için Müslümanları düşmanları karşısında zor durumda bırakır. Çünkü *"O hiçbir kula muhtaç değildir"*. الرحيم ifadesiyle de, Müslümanlara, düşmanlarına karşı yardım eder. Zira *"O, çokça merhamet edendir"*.¹⁶¹

2.2.2.2. Allah Teâlâ Vaadinden Caymaz (6)

"Allah, bir vaatte bulunmuştur". Allah Teâlâ âyet-i kerîmede Rûmların İranlılara karşı zafer kazanacağı hususunda söz vermiştir. *"Allah, vaadinden dönmez"*. O'nun vermiş olduğu sözü yerine getirmediği görülmemiştir. *"Lakin insanların çoğu bunu bilmezler"*. İnsanların çoğundan maksat özel manada Mekke Müşrikleridir. Zira Allah Teâlâ'nın vermiş olduğu sözü yerine getirip getirmeyeceği hususunda O'nu inkâr edenlerin bilgisi yoktur.¹⁶²

¹⁵⁹ Beydâvî, 1997, 201.

¹⁶⁰ Yıldırım, 1987, 4680.

¹⁶¹ er-Râzî, 2000, 80.

¹⁶² et-Taberî, 2000, 75.

Allah Teâlâ'nın vaadinin gerçekleşmesiyle, Peygamber Efendimizin (s.a.v.) göstermiş olduğu mu'cize de gerçekleşmiştir. Bu vesileyle pek çok insan da hidâyete ermiştir.¹⁶³ وعد الله lafzındaki "vaad" ifadesi: "*Hayırlı bir işin gelişinden önce ortaya çıkacağını*" bildirmektedir.¹⁶⁴ Önceki âyette vaad manası olduğundan dolayı müekked mastardır. Yani Allah Teâlâ vaadini kesinlikle gerçekleştirdi.¹⁶⁵

2.2.2.3. Kâfirler Ancak Dünya Hayatını Bilirler, Âhret Hakkında Bilgisizdirler (7)

"Onlar dünya hayatından ancak zahiri (gözlerinin gördüklerini) bilirler. Âhret konusunda ise tamamen gafildirler (bilgisizdirler)". Allah Teâlâ'yı inkâr eden insanlar sadece dünya hayatındaki lezzetlerden haberdardırlar. Yani dünyada ekip biçmeyi, yeryüzünü imar etmeyi, hayatlarını ikame ettirebilecekleri ve geçimlerini sağlayabilecek şeyleri bilirler. Allah Teâlâ'ya inanmadıkları için âhret hakkında anlatılan şeyleri öğrenmek istemezler ve sanki hiç ölmeyecek gibi yaşarlar.

Kâfirler dünya hayatının ancak görünen kısmını bilirler. Yani dünyadaki zevki, sefayı ve lezzetleri bilirler. Ama dünyanın iç yüzünden yani zararlarından habersizlerdir. Âyet-i kerîmede هم zamiri iki defa zikredilmiştir. Çünkü o kâfirlerin gafletleri, bizzat kendi elleriyle yapmış olduklarından. Yoksa âhret hususunda Allah Teâlâ onları bilgilendirmiştir.¹⁶⁶

ظاهر ifadesinin nekra olarak gelmesi, dünyada insanlar için birçok örneğin olmasındandır. Yani Allah Teâlâ dünyanın bütün nimetlerini inanan-inanmayan herkese göstermiştir. Dünyada yapılan her amel-i sâlih, Allah Teâlâ'ya kavuşmaya bir vesile ve âhret hayatında cenneti kazanma vesilesidir.¹⁶⁷

¹⁶³ Yazır, 1992, 239.

¹⁶⁴ Muhammed Tâhir b. Âlî Sadîkiyyi'l-Fetnî, *Mecmeu' Bihâri'l-Envâr fî Garaibi't-Tenzil ve Letaifi'l-Ehbar*, Matbaâtü'l-Meclisi Dâireti'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarabad, 1967, c. 5 s. 82.

¹⁶⁵ Ebû's-Suûd, 2010, 397

¹⁶⁶ er-Râzî, 2000, 80.

¹⁶⁷ Beydâvî, 1997, 202.

2.2.3. Kâinâta Düşünenler İçin Çağrılış (8)

"Onlar, kendi nefisleri için hiç düşünmediler mi? Allah gökler ile yeri ve ikisi arasındakileri ancak hikmetle ve belirli bir süre için yaratmıştır. Şüphesiz insanların birçoğu Rablerine kavuşacaklarını inkâr ediyorlar".

İnsanoğlunun ve diğer canlı türlerinin belirli yasalar ve belirli ölçüler dâhilinde yaratıldığı sağlam bir iradeyle ortaya konulmaktadır. Ölçünün gerçek olduğunun temeli de âhiretin var olmasıyla kanıtlanmıştır. "*Düşünmezler mi*", "*tefekür etmezler mi*", "*akletmezler mi*", "*bilmezler mi*", "*bakmazlar mı*"?... ifadeleri Kur'ân-ı Kerîm'de çokça geçmektedir. İfadelerin bu şekilde gelmesi dünya hayatının karşılığının, âhîret hayatı olduğu anlaşılmaktadır. Dünyadaki her iyiliğin ve kötülüğün karşılığının âhîrette karşımıza çıkacağı bildirilmektedir. Kıyâmetin kopacağı zamanın bilinmemesi de kıyâmetin olmadığına delil değil aksine "insanoğlunun nimetlere karşı şükürünü eda edebilecek mi yani imtihanı geçebilecek mi?" anlamına gelir.¹⁶⁸ Diğer bir ifadeyle de âyetin başını bir sonraki âyetin başıyla beraber düşünürsek; "*ilerisini düşünmezler mi*?" dünya hayatı gelip geçici. Dünya hayatının sonlu olduğunu "*öncekilerinin sonunun nasıl olduğuna bakmadılar mı*?" âyetiyle düşünürsek insanoğlunun ibret alması gerektiğini de görebiliriz.¹⁶⁹

Âyette insanoğlunun iki yeteneği olan akıl ve düşünceye vurgu yapılıyor. Bu yetenekler insanoğlunu diğer canlı türlerinden ayıran ve onlara karşı çok daha mükemmel yaratıldığını bize açıklar. Allah Teâlâ insanoğlunun üzerinde hakikati idrak etmesini ve gerçekleri görmesini ister. Unutulmaması gereken diğer bir konu da her başlangıcın bir sonu olduğu, her düzenin yıkılışı ve yerine yeni bir düzenin getirilmesidir. "*Yerin ve Göklerin arasında*" ifadesi de, belirlenmiş vakitlerinin olduğu; zamanı gelince bunların da yok olacağı bildiriliyor.¹⁷⁰ Böylece de varlıkların boşu boşuna ve batıl olarak değil de hak ile yaratılmış

¹⁶⁸ Kutub, 1992, 2760.

¹⁶⁹ Yazır, 1992, 240.

¹⁷⁰ Yıldırım, 1987, 4682.

olduğu anlaşılacaktır. Bundan dolayı da âyetin sonuna doğru belirli bir süreye kadar yaşayacaklarını onlara anlatıyor.¹⁷¹

Âyette âhiretten bahseden iki çeşit delil vardır. "*Kendi kendilerine düşünmediler mi?*" ifadesini düşündüğümüzde bu deliller ortaya çıkar. İlki kâinâtın hak ile yaratıldığı ve her parçasının bir gaye ve nizam delillerini barındırdığı ki hiçbir şey başıboş ve boşuna yaratılmamış olup kâinâtta herkesin imtihan içinde olduğunu bildiriyor. Diğer delil ise kâinâtta hiçbir şeyin ölümsüz olmadığı aksine ecelinin olduğudur.¹⁷²

İnsanoğlu için âhret hayatı olmamış olsaydı, ne diye dünyada sağlam ve mükemmel bir şekilde yaratılmış olsun. Şayet böyle bir hayat olmasaydı o zaman da Allah Teâlâ hâşâ abesle iştigal etmiş olurdu. Âyet-i kerîmede destekler nitelikte "*sizi boş yere yarattığınızı mı zannediyorsunuz*"¹⁷³ buyruluyor. Zira işe yaramayacak bir işi yapan usta, o işi mükemmel bir şekilde yapmaya kalksa ona herkes güler.¹⁷⁴

Âhiretin zaruri ve mâkûl olduğu çeşitli şekillerde anlatılıyor ve bu anlatım 27. âyete kadar da devam ettiriliyor. İnsan, hayatından zevk ve tat alabilmesi için yaşadığı hayatı âhret hayatına göre düzenlemesi gerekir. Âhiretin varlığını delillendiren bu âyet aynı zamanda tevhit inancını da desteklemektedir. Yirmi sekizinci âyetten itibaren tevhit inancından ve şirkten uzak durulması gerektiği anlatılıyor.¹⁷⁵

2.2.4. Geçmiş Ümmetlerin Yalanlarından Ötürü Helak Olmaları ve Yeryüzünde Dolaşanların durumu (9-10)

Allah Teâlâ kâfirlere: "*Mâdem düşünmüyorsunuz bari yeryüzünde dolaşıp sizden her şartta daha güçlü ve yetenekli olan atalarınızın akıbetlerine bakıp öğüt*

¹⁷¹ Ebû'l Fida İsmail İbn Kesîr, *Tefsîrî'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Fikr li't-Tâbiâti ve'n-Neşri ve't-Tevzî', Dimeşk, 1999, c. 6., s. 304.

¹⁷² Mevdûdî, 2005, 282-283.

¹⁷³ Mü'minûn, 23/115.

¹⁷⁴ er-Râzî, 2000, 83.

¹⁷⁵ Mevdûdî, 2005, 278.

alın" buyurmaktadır. Sonraki âyet-i kerîmede ise ibret almayanların sonunun çok kötü olacağını bildiriyor.¹⁷⁶

2.2.4.1. Allah Teâlâ Kâfirlerden, Yeryüzünde Dolaşıp Atalarının Akıbetlerinin Nasıl Olduğuna Bakmalarını İstiyor (9)

"(Şu kâfirler) yeryüzünde gezip dolaşmıyorlar mı? Kendilerinden öncekilerin akıbetlerine (sonuçlarına) bakıyorlar mı? Öncekiler (fiziksel) yönden çok daha güçlüydüler. Toprağı sürüp işlediler ve (onların) imar ettiklerinden daha çok imar ettiler". Allah Teâlâ Ad kavmindeki insanları hurma ağaçları gibi 30-40 metre büyüklüğünde, Semud kavmindekileri ise "onlar gibileri yeryüzüne bir daha gelmedi"¹⁷⁷ diye bizlere anlatmaktadır. Yeryüzünde iz bırakmaları sebebiyle ve yeri, altını üstüne getirmede yani madenleri çıkarmada çok daha güçlüydüler. Yine imar bakımından çok daha fazla, çok daha kuvvetli ve çok daha büyüktüler. Günümüz teknolojisi yeniden yapmak bir kenara dursun Mısır piramitlerinin ve Babil'deki anıt mezarlarının nasıl yapıldığı halen çözülebilmemiş değildir. Sâlih (a.s.) zamanındaki dağları yontup ev haline çevirmeleri onların ne kadar güçlü ve yapmış oldukları şeylerin ne kadar hayret verici olduğunu göstermektedir. âyetin sonunda "Peygamberler onlara apaçık deliller (âyetler ve müjdelere) getirdiler. Sonunda Allah Teâlâ onlara zulmetmedi ama onlar kendi kendilerine zulmettiler." Allah Teâlâ onlara Peygamberleri göndererek onları aydınlattı ama onlar inkâr etmeleri sebebiyle kendilerine zulmettiler. Anladığımız üzere Allah Teâlâ onlara yargısız infaz yapmadı. Bizatihi inkâr etmeleri sebebiyle onları helak etti ama asla zulmetmedi.

Allah Teâlâ 9. âyet-i kerîmede ibret almaları için seyahat etmeleri gerektiğini alay eder üslupta bildiriyor. Önceki âyetlerde "*görmediler mi?*" ifadesini kullanmışken, burada "*gezmediler mi?*" tabirini kullanıyor. Çünkü önceki âyette bu ifadeyi kullanmasını gerektiren bir durum olmazken burada bizzat Ad ve Semud gibi büyük ve güçlü kavimlerin -kuvvet, mal ve kaleleri bakımından- akıbetlerinin nasıl olduğunu gezip görmelerini istiyor.¹⁷⁸ *أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ* ifadesinde, hem bir kesinlik hem de alay vardır. Allah Teâlâ,

¹⁷⁶ Muhammed İzzet Derveze, *Tefsîrül Hadis*, Dâr'u İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1964, c. 5, s. 434.

¹⁷⁷ Fecr, 89/8.

¹⁷⁸ er-Râzî, 2000, 83.

"Peygamberleri yalanlamaları sebebiyle önceki toplulukların durumlarına bakmadılar mı" diyerek onlarla alay etmiştir.¹⁷⁹

Âyet-i kerîmenin muhatabı Mekke müşrikleri, ziraat açısından hiç elverişli olmayan bir arazide yaşıyorlardı. Âyette ise, yerin altını üstüne getiren ve yeraltındaki madenlerden bahsediyor. O zaman âyette bir tearuz mu var sorusu akla gelebilir. Elbette hayır. Mekke müşrikleri dünyada en zayıf haldeyken bile kendileriyle iftihar ediyor ve güçlerine aldanıyorlardı. Allah Teâlâ bir kavmin veya bir kişinin dünya saltanatı için sahip olmaları gereken -"geniş topraklara sahip olmak, insanlara hükmetmek ve istedikleri gibi tasarrufta bulunmak"- hasletleri olduğunu bildiriyor. Bunlar Mekke müşriklerinde bulunmadığı için âyetin yine de onları muhatap alması Allah Teâlâ'nın onları ince bir alayla muhatap aldığını gösteriyor.¹⁸⁰ Râzî bu hasletlerin: "Bedeni kuvvete ve destekçilerine, mali kuvvete ve arkasındaki -kaleler ve sığınaklar- kuvvetler" olduğunu bildiriyor.¹⁸¹

Âyet-i kerîme aslında bir topluluğun, sadece maddi manada gelişmesinin doğru olduğuna da karşı çıkar. Zira bu görüşe sahip olanlar: "Allah, dünyadaki nimetlerin çoğundan yararlanan, yeryüzünde büyük eserler yapan ve büyük medeniyetler kuran insanları nasıl cehenneme odun yapar" sorusuna, bu tarz küçük işleri hatta daha büyükleri önceki milletler tarafından yapıldı. Lakin onlar da maddi âlemi tutup manevi âlemi yok saymalarından ötürü helak edildiler. Allah Teâlâ'nın bizden istediği maddi anlamda da manevi anlamda da Müslüman'ın zirvede olmasıdır. O zaman cehennem odunu değil, cennet bahçelerinden bir bahçenin bize verileceği aşikârdır.¹⁸²

Âyette "onların" demek yerine "kötülük işleyenlerin" denilmesi, bizatihi kötülük yaptılar; karşılığında da yapmış oldukları kötülük kadar hem dünyada hem âhirette kötülük buldular.¹⁸³ Allah Teâlâ "iyi iş, güzel amel yapanlara daha

¹⁷⁹ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit fi't-Tefsîr*, Dâru'l Fîkr, Beyrut, 2000, c. 8, s. 378.

¹⁸⁰ Beydâvî, 1997, 202.

¹⁸¹ er-Râzî, 2000, 83.

¹⁸² Mevdûdî, 2005, 285.

¹⁸³ Beydâvî, 1997, 202.

*güzel iyilik vardır*¹⁸⁴ diyor ama kötülük için böyle bir şeyden bahsetmiyor. Zira iyiliğin karşılığı kat kat; kötülüğün karşılığı dengi olan bir kötülük olduğunu bildiriyor. İyilik yapanlara karşı cennetin verilmesi lütüftür. Lütuf da bir nedene bağlı olmadan yapılması yani sadece ve sadece Allah Teâlâ'nın rızası gözetilmesi, iyiliği yapan açısından da yapılan açısından da daha tesirli olur. Kötülük yapanların karşılığı cehennem olması yani cezâlandırılması da adaletin tecellisidir.¹⁸⁵

2.2.4.2. Allah Teâlâ'nın Âyetlerini Yalanlayanların Sonlarının Kötü Oluşu (10)

"Kötülük işleyenlerin akıbeti, Allah Teâlâ'nın âyetlerini yalanlamaları ve alay etmeleri sebebiyle çok kötü oldu". Aslında bu âyet bize, bizden öncekilerin helak olmasının iki sebebi olduğunu bildirmekte ve aklımızı başımıza almamız gerektiğini, yoksa onların helak olduğu gibi bizim de helak olabileceğimizi bildiriyor. Allah Teâlâ'nın âyetlerini yalanlamak, aslında âyetlerin inmediğini, Kur'ân-ı Kerîm'in hak olmadığını söylemektir. Âyetlerle alay etmek ise, Allah Teâlâ'nın emretmiş olduklarını yapmamak; nehyetmiş olduklarını da yapmak demektir.

Beydâvî, âyet-i kerîmenin son kısmı ile ilk kısmı arasında illet bağı kurmuştur. Yani *"Allah'ın âyetlerini yalanlamaları ve alay etmelerinden ötürü sonları çok kötü oldu"* veya *"Allah'ın âyetlerini yalanlamaları veya alay etmeleri kötü bir iştir"*.¹⁸⁶ Akıbetlerinin çok kötü olmasından kastın cehennem ateşi olduğu bildirilmektedir.¹⁸⁷

2.2.4.3 Âyetler Arası Bağlantı

Yukarıda zikredilen âyet-i kerîmelerle, Allah Teâlâ'nın varlığına delalet eden durumlar zikredildi. Kalplerini ve kulaklarını gerçeklere tıkayan kavimlerin

¹⁸⁴ Yûnus, 10/26.

¹⁸⁵ er-Râzî, 2000, 83.

¹⁸⁶ Beydâvî, 1997, 203.

¹⁸⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Camiu'l-Ahkami'l-Kur'ân (Tefsîri'l-Kurtubî)*, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire, 1964, c. 14., s. 9.

yok oluş sebeplerine dikkat çekilmiştir. Gelecek âyetlerde ise insanın yaratılış merhalelerini, inkârcıların âhirette karşılaşacakları akıbetlerinden bahsediliyor.¹⁸⁸

2.2.5. O Zamanki İnsanların durumu ve Diriliş Gününün İspatı (11-16)

Ayet-i kerîmelerde muhataplara deliller sunulmakta, nasıl ki ilkin yoktan yarattı yine yaratmaya kadir olduğu, O'na koşulan ortaklardan hiçbir fayda sağlamayacağı vurgulanarak inkârcıların inkârlarından vazgeçmeleri amaçlanmıştır.¹⁸⁹

2.2.5.1. İnsanın Yaratılış Merhalesi (11)

"Allah Teâlâ yoktan yaratır (var eder, dünyada yaşatır. Öldürdükten) sonra iade eder. (Yapılanların karşılığını almak üzere) O'na döndürülecekler" derken aslında bir önceki âyetin yani varacakları yerin cehennem olduğunu ve bunda da yeniden diriltme olacağının işaretini verince hemen peşine bu âyet-i indirerek dirilişin kesin olacağına vurgu yapmıştır.¹⁹⁰

Âyet-i kerîmede bir iddia olmakla beraber başka bir iddiaya da atıfta bulunmaktadır. O da yoktan var edilen bir şeyin tekrar yapılmasının kolaylığıdır. Kâfir ve müşrik toplumlar bile yaratmayı sadece Allah Teâlâ'nın yaptığını kabul etmektedirler.¹⁹¹

2.2.5.2. Kıyâmet Koptuğunda Mücrimler Ümitsizliğe Kapılırlar (12)

"Kıyâmet vakti gelip çattığında, suçlular (yapmış olduklarından dolayı) ümitlerini kaybetmişlerdir." Âyette geçen "suçlular" ifadesi bir sonraki âyette "Allah Teâlâ'ya ortak koşan mücrimler" olduğu açıklanmıştır.¹⁹² Kıyâmet koptuğunda o mücrimler şaşkın ve ümitsiz halde olurlar.¹⁹³

الساعة "saat" lafzı, kıyâmeti vurgular. يبلس lafzı ise âyet-i kerîmede kullanıldığı gibi bir suçlu için kullanıldığında "suçüstü yakalanan, kaçma ihtimali

¹⁸⁸ Yıldırım, 1987, 4684.

¹⁸⁹ Derveze, 1964, 435.

¹⁹⁰ Beydâvî, 1997, 203.; er-Râzî, 2000, 84.

¹⁹¹ Mevdûdî, 2005, 286.

¹⁹² et-Taberî, 2000, 80.

¹⁹³ Bilmen, 1985, 13.; Beydâvî, 1997, 203.

olmayan bundan dolayı da üzgün olan kişiyi" tanımlar.¹⁹⁴ Kişi ümitsizliğe düştüğü anda arzuları kesilir ve susar. Lazım fiil olarak kullanılır.¹⁹⁵

2.2.5.3. Allah Teâlâ'ya Ortak Koşan Kâfirlere Hiç Kimsenin Fayda Veremeyeceği (13)

"(Artık onların) Allah'a koştukları ortaklardan kendileri için şefaathiler de olmadı. Artık onlar o ortaklarını (satıp) inkâr etmişlerdir." Âyetin başındaki fiilin geçmiş zaman sığısı ile gelmesi olayın gerçekleşeceğine delalet eder.¹⁹⁶ Ortaklar ifadesiyle şu üç grup kastedilmektedir:

1. *Melekler, Peygamberler, azîzler, şehitler ve sâlih insanlar,*
2. *Ay, güneş, gezegenler, ağaçlar, hayvanlar ve cansız varlıklar,*
3. *Şeytan, dini liderler, zalimler ve despotlar yani insanları kandırarak ya da zorla Allah Teâlâ yolundan çevirenler...*¹⁹⁷

Başka bir âyet-i kerîmede *"işte o zaman tabi olunanlar, kendilerine tabi olanlardan uzaklaşacaklar, azabı görecekler ve aralarındaki bağlar kopacaktır"*.¹⁹⁸ O gün artık müşrikler, putların onlara hiçbir faydasının olmadığını¹⁹⁹ hatta en muhtaç oldukları günde kendilerine ihanet edeceklerini anlayacaklardır.²⁰⁰

2.2.5.4. Kıyâmet Koptuğunda İnsanlar Grup Grup Ayrılırlar (14)

"Kıyâmet koptuğunda (gelip çattığında) insanlar ayrıştırılırlar (gruplaştırılırlar)". Her ne kadar insanlar kendilerini farklı şekilde gruplara - ırklarına, ülkelerine, renklerine, dillerine vb. durumlarına göre- ayırsa da Allah Teâlâ'nın kanunlarına göre iki tür insan vardır: Mü'min ve Kâfir. Bunun dışında ki hiçbir ayırımın Allah Teâlâ katında zerre önemi ve değeri yoktur. Zira sonraki iki âyette de Allah Teâlâ bu iki grubun akıbetini açıklıyor.

¹⁹⁴ Mevdûdî, 2005, 286.

¹⁹⁵ Ahmed Mustafa Derviş, *İ'rabü'l-Kur'ân ve Beyânuhu*, Dâru'l-İrşad, Suriye, 1995, c. 7., s. 478.

¹⁹⁶ Beydâvî, 1997, 203.

¹⁹⁷ Mevdûdî, 2005, 287.

¹⁹⁸ Bakara, 2/166.

¹⁹⁹ Bilmen, 1985, 13.

²⁰⁰ İbn Kesîr, 1999, 306.

İbn Kesîr, "bu âyet-i kerîme indikten sonra kendisinden sonra bir daha toplanmanın mümkün olmayacağını; bir grubun sonunun cennet âlemi diğer grubun sonunun ise cehennem âlemi olacağını"²⁰¹ zikreder. Allah Teâlâ başka bir âyet-i kerîmede "bugün ey mücrimler, ayrılın"²⁰² derken, âhret günü mü'minlerle kâfirlerin ayrılacağını vurgulamak istemiştir. Allah Teâlâ'nın âyette hem kıyâmeti hem de gün kelimesini beraber zikretmesi, kâfirlerin ümitsizliğini ve korkusunu artırmak içindir.²⁰³

2.2.5.5. Allah Teâlâ, Emir ve Nahiylere Uyan Kullarını Cennetine Koyar (15)

"(Allah Teâlâ'nın istemiş olduğu emirlere hakkıyla) iman edenlere ve sâlih amel işleyenlere (iman etmiş oldukları şeyleri hayatına tatbik edenlere) gelince; işte onlar cennette neşelenirler (bizzat ağırlanırlar)". Artık kıyâmet koptuğunda, amel defterleri sağ taraftan verilenler, cennetin birbirinden güzel bahçelerinde, saraylarında istedikleri hal üzere zevk sefa sürerler.²⁰⁴ Allah Teâlâ âyet-i kerîmede hep kâfirlerin durumundan bahsederken sonuçlara gelince önce kâfirlerden değil de mü'minlerden anlatmaya başlamıştır. Çünkü bir önceki âyette olduğu gibi kâfirlerin ümitsizliğini ve korkularını artırmayı devam ettirmek istemiştir. Zira kâfirler, mü'minlerin o mesrur hallerini görüp daha da pişman olmuşlardır. Bu şekilde değil de on beşinci âyet, on altıncı âyetten sonra gelmiş olsaydı; o zaman da kâfirler herkesin azabının kendileri gibi olacağını zanneder pişmanlıkları ve korkuları artmış olmazdı.²⁰⁵

فِي رَوْضَةٍ lafzı, cennette bir bahçedir. Nekra gelmesi ise durumunun kapalılığından dolayıdır.²⁰⁶ يُحْبِرُونَ lafzı sözlükte وَيُكْرِمُونَ وَيُنْعَمُونَ kelimeleriyle ifade edilmektedir.²⁰⁷ Yani sırasıyla kelimelerin manaları "sevindirilirler, nimetlere mazhar olurlar, ziyadesiyle bereketlenirler". O zaman da

²⁰¹ İbn Kesîr, 1999, 306.

²⁰² Yâsîn, 36/59.

²⁰³ er-Râzî, 2000, 85.

²⁰⁴ Bilmen, 1985, 13.; et-Taberî, 2000, 81.

²⁰⁵ er-Râzî, 2000, 85.

²⁰⁶ Ebû'l Berekât en-Nesefî, *Tefsîru'n-Nesefî (Medariku't-Tenzil, ve Hakaiku't-Te'vîl)*, Dâru'l-Kelimi't-Tayyîb, Beyrut, 1998, c. 2., s. 693.

²⁰⁷ er-Râzî, 1997, 65.

mana "iman edenler ve sâlih amel işleyenler cennette ziyadesiyle sevindirilirler" olur.

2.2.5.6. Allah Teâlâ, Emir ve Nahiyyelerine Uymayan Kullarını Cehennemine Koyar (16)

"Âyetlerimizi inkâr edenlere ve âhirette kavuşmayı yalanlayanlara gelince işte onlar cehennem azabının içinde hazır tutulacaktır". Allah Teâlâ burada önemli bir noktaya dikkat çekiyor: Âhireti kazanmak için iman etmenin yanında sâlih amel işlemek gerektiğini ancak kötü akıbetten bahsederken kötü davranışlardan hiç bahsedilmiyor. İşte buradan çıkaracağımız ders küfür sahibi ister kötü davranışta bulunsun ister bulunmasın akıbeti cehennemdir.²⁰⁸

2.2.5.7 Âyetler Arası Bağlantı

Allah Teâlâ yoktan yaratmayı ardından öldürüp yeniden diriltmeyi gerçekleştireceğini, mücrimlerin emirlere uymazsalar çekecekleri azaptan bahsettikten sonra gelecek âyetlerde Allah Teâlâ'nın her mü'mine farz kıldığı beş vakit namazı açıklıyor.²⁰⁹

2.2.6. Namaz Vakitleri ile Alakalı Âyetler (17-18)

Bu âyet-i kerîmeler günde beş vakit namaz vakitlerinin belirlendiği âyetlerdir. Âyet-i kerîmelerde "*akşama girerken*" ifadesiyle, akşam ve yatsı vakitlerini; "*sabaha ererken*" ifadesiyle, sabah vaktini; "*günün sonunda*" ifadesiyle ikinci vaktini; "*öğle vakti*" ifadesiyle de, öğle namazı vaktini gösterir.²¹⁰ Hasan Basri Mekke'de kılınan namazların iki rekât olduğunu, bu yüzden âyet-i kerîmelerin medeni olduğunu ifade eder. Ama beş vakit namaz hakkındaki genel görüş ise bu âyetlerin Mekke'de indirildiği yöndedir.²¹¹

2.2.6.1. Sabah, Akşam ve Yatsı Namazları (17)

"Öyleyse (artık), her akşama ve sabaha ulaştığınızda Allah Teâlâ'yı tesbîh edin". Elmalı: "*Onun için burada beş vakit namaz saatleri özetlenmiştir ki, zamanın âhirete doğru akışını gösteren en önemli değişme anlamlarını takip eden*

²⁰⁸ Mevdûdî, 2005, 290.

²⁰⁹ Yıldırım, 1987, 4686.

²¹⁰ et-Taberî, 2000, 84.

²¹¹ Beydâvî, 1997, 204.

*bereketli saatlerdi. Önce makam, korkutma ve uyarma makamı olması itibariyle geceye doğru ki o zaman akşamlarsınız. Bu iki vakti içine alır. Birisi, güneşin batışını takip eden mağrib (yani birinci ısha denilen) akşam namazı vakti ki, şafak denilen kızılık veya beyazlık kaybolana kadar, ikincisi, şafağın kaybolmasını takip eden son ısha, yani yatsı namazı vakti fecre (imsak vaktine) kadar. Üçüncüsü ve o zaman ki sabahlarsınız. Fecr-i sadıktan, yani tan yerinin ağarmasından güneş doğana kadar. O ne güzel zaman ve ne güzel nimet! Allah Teâlâ sonraki âyette de ikindi vaktini ve akşam vaktini zikrederek namazın beş vakit olduğunu bizlere bildirmektedir."*²¹²

Tesbîh; Allah Teâlâ'yı, Allah Teâlâ'nın tanıttığı sıfatlarla tanımaktır. Şayet insan, Allah Teâlâ'yı bu kemal sıfatlarıyla tam manada tanırsa o zaman O'na tesbîh ediyor demektir. Başka bir ifadeyle: Allah Teâlâ'nın tanıttıklarını, O'nun tanıttığı gibi tanıyorsa o zaman O'na tesbîh ediyor demektir.

Tesbîh iki manaya gelir: Birincisi: Allah Teâlâ'yı bütün noksan sıfatlardan tenzih etmek ve O'nu yüceltmektir. İkincisi ise: Namaz kılmaktır. Zira burada O'nu tenzih etmek veya O'nu yüceltmek olsaydı vakit belirtmezdi. Çünkü O her an kendisinin yüceltilmesini ister. Burada vakit tayin edildiği için tesbîhin, namaz olduğu ortaya çıkmaktadır.²¹³

Bazı müfessirler "*sübhan*" kelimesiyle Allah Teâlâ'nın, kendisini noksan sıfatlardan tenzih etmesi veya yüceltme manasında olması daha evladır demişlerdir. Zira birinci görüşü de içine almaktadır. Allah Teâlâ "*beni tenzih ediniz*" derken mutlak bir manada bir emir olduğu için bir şeye tahsis edilmesi doğru değildir. Aksine tenzihi kapsayan her şeye hamledilmesi daha doğru olur. Allah Teâlâ "*onlar gece gündüz ara vermeyerek tesbîh ediyorlar*"²¹⁴ buyurarak, insanın hayatını ikame ettirebilmesi için vaktinin her anını tesbîh etmekle geçiremez. Çünkü insanında yeme, içme ihtiyaçları vardır. İşte burada günün evveli, gündüzün ortası ve sonu vardır. Yani gecenin sonu yoktur. İnsanın ihtiyacı

²¹² Yazır, 1992, 243.

²¹³ Mevdûdî, 2005, 290.

²¹⁴ Enbiyâ, 21/20.

olan uyuma vardır. Nitekim sûrenin yirmi üçüncü âyetinde de *"gece uyumanız O'nun âyetlerindedir"* buyuruyor.²¹⁵

Allah Teâlâ yukarıdaki âyetlerde *"sâlih amel işlemenin ve inkâr etmenin sonucunu size öğrettiğimize"* göre, öyleyse ne duruyorsunuz sabah, akşam beni tesbîh edin buyuruyor.²¹⁶

2.2.6.2. Öğle ve İkinci Namazları (18)

"Göklerde ve yerde hamd edilen, övülen Allah Teâlâ'dır. Gündüzün sonunda (ikinci) ve öğlen vakti de Allah Teâlâ'yı tesbîh edin". Bir önceki âyet-i kerîme ile beraber düşünüldüğünde beş vakit namazı kılınmış olup günün her vakti Allah Teâlâ'yı tesbîh ederek Sübhanellah, O'na hamd ederek Elhamdülillah ve O'nu yücelterek Allah-u Ekber demiş oluyoruz. İşte bu kelimeler mü'minin tüm hayatını kapsar.

Fecr (sabah), mağrib (akşam), asr (ikinci) ve zuhr (öğle) namazlarının vakitlerine²¹⁷; Kur'ân-ı Kerîm'in diğer âyetleriyle de beş vakte işaret edilmektedir. *"Güneşin zevalinden, gecenin karanlığına dek namaz kıl ve sabahleyin de Kur'ân okumaya özen göster"*²¹⁸. *"Gündüzün iki tarafında ve gecenin bir kısmında namaz kıl"*²¹⁹. *"Güneşin doğmasından ve batmasından evvel rabbini hamd ile tesbîh et. Gecenin bir kısım vakitlerinde ve gündüzün uçlarında da O'nu tesbîh et"*²²⁰.

Zikredilen bu âyet-i kerîmelerin birincisi; vakitlerin güneşin zevalinden gecenin karanlığına, bu vakitten sonra sabah namazı vakti girdiğini ifade eder. İkinci âyette; *"gündüzün iki tarafı"* derken de sabah ve akşam namazları vaktini, *"gecenin bir kısmı"* ifadesi de yatsıyı ifade eder. Üçüncü âyette ise; *"güneşin doğmasından önce"* sabah namazını, *"batmasından önce"* de ikinci namazını, *"gecenin bir kısım vakitlerinde"* ifadesi de hem akşam namazını hem de yatsı namazı vaktini kapsar. Anlaşılacağı üzere Kur'ân-ı Kerîm bize beş vakit namazı

²¹⁵ er-Râzî, 2000, 86.

²¹⁶ Yazır, 1992, 243.; Mevdûdî, 2005, 290.

²¹⁷ Mevdûdî, 2005, 291.

²¹⁸ İsrâ, 17/78.

²¹⁹ Hûd, 11/114.

²²⁰ Tâhâ, 20/130.

farklı yerlerde zikretmesine rağmen Allah Resulünün (s.a.v.) sözü ve açıklamaları olmaksızın bu âyetleri okuyup namaz vakitlerini belirtmek doğru olmaz.²²¹

Âyet-i kerîmede vakitlerin özellikle zikredilmesi, Allah Teâlâ'nın kâinât üzerinde tecellisinin daha açık görülmesinden ve insan üzerindeki nimetlerinin yenilenmesinden ötürüdür. Allah Teâlâ'yı tesbîh etmenin sabah akşam olarak tahsis edilmesi, bu vakitlerde kudret ve azamet eserlerinin açık olmasındandır.²²²

Namazla alakalı bir kaç hadis-i şerif zikrederek konuyu bitirelim: مَنْ حَافَظَ عَلَى الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ: رُكُوعِهِنَّ، وَسُجُودِهِنَّ، وَوُضُوءِهِنَّ، وَمَوَاقِيَتِهِنَّ، وَعَلِمَ أَنَّهِنَّ حَقٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ، دَخَلَ الْجَنَّةَ "Rükuları, secdeleri, abdestleri ve vakitlerine riâyet ederek beş vakit namaza devam eden ve bu beş vakit namazın Allah Teâlâ katından gelen bir emir olduğunu kabul eden kimse cennete girer".²²³ أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْرًا بَبَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسًا، مَا تَقُولُ: ذَلِكَ يُبْقِي مِنْ دَرَجَةٍ " قَالُوا: لَا يُبْقِي مِنْ دَرَجَةٍ شَيْئًا، قَالَ: فَذَلِكَ مِثْلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ، يَمْحُو بِهَا اللَّهُ بِهِ الْخَطِيئَاتِ "Birinizin kapısının önünden bir nehir geçse ve onda her gün beş defa yıkansa, bu o kimsenin kirinden hiçbir şey bırakmaz" demişler, bunun üzerine Resulullah, "işte beş vakit namaz da böyledir. Allah onlarla günahları yok eder"²²⁴ buyurmuştur. "قال الله عز وجل: إِنِّي فَرَضْتُ عَلَى أُمَّتِكَ خَمْسَ صَلَوَاتٍ، وَعَهَدْتُ عِنْدِي عَهْدًا أَنَّهُ مَنْ جَاءَ يُحَافِظُ عَلَيْهِنَّ لَوْ قَتِهِنَّ أَدْخَلْتُهُ الْجَنَّةَ، وَمَنْ لَمْ يُحَافِظْ عَلَيْهِنَّ فَلَا عَهْدَ لَهُ عِنْدِي" Allah Teâlâ buyurdu ki: Senin ümmetine beş vakit namazı farz kıldım ve onları, vaktinde ve hakkını vererek kılanları cennete koyacağımı kendi katımda vaat ettim. Namazları düzenli kılmayanlar için ise katımda böyle bir vaat yoktur"²²⁵ buyurmaktadır.

2.2.7. Allah Diriyi Ölüden, Ölüyü de Diriden Çıkartır (19)

"O, Allah ki ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkartır. Ölümünden sonra da arzı canlandırır. İşte sizler bu şekilde mezarlarınızdan çıkartılacaksınız." Nasıl ki ölü bir çekirdekten koskoca bir ağacı diriltir, koskoca diri ağaçtan da ölü bir odun çıkarır -her yıl bunu gözümüz önünde ilk ve sonbahar ayında gerçekleştirir-. Nasıl ki her yıl arzın ölmesi ve canlanması Allah'a kolay geliyorsa, insanları kabirlerinden çıkartıp tekrar diriltmesi O'nun için daha kolaydır.

²²¹ Mevdûdî, 2005, 291.

²²² Beydâvî, 1997, 204.

²²³ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsnedü'l-İmam-i Ahmed b. Hanbel*, Müessesetü'r-Risale, 2001, c. 30., s. 287.

²²⁴ el-Buhârî, 2002, 112.

²²⁵ Süleyman b. Eş'as Ebû Davud, *Sünen-i Ebi Davud*, Dâru'r-Risaleti'l-İlmiyye, 2009, c. 1., s. 321.

İslâm kâfire ölü, mü'mine diri der. Yani Allah Teâlâ bir vahiyle kâfiri Müslüman yani diri, Müslüman'ı da kâfir ederek ölü haline getirebilir. Buradan çıkaracağımız ders asla yeîse düşmemek ve asla kendimizi cennetlik görmemektir. İşte Nuh (a.s.) gibi diriden, Kenan gibi bir ölü; ama Azer gibi bir ölüden de İbrahim (a.s.) gibi bir diriyi çıkarır. Allah Teâlâ, asla ümitsizliğe düşmememizi ve asla kendimizi garanti halinde görmememizi emreder. Müslüman'ın her şart ve koşulda teyakkuz halinde olması ve "*sabah akşam O'nu tesbîh etmemiz*"²²⁶ gerektiğini bizlere bildiriyor.

Allah Teâlâ insandan nutfe, nutfeden de insan; kuştan yumurta, yumurtadan da kuş çıkarır. Önce yoktan var eder sonra öldürür sonra tekrar diriltir. İşte bunun gibi arzı da aynı şekilde diriltir ve öldürür. Öldükten sonra kabirlerinizden de çıkartılmanız yeni bir hayatın gelmesinden kaynaklanır.²²⁷

Allah Teâlâ akşam vaktini, sabah vaktinden önce Kuran'da zikretmiş, "*O'nu, sabah akşam tesbîh edin*"²²⁸ âyetini ise, sonradan zikretmiştir. On birinci âyette "*Allah önce mahlûkatı yaratır, sonra onu tekrardan diriltir...*" diyerek başlamış on altıncı âyetteki "*onlar azapta hazır tutulmuşlardır*" ifadeye kadar toplanma ve diriliş gününden bahsetmiştir. Bu âyette ise "*işte siz de böyle çıkarılacaksınız*" buyurarak, âhirete hazırlansınlar diye de toplanma ve diriliş gününü sonraya bırakmıştır.²²⁹

2.2.7.1. Âyetler Arasında Bağlantı

Yukarıdaki âyet-i kerîmelerde Allah Teâlâ'yı tesbîh ederek beş vakit namazdan bahsedilmiştir. Gelecek âyetlerde ise Allah Teâlâ'nın varlığına, birliğine ve gücünün her şeye yettiğine işaret edilmiş; inkârcı ve şüpheçilerin akıllarındaki sorular açıklanmış; düşünceleri için onlara fırsatlar verildiğini bildirilmiştir.²³⁰

²²⁶ Rûm, 30/17.

²²⁷ Beydâvî, 1997, 203.; et-Taberî, 2000, 85.; er-Râzî, 2000, 91.

²²⁸ Ahzâb, 33/42.

²²⁹ er-Râzî, 2000, 88.

²³⁰ Yıldırım, 1987, 4690.

2.2.8. Allahın Birliğine, Kudretine ve Nimetlerine Bakarak O'na Hamd Etmek ve O'nu Tenzih Etmek (20-27)

Allah Teâlâ'nın, kitâbi ve kâinât âyetleri olmak üzere iki tür âyetleri vardır. Kitâbi âyetleri tam manasıyla anlamazsak kâinât âyetlerini de tam anlamıyla anlamamış oluruz. Şöyle ki ilk insan Hz. Âdemden (a.s.) itibaren kâinât âyetleri bizlere gösterilmiş ama insanoğlu hep farklı yorumlamıştır. Tam da bu yüzden kâinât âyetlerini tam manasıyla anlayabilmek için kitâbi âyetleride tam anlamak mecburiyetindeyiz.

Yirminci âyet-i kerîmeden yirmi yedinci âyetin sonuna kadar zikredilen âyetler, önceki âyetlerle bağlantılı olarak tekrar diriltimenin şüphesiz olacağını, kâinâtın ilahsız olmadığını, sadece Allah Teâlâ yani bir ilah tarafından yönetildiğine dair âyetlerden bahseder.²³¹

Allah Teâlâ bu âyet-i kerîmelerde gücünü, hikmetini ve sanatını gösteren çeşitli delilleri zikretmekte ve bizden bu mu'cizelerden dersler çıkartarak kendisine kulluk etmemiz gerektiğini bildiriyor.²³²

و من آياته lafzıyla başlayan bu âyet-i kerîmeler Allah Teâlâ'nın uluhiyet delillerinden, eşyanın tabiata mahkum olmayıp aksine tabiatlar üzerinde hakim olanın Allah Teâlâ olduğunu zikrediyor.²³³

Allah Teâlâ on yedinci âyetten, yirminci âyet dâhil; yoktan var etme, öldürme ve tekrar diriltmeye gücü yettiğini bu âyet-i kerîmelerde zikrediyor.

2.2.8.1. İnsanın Topraktan Yarattılması Allah Teâlâ'nın Âyetlerindedir (20)

"İnsanoğlunun (başlangıcının yani Hz. Âdem'in (a.s.)) topraktan yaratılması Allah'ın varlığının delillerindedir. Sonra siz insan (suretinde yeryüzünde) gezip dolaşıyorsunuz-yayıyorsunuz." Hz. Âdem (a.s.) bizzat topraktan ama sonraki insanoğlu ise dolaylı olarak topraktan yaratılmıştır. İnsanoğlu topraktan çıkan gıdaları yemiş ve gelişip çoğalmasını sağlamıştır. İşte toprağın canlanıp insan suretini alması ve bu suretin konuşması Allah Teâlâ'nın apaçık mu'cizelerinden olduğunu bizlere bildirmektedir. Mu'cizelerde de aynı

²³¹ İbn Kesîr, 1999, 308.; Mevdûdî, 2005, 293.

²³² et-Taberî, 2000, 86.

²³³ Yazır, 1992, 246.

zamanda kâfirlere karşı bir meydan okuma vardır. Allah Teâlâ kâfirlere ve işbirlikçilerine, buyurun topraktan bir sûret oluşturun ve konuşsun diyerek meydan okumuştur.

Aslımız topraktan, sonra ise azıcık bir sudandır. İnsan suretini aldıktan sonra Allah Teâlâ o surete ruh üfledi. Artık konuşan, duyan, tat alan vs. bir hale büründü. İnsana güç, kuvvet; zekâ verdi.²³⁴ Kara bir toprağın bu derece gelişip olgunluğa erdirilmesi, Allah Teâlâ'nın ilahlığına ve insanı öldükten sonra diriltmeye kadir olduğuna dair delil vardır.²³⁵

Allah Teâlâ iki âyet-i kerîmede yaratılmanın sudan "*Allah, sudan bir beşer yarattı*"²³⁶, "*değersiz bir sudan*"²³⁷ olduğunu zikretmiş, burada ise yaratılmanın topraktan olduğunu zikretmiştir. Şöyle ki buradaki âyette topraktan yaratılmasında bizzat Hz. Âdem (a.s.) kastedilmiş olup, diğer iki âyet-i kerîmenin sonraki insanoğlunun sudan yaratıldığı kastedilmiştir. Çünkü toprak gıda olarak insana geçer ve insan vücudunda değersiz bir suya dönüşür ki bu da menidir.²³⁸ Allah Teâlâ meniyle de insana üretici bir güç verir ve bu meniden insan yaratır.²³⁹

2.2.8.2. Kendinizden Eşler Yaratması Allah Teâlâ'nın Âyetlerindedir (21)

"Kendi nefislerinizden sizin için eşler (kadın ve erkek) yaratmıştır ki onda huzura (sükûnete, doyuma, sakinliğe) kavuşasınız. Kadınla erkeğin arasında sevgi (aşk, muhabbet, meyil, arzu) ve rahmet koyduk." Eşler arasına sevgi koyduk ki böylece birbirlerine tahammül edebilsinler. Yoksa Allah Teâlâ eşler arasına "*sevgi*"yi koymasaydı birbirlerine tahammül edemezlerdi. Allah Teâlâ belli bir dönem geçtikten sonra bu arzular, istekler, meyiller kısacası eşler yaşlanıp cinsel dürtüler bittikten sonra birbirlerinden ayrılmasınlar diye de aralarına "*rahmet*" koyuyor. Âyette "*sevgi ve rahmet*" ifadeleri arasında güçlü olan bağ rahmet bağıdır. Zira çıkar ilişkisine bağlı değildir. Ama sevgi bağı öyle değildir. Çıkar ilişkisine bağlıdır. Zannımca boşanma oranlarının Allah Teâlâ'nın bahsetmiş

²³⁴ İbn Kesîr, 1999, 308.

²³⁵ Yazır, 1992, 246.

²³⁶ Furkân, 25/34.

²³⁷ Mürselât, 77/20.

²³⁸ er-Râzî, 2000, 90.

²³⁹ Mevdûdî, 2005, 294.

olduğu "sevgi" çağına denk gelmesi de bu yüzdendir. Ama "rahmet" çağı öyle bir şeydir ki ruh bedenden çıkana kadar çıkmaz ve eşler arasında çıkarsız bir huzur sağlar.

"İşte burada düşünen kavimler (insanlar) için âyetler (ibretler, çıkarımlar) vardır." Âyet-i kerîme bize insanın eşinin yanında olmadığı süre zarfında eşini arzulaması gerektiğini, zira sükûnetin ve rahata kavuşmanın eşinin yanında olacağını söylüyor. Allah Teâlâ evimizi cennet bahçelerinden bir bahçeye; hayatımızı karanlıktan aydınlığa çıkarmak istiyorsak eşler arasındaki sevgi ve rahmeti artırmamız gerektiğini bizlere bildiriyor. İki özellik ne insani elementlere ne de laboratuvar ortamına bağlanabilir. Tek açıklaması vardır ki o da Allah Teâlâ'nın eşlerin gönüllerine koymuş olduğu bu iki özelliktir.²⁴⁰

Allah Teâlâ من أنفسكم "nefislerinizden", ifadesinden yani cinsinizden buyurmuştur. "Andolsun ki size, sizden (أنفسكم) olan bir peygamber gelmiştir"²⁴¹ âyetiyle de delillendirmiştir. Yoksa Hz. Havva annemizin, Hz. Âdemin (a.s.) maddesinden yaratıldığı kastedilmemiştir. Âyette ki "onlarla sükûnet bulasınız" ifadesi de bu görüşü destekler niteliktedir. Çünkü farklı iki cins canlı birbirinde sükûnet ve huzur bulamaz; kalbi de ona meyletmez. O yüzden Allah Teâlâ "kendi nefislerinizden" buyuruyor. إن في ذلك ifadesiyle de kastedilen "eşlerin yaratılmasında âyetler " veya "eşler arasına sevgi ve rahmet yerleştirilmesinde âyetler " manaları vardır.²⁴²

Allah Teâlâ erkekleri ve kızları belirli niteliklerle birbirlerine tamamlayan özelliklerde yaratmıştır. Bu düzen, kâinât devam ettiği müddetçe hiç kimse tarafından müdahale edilemeyecektir. Doğum oranlarındaki dengeyi de günümüze kadar kimse bozamamış, âhirete kadar da bozamayacaktır. Bu eşsiz düzen ve düzenin işleyişi yalnız tek bir irade ile tecelli ettiği kaçınılmaz gerçektir ki o da Allah Teâlâ'dır. Bu düzenin amacı da eşler arasında huzur ve sükûnet bulmaları amacıyla. Şayet bu düzen farklı şekillerde yani birbirleri arasında sevgi ve rahmet bağı kurulmamış olsaydı hayvanlar gibi olurlardı. Bir medeniyet kuramazlardı. İşte bu sevgi ve rahmet insanlar arasında yuva kurma isteği

²⁴⁰ Mevdûdî, 2005, 295.

²⁴¹ Tevbe, 9/128.

²⁴² Beydâvî, 1997, 204.; er-Râzî, 2000, 91.

oluşturmuş olup aileyi ve devletleri oluşturarak medeniyet kurmalarını sağlamıştır.²⁴³

2.2.8.3. Dillerin ve Renklerin Farklı Yarattılması da Allah Teâlâ'nın Âyetlerindedir (22)

"Göklerin ve yerin yaratılması, insanların dillerinin ve renklerinin farklı olarak yaratılması Allahın âyetlerindedir". Allah Teâlâ herkesi aynı topraktan ve az bir sudan yarattığı halde insanların renkleri de dilleri de farklıdır. Renklerimizin, dillerimizin veya milliyetimizin yani insanoğlunun farklı olarak yaratılması Allah Teâlâ'nın takdiri ve belli ölçüde yaratmış olduğu yasadır. Renginden veya dilinden dolayı bir insanı beğenmemek, aşağılamak, kınamak veya küçük görmek aslında Allah Teâlâ'nın âyetlerini inkâr etmek demektir. Dolayısıyla da bizim seçme imkânımızın olmadığı şeyleri ya da kendimizin bu tür özelliklerimizi övüp diğer insanları hakir görmemiz, Allah Teâlâ'nın âyetlerini inkâr etmek demektir. Buradaki hikmetleri "*âlimler (bilenler) için deliller (ibretler) vardır*". Allah Teâlâ başka bir âyet-i kerîmede "*işte bu temsilleri biz insanlar için getiriyoruz. Onları ancak âlimler anlar*"²⁴⁴ buyurmaktadır.

Tüm dünyada insanların ses telleri, ağzı, burnu, dili vb... benzer olduğu halde değişik lisanlara, farklı fiziksel özelliklere sahiptirler. Hayvanlar ve bitkiler dahi her ne kadar birbirlerine benzese de hepsi birbirlerinden farklıdır. Hatta bir ağacın iki yaprağı bile birbirinden farklıdır. Bir fabrika düşünelim ve bu fabrikada bir sanatkâr. Her şeyi ayrı ayrı düşünüp, pür dikkat ederek bütün özellikleriyle tasarlamış olduğu yeni bir ürün icat eder. Üretmiş olduğu bu ilk ürün seri üretime girdiği anda artık ilk ürünün tıpa tıp aynısı olmak zorundadır. Hatta yeni bir şeyi icat ettiğinde eski icadını dahi beğenmeyen insanoğlu bu kadarına gücü yetebilirken Allah Teâlâ'nın yaratmış olduğu her insanın belli özellikleri benzer olduğu halde hiçbir insanın renklerinin, dillerinin ve fiziksel özelliklerinin birbirine benzememesini beğenmezse yine Allah Teâlâ'nın âyetlerini inkâr etmiş olur.²⁴⁵

²⁴³ et-Taberî, 2000, 86.; Mevdûdî, 2005, 294-295.

²⁴⁴ Ankebût, 29/45.

²⁴⁵ İbn Kesîr, 1999, 309.; Mevdûdî, 2005, 296.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.): "*Allah Teâlâ, Hz. Âdemi (a.s.), bütün yeryüzünden aldığı bir avuç topraktan yarattı. Bu sebeple Âdemoğulları, yeryüzü toprağının şekillerine göre şekillendirilir. Onlardan bazıları kırmızı, bazıları beyaz, bazıları siyah, bazıları bunların arasında bir renk, bazıları yumuşak, bazıları sert, bazıları adi, bazıları iyi bir şekilde yaratılmıştır*" buyurmaktadır.²⁴⁶

Allah Teâlâ enfüsi delilleri zikrettikten sonra peşine afakî delilleri getirerek -göklerin ve yerin yaratılmasının- delillerini ispatlamıştır.²⁴⁷

Bilmen: "*Göklerin ve yerin yaratılmasında*" Allah Teâlâ'nın varlık ve sıfat bakımından iki delili vardır:

Birincisi: "*Maddenin böyle çeşitli cisimlerle yükseklere ve alçaklara ayrılarak tabiatın aslında çeşitlilik meydana getirilmesi, kendi kendine birbirini takip eden kanundan başka bir şey olmaması gereken tabiatın üstünde hâkim olan yüce yaratıcının kudretini gösterir*".

İkincisi: "*Göklerin ve yerin yaratılışında öyle yüksek bir sanat vardır ki, her noktası onu yaratan Allah Teâlâ'nın ilim ve iradesiyle sıfatının mükemmelliğini gösterir*".²⁴⁸

Dillerin farklılığından muradın her milletin farklı dillerde konuşmasını ya da her insanın farklı konuşmasının murat edildiği söylenir. Renklerin farklılığında ise siyahî ve beyaz ırklar ya da insanların âzalarının şekil ve görünüm açısından farklı olduğu söylenir. Hatta ikizler dahi bütün maddelerinin aynı olmasına rağmen birbirlerinden ayırt edici noktaları oldukça fazladır.²⁴⁹

2.2.8.4. Gece, Gündüz Uykusu ve Geçiminizi Aramanız Allah Teâlâ'nın Âyetlerindedir (23)

"Gece, gündüz uyumanızda ve (geçiminiz için) O'nun lütfunu aramanızda sizin için Allah'ın âyetlerindedir (nimetlerindedir). Muhakkak ki bunda işitebilen bir kavim için öğüt ve ibret vardır." Her ne kadar insanoğlu geceleri uyuyup gündüzleri çalışsa da gece çalışıp gündüz uyuyan insanlar da vardır. Bu

²⁴⁶ Ebû Davud, 2009, 78.

²⁴⁷ er-Râzî, 2000, 92.

²⁴⁸ Bilmen, 1985, 247.

²⁴⁹ Beydâvî, 1997, 205.

yüzden Allah Teâlâ gece ile gündüzü hem uyku ile hem de çalışma ile zikrederek insanoğlunun sürekli hareket içinde olması gerektiğini bildirmiştir. Âyetten çıkarılacak başka bir ders ise uykunun insanoğlu için ne denli gerekli olduğudur. Zira her ne kadar insan uyumamaya dirense de belirli bir süre sonra zayıf düşerek uykuya dalacaktır.²⁵⁰ Başka bir ders ise nasıl olsa benim kaderim belli benim bir şey yapmama gerek yoktur diyenler içindir. Zira Allah Teâlâ geçiminizi ya gündüz ya da gece arayın buyurarak bu tarz anlayışta bulunanlara cevap vermektedir.

Başka bir görüşe göre mana "*geceyi istirahat edip uyumanız için karanlık; gündüzü de rızınızı temin etmek için aydınlık kalmıştır*".²⁵¹ Zira "*geceyi bir örtü ve gündüzü bir geçim vasıtası kaldık*"²⁵² âyet-i kerîmesi de bunu destekler niteliktedir.

Uyku, rızık aramadan önce zikredilmiştir. Çünkü çalışmak için önce dinlenmeye ihtiyaç vardır. İstirahatın önce zikredilmesinin sebebi ise istenilen bir şey olmasından ötürüdür. İstek ise ihtiyacın ortaya çıkmasındandır.²⁵³

"O'nun lütfundan" fazla, çok demektir. Ticaret de bunun içindir. Nitekim من استوى يومه فهو مغبون "*iki günü eşit olan ziyandadır*"²⁵⁴ buyrulmaktadır.

ifadesinde, belağatçıların da dediği gibi lef ve neşr sanatı vardır. Takdiri, *وابتغواكم فضل الله ورزقه في النهار* şeklinde olur. Mana, "*geceyi uyumanız; gündüzü de Allah Teâlâ'dan rızınızı aramak için*" olur.²⁵⁵

2.2.8.5. Şimşegin Gösterilmesinde Korku ve Ümit Olması ve Yeryüzünün Öldükten Sonra Diriltilmesi Allah Teâlâ'nın Âyetlerindedir (24)

"Allah Teâlâ'nın âyetlerinden (biri de insanoğluna) korku ve umut vermek için şimşegin gösterilmesidir". Şimşek kimileri için korku kimileri için rahmet

²⁵⁰ Beydâvî, 1997, 205.; Mevdûdî, 2005, 298.

²⁵¹ Beydâvî, 1997, 205.; et-Taberî, 2000, 89.; er-Râzî, 2000, 93.

²⁵² Nebe', 78/10-11.

²⁵³ Yazır, 1992, 248.; er-Râzî, 2000, 93.

²⁵⁴ Ebû Şücâ' Şîrîye b. Şehradar ed-Deylemi, *el-Fîrdevs bi Me'suri'l-Hattâb*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986, c. 3., s. 611.

²⁵⁵ Derveze, 1964, 437.

kaynağıdır. Zira korkan kimseler için Allah Teâlâ'nın azabı üzerimize mi geldi endişesi taşır. Rahmet kaynağı olanlar için ise şimşekten sonra yağmur yağacakta ekinlerimiz tekrar canlanacak bunun neticesinde biz aç kalmayacağız hatta kimileri için de daha çok kazanacağız ümidi taşımaktadır. Bu yüzden Allah Teâlâ, şimşeği hem rahmet hem de korku olarak tanıtmıştır. *"Ve öldükten sonra yeryüzünün diriltilmesi için gökten su indirmesinde de âyetler vardır. İşte bunda akıllarını kullanan kimseler için âyetler (ibretler) vardır."*

Şimşek, yağmurun geleceğini ve mahsulün iyi olacağını müjdelerken, yerlere yıldırım düşeceği veya her şeyi götürecektir derecede çok yağmur yağacağı korkusunu da uyandırır.²⁵⁶ Şimşeğin, yağmurdan önce çakmasında, insanın yağmura hazırlanması için bir müjde vardır.²⁵⁷ Seferi olan kimse şimşeği görünce korkar; mukim olan ise, yağmur yağacak diye sevinir.²⁵⁸ Şimşek çaktıktan sonra şiddetli olacak yağmurlardan ve helak edici yıldırımlardan ötürü insan korkar. Bazen ise yağmura duyulan ihtiyaçtan ötürü de insanoğlu şimşeğin çakmasını bekler.²⁵⁹ İşte bunların tamamı Allah Teâlâ'nın insanoğlu üzerine göstermiş olduğu hikmetlerdir. Bu hikmetleri artırmakta da bir sakınca yoktur.

لقوم يعقلون *"aklını kullanan kavim için"* ifadesi de, mesela çocuğun babadan meydana gelişi veya değişikliğin pek olmadığı; hayatın hep sıradan akışına göre olağan bir durum, halkı tabiatı itibarıyla olduğu fikrine itebilir. Çünkü devamlı olan, olmayana göre tabi olmaya daha müsâittir. Ama şimşeğin çakması; yağmurun yağması devamlı olan bir şey değil aksine değişen bir yapıya sahiptir. Bu yüzden *"aklını kullanan kavimler"* için bu durumun bir yaratıcının fiili olduğuna delalet eder.²⁶⁰

2.2.8.6. Göklerin ve Yerin Belli Bir Yörüngede Desteksiz Olarak Tutulması ve Ölülerin Allah Teâlâ'nın Emriyle Kendilerini Huzurda Bulmaları (25)

"Göklerin ve yerin kendisinin emriyle yerlerinde durdurulması (yörüngelerinde hiç şaşmadan hareket etmesi) Allah Teâlâ'nın âyetlerindedir".

²⁵⁶ et-Taberî, 2000, 89.; Mevdûdî, 2005, 299.

²⁵⁷ er-Râzî, 2000, 93.

²⁵⁸ Beydâvî, 1997, 205.

²⁵⁹ İbn Kesîr, 1999, 310.

²⁶⁰ er-Râzî, 2000, 94.

Yaratanın²⁶¹ da, belli bir yörüngede tutanın da yine kendisi olduğunu hatırlatmıştır. Allah Teâlâ gaye ve nizam deliline uygun olarak her şeyi belli ölçü ve nizamda devam ettiriyor. Her ne kadar deprem, sel, felaket vb. şeyler insanoğluna göstermiş oldukları korkular sebebiyle, gaye ve nizam deliline aykırı oluyor zannına kapılsa da, yeri, göğü ve içindekileri yaratının da tutanın da kendisinin olduğunu hatırlatmaya devam ediyor.

Allah Teâlâ *"sizi yerden bir davetle çağırdığı zaman siz hemen kendinizi çıkıvermiş (huzurunda) bulursunuz"*. Allah Teâlâ, İsrâfil (a.s.) sûr'a üflediği zaman hadi artık hesap zamanı dediğinde hiç kimse ben gelmiyorum deme fırsatını bulamadığı gibi kendisini de Allah Teâlâ'nın huzurunda bulur.

Allah Teâlâ âyet-i kerîmeye *ومن آياته أن تقوم* başlarken, bir önceki âyette *أن* lafzını getirmeden başlamıştır. Her ne kadar *أن* olmadan başlanılsa bile takdir olarak bir *أن* olduğu müfessirler tarafından zikredilmektedir. Gök ile yer direksiz olarak ayakta tutulması devamlı olan yani değişmez bir olgudur. Muzari fiil ise gelecek zamanı ihtiva ettiği için fiil *أن* edatıyla gelecek zaman manasından çıkarılıp mastara çevrilerek mana *"O'nun emriyle göğün ve yerin desteksiz olarak sürekli ayakta tutulması"* şeklinde tefsir edilmiştir. *"Buyruğu olmadıkça göğün düşmemesi için O tutar"*²⁶² ve *"muhakkak ki, zail olmasınlar diye gökleri ve yeri tutan Allah Teâlâ'dır."*²⁶³ Âyet-i kerîmeler de yerlerin ve göklerin Kendisinin kudretiyle desteksiz olarak ayakta tutulduklarını delalet eder. *بأمره* lafzıyla *"göğün ve yerin"* desteksiz olarak ayakta tutulması insanoğlunu hayrette bırakır. Zira gök direksiz, yer ise yörüngesinde şaşmadan duruyor.²⁶⁴ Aynı zamanda Allah Teâlâ'nın kudretini göstermesi için herhangi bir şeye ihtiyacı olmadığını da göstermektedir.²⁶⁵

Âyetin sonundaki *إذا* müfacee (ansızın) manasını muhteva eder ve mana *"hemen kendinizi çıkarılmış bulursunuz"* şeklinde tefsir edilir. *"Çıkarılacaksınız"* ifadesi de Allah Teâlâ için *"ol"* lafzı kadar kolaydır. Zira yoktan var edilen

²⁶¹ Rûm, 30/22.

²⁶² Hac, 22/65.

²⁶³ Fâtır, 35/41.

²⁶⁴ er-Râzî, 2000, 95.

²⁶⁵ Beydâvî, 1997, 205.

insanoğlunun yeniden diriltilmesi O'nun için çok kolaydır.²⁶⁶ "Sadece bir tek çılgılık olur ve bir de bakarsınız ki onların hepsi huzurumuza getirilmiştir."²⁶⁷

2.2.8.7. Göklerin, Yerin ve İçinde Bulunan Canlı veya Cansız Her Şeyin Sahibi Allah Teâlâ'dır (26)

"Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah Teâlâ'ya âittir." Âyet-i kerîmede yeniden toplanmaya ve vahdaniyete vurgu yapılmıştır. Kendisinin ortağı olmadığını, sadece göklerde ve yerlerde bulunanların değil bizzat yerin ve göğün sahibinin de Kendisi olduğunu zikretmektedir.²⁶⁸ "Her bir varlık (canlı-cansız) O'na itâat eder." İtâat etmek istemeyenler bile sonunda Allah Teâlâ'ya itâat ederler ve O'na karşı gelemezler.²⁶⁹

Allah Teâlâ'ya itâatten maksadın, kulun kendi gücünün yetmediği şeylerdir. Yani insanın diriltilmesinde, yaşatılmasında ve ölümünde O'na boyun eğmeleridir. Kulun kendi cüz-i iradesine bırakılan şeylerde dilerse Allah Teâlâ'ya itâat eder. Mükâfatını hem dünyada hem âhirette alır. Dilerse de itâat etmez. Cezâsını hem dünyada hem de âhirette çeker.²⁷⁰

2.2.8.8. Yaratan, Öldüren ve Tekrar Dirilten Allah Teâlâ'dır (27)

"İlk defa yaratan, sonra yarattıklarını öldürecek ve tekrar diriltecek olan Allah Teâlâ'dır." Allah Teâlâ kâinâta var olan tüm canlı ve cansız varlıkları yoktan var ettiğini, kıyâmet kopunca da tekrar dirilterek hesaba çekeceğini bildiriyor. "Bu (yoktan yaratma ve tekrar diriltme) Allah Teâlâ'ya çok kolaydır." Allah Teâlâ'nın varlıkları tekrar diriltmesi, yoktan var etmesinden daha kolaydır. "Göklerde ve yerde en yüce örnekler (sıfatlar) O'nundur (âittir). O Allah azîzdir (yenilmezdir, şanına yetişilmesi mümkün olmayan), hâkimdir (yanılmaz, yaptıklarını hikmet ve menfaât ile sapasağlam yapandır)."²⁷¹ Âyetteki örneklerin (sıfatların), لا إله إلا الله وحده لا شريك له ليس كمثله شيء "Allah'tan başka hiçbir ilah

²⁶⁶ er-Râzî, 2000, 96.; Mevdûdî, 2005, 299.

²⁶⁷ Yâsîn, 36/53.

²⁶⁸ er-Râzî, 2000, 96.

²⁶⁹ Yazır, 1992, 249.; Beydâvî, 1997, 205.

²⁷⁰ et-Taberî, 2000, 90.

²⁷¹ Yazır, 1992, 249.

yoktur. O, tek bir ilahtır. O'nun hiçbir ortağı yoktur" cümlesindeki sıfatlar olduğu zikredilmektedir.²⁷²

"Allah Teâlâ'ya çok kolaydır" ifadesinden iki mana çıkartılabilir:

1. "Hafif olanı taşımak, ağır olanı taşımaktan daha kolaydır" denilmesi gibi yoktan yaratılışta daha zorluk vardır.

2. Zorluk olmaksızın "bu, berikinden daha evladır" manası kastedilmiş olabilir. O zaman da " en yüce örnekler (sıfatlar) O'nundur" ifadesi, ikinci manaya göre daha kolay olmasına delalet eder. O yüzden de birinci mana buradan çıkartılmaz.²⁷³

Allah Teâlâ *أهون* lafzını ism-i tafdîl sîgası ile getirerek yeniden yaratmanın, yoktan yaratmadan "daha kolay" olduğunu zikretmiştir.²⁷⁴ Diğer bir görüşe göre "daha kolay" ifadesi, insanların kudretine ve usullerine kıyasladır. Yoksa Allah Teâlâ için "daha kolay" ifadesi yoktur, zira O'na her şey kolaydır.²⁷⁵

2.2.8.9. Âyetler Arasında Bağlantı

Allah Teâlâ varlığının delillerini, her şeye gücünün yettiğini zikrettikten sonra yirmi sekizinci âyetten otuz ikinci âyete kadar, hiçbir şeye muhtaç olmadığı, kullarına bereketi hususunda elinin açık olduğunu bildiriyor. Yine tevhit inancı gereği kullarının bölünüp ayrılmaması aksine tek ümmet olmaları gerektiğini vurguluyor.²⁷⁶

2.2.9. Allahın Birliğini İspat Etmek İçin Verilen Darbı Meseller (28-29)

Bu âyet-i kerîmeye kadar hem tevhit hem de âhiretin varlığını ispatlayan delillerden bahsedilmiştir. Bu âyet-i kerîmeden sonra sadece tevhit delillerinden değinilecektir.²⁷⁷

²⁷² et-Taberî, 2000, 90.

²⁷³ er-Râzî, 2000, 97.

²⁷⁴ er-Râzî, 2000, 97.

²⁷⁵ Beydâvî, 1997, 206.

²⁷⁶ Yıldırım, 1987, 4703.

²⁷⁷ Mevdûdî, 2005, 301.

2.2.9.1. İnsanın Kendi Cinslerini, Kendine Ortak Yapamadığı Halde, Allah Teâlâ'ya Ortak Yapması (28)

"(Allah Teâlâ) size kendi nefsinizden (dünyanızdan hatalar yapmamanız için) örnek veriyor." Müşrikler her ne kadar yerin ve göğün yaratıcısının Allah Teâlâ olduğunu kabul etse de, O'nun yaratmış olduğu varlıkları O'na ortak koşmaya devam etmişlerdir. Allah Teâlâ da "Size vermiş olduğumuz rızıklardan, eliniz altındakilerin (kölelerin) size ortak olmasını, kendi nefislerinizden olmalarından korktuğunuz gibi onlarla eşit olma hususunda korkarsınız" diye cevap vermiştir. Yani kendi kölelerinizi, mallarınıza ortak yapamazken, Allah Teâlâ'nın ilahlık hususunda kullarını kendisine ortak yapacağına nasıl inanırsınız demek istemiştir.²⁷⁸ "Aklını kullanacak olan kavimler için âyetleri açıklarız." Açıklamak, manaları açığa kavuşturmak yani çıkarmamız gereken dersleri çıkarmak demektir.²⁷⁹

Allah Teâlâ "size kendi misallerinizden bir misal" derken şirkin batıl oluşunu açıkça göstermiştir. Zira yaratıcıya, yaratmış olduğu şeylerden ortak koşmak çelişki ve batıllık ifade eder.²⁸⁰ Âyet-i kerîmedeki soru edatı nefiy manasındadır. Yani Allah Teâlâ "köleleriniz sizin gibi insan olmalarına rağmen, vermiş olduğumuz mallar üstünde sizin gibi tasarrufta bulunamazlar" demek istemiştir.²⁸¹

Her ne kadar âyet-i kerîmede benzetilen ve benzeyen ilişkisi varmış gibi gözükse de aslında bir zıtlık vardır. Zira benzerlik için, benzetilen ile benzeyen arasında ortaklık olması gerekir. Zıtlıkta, bazen benzetilmeyi te'kid; bazen de zayıflatır. Allah Teâlâ "kendinizden" lafzını kullanarak "siz (insanoğlu) önemsiz, noksan, aciz olmanıza rağmen, sizi kendisine kıyas etmiştir." demektir. "Eliniz altındakiler" lafzını kullanarak "köleler üzerinde mülkiyetiniz olsa bile bu geçici bir durumdur." Zira köleler satılarak veya azat edilerek mülkiyetinizden çıkar demek istemiştir. "Size vermiş olduğumuz rızıklar" derken de aslında mallar sizin

²⁷⁸ Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Alî b. Muhammed el-Cevzi, *Zadü'l-Mesir fî-İlmi't-Tefsîr*, Mektebetü'l-İslamiyye, Beyrut, 1984, c. 6., s. 302.; et-Taberî, 2000, 95.; Mevdûdî, 2005, 301.

²⁷⁹ Beydâvî, 1997, 206.

²⁸⁰ Yazır, 1992, 252.

²⁸¹ Beydâvî, 1997, 206.

değil benimdir demek istemiştir. "Onlarla (kölelerinize) denk olmanız", o statüde (köle-cariye) denklik mümkün olmadığı halde Allah Teâlâ'nın mülkiyetinde nasıl ortağı olur demek istemiştir. Sonuç olarak Allah Teâlâ kendisinden başkasına ibadet etmenin hiçbir şekilde mâkûl bir yanının olmadığını beyan etmiş ve kendisine hiç kimsenin ortak olamayacağını bu âyet-i kerîmeyle ispatlamıştır.²⁸²

İbn Abbâs der ki: Müşrikler Kabe'yi tavaf ederken: قَالَ فَيَقُولُ: لَيْبِكَ لَا شَرِيكَ لَكَ، قَالَ فَيَقُولُ: رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: ((وَيَلْكُمْ قَدْ، قَدْ))، فَيَقُولُونَ: إِلَّا شَرِيكًا هُوَ لَكَ، تَمْلِكُهُ وَمَا مَلَكَ، يَقُولُونَ هَذَا وَهُمْ يَطْوِفُونَ بِالْبَيْتِ.: "Buyur Allah'ım buyur. Senin hiçbir ortağın yoktur. Ravi dedi ki: Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurdu: Yazıklar olsun size. Bu yeter. Telbiyede daha fazla ekleme yapmayın. Çünkü müşrikler diyorlardı ki: Ancak o (put) senin ortağıdır. Sen ona maliksin, o Sana malik değildir. Müşrikler bunu Kâbeyi tavaf ederken söylüyorlardı"²⁸³ diyerek telbiye getiriyorlardı. Bunun üzerine bu âyet-i kerîme nazil oldu.

Âyet-i kerîmedeki (مِنْ أَنْفُسِكُمْ، مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ، مِنْ شُرَكَاءِ) lafızları, sırasıyla ibtidâ (başlangıç), ba'ziyyet (parça), zâide (fazlalık ya da lafzı güzelleştirme) manasında kullanılmıştır.²⁸⁴

Günümüz dünyasında kölelik kurumu kaldırılmış yerine işçilik kurumu kurulmuştur. Dünyadaki zenginler mallarını, mülklerini emri altında çalışan işçilerle bölüşmesi mümkün değildir. Hatta bırakalım köleleri ve işçileri, kişi kendisi gibi hür olan diğer zenginlerle dahi mallarını paylaşamaz. Durum böyleyken Allah Teâlâ yaratmış olduğu kullara ilahlık vasfı verir mi? Elbette ki vermez.²⁸⁵

2.2.9.2. Allah Teâlâ'nın Saptırmış Olduğu Kimseleri Hiç Kimse Hidâyete Erdiremez (29)

"Fakat o zulmedenler bilgisizce hevâlarına uyuyorlar." Allah'ın âyetlerine ve peygamberin sünnetine ihtiyaç duymuyorlar. Akıllarının kendilerine yeteceğini, malımıza kimi ortak edip etmeyeceğimizi biz biliriz diyerek Allah

²⁸² er-Râzî, 2000, 98.

²⁸³ Müslim, 2006, 531.

²⁸⁴ Ebû'l Kâsım Muhmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zamehşeri, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekavîli fi Vucûhi't-Te'vîl*, Dâru'l Kütübi'l Arabiyye, Beyrut, 1986, c. 3., s. 478.

²⁸⁵ Mahmut Toptaş, *Kur'ân-ı Kerim Şifa Tefsîri*, Çantaş Yayınları, İstanbul, 1998, c. 6., s. 137.

Teâlâ'ya karşı geliyorlar. *"Allah'ın saptırmış olduğu kimseye kim hidâyet edebilir. O kimseler için yardımcıları da yoktur."* Allah Teâlâ, Müslüman olmayan aileden doğan bebeği dahi İslâm fitratı üzerine yaratmıştır. O hiç kimseyi zorla saptırmaz. Aksine çokça sabreder ve affeder. Artık kurtuluşa eremeyecek olanları saptırdığı zaman da onları hidâyete erdirecek ve yardımcı olacak da yoktur.²⁸⁶

"Hevâ" nefsin şehvetlere olan meylidir. بغير علم *"bilgisizce"* ifadesinden anlaşıldığı üzere, *"hevâ"* ilme uygun olan ve ilme uygun olmayan iki kısımdan oluşur. Allah Teâlâ'nın emir ve nehiyelerine uymak O'na teslimiyet göstermek, insanın ilme uygun olan hevâlarıdır. O'nun emir ve nehiyelerine uymamak, nefsanî şehvetlere kapılmak ise ilme uygun olmayan hevâlardır.²⁸⁷

2.2.10. İslâm'ın Fitrat ve Vahdaniyet Dini Olması (30-32)

Allah Teâlâ din ve inanç duygusunun fitrî olduğunu, bir kişinin dindarlık ölçüsünün, kendisine tam teslimiyetle olacağını ve Hak dini parçalayıp fırkalara ayırıştırmanın sevinçlerinin sadece kendilerini kandırmalarından ibaret olduğunu bu âyet-i kerîmelerle bizlere anlatıyor.

2.2.10.1. İslâm Fitrat Dinidir (30)

"Hanîf olarak yüzünü dine çevir." Allah Teâlâ, Peygamberine *"gecenle-gündüzünle, tüm benliğinin yüzünü Allah'ın dinine çevir"* buyurmaktadır. Hanîf kelimesi: *"Allah Teâlâ'nın emirlerine teslim olan muhlis kişiye ve asla O'nun dinin ve toplumun herhangi bir şeyini eğri yapmamak, dosdoğru yapmak"*²⁸⁸ demektir. *"Allah Teâlâ'nın insanlar üzerinde yarattığı fitratına yönel."* Fıtrattan murâd, İslâm dini veya Hz. Âdem (a.s.) ve zürriyetinden alınan söz olabilir.²⁸⁹ *"Allah Teâlâ'nın yaratmasında bir değişiklik olmaz. İşte bu dosdoğru dindir. Lakin insanların çoğu bilmezler".*

²⁸⁶ Toptaş, 1998, 137-138.

²⁸⁷ Yazır, 1992, 252.

²⁸⁸ Hasan İzzettin b. Hüseyin b. Abdulfettah Ahmed Cemal, *Mahdûdeti'l-Cemel Mu'cem ve Tefsîri'l-Luğevi li-Kelimatil-Kur'ân*, el-Hey'eti'l-Mısriyyeti'l-Ammeti li'l-Kitab, Mısır, 2008, c. 1., s. 453.

²⁸⁹ Beydâvî, 1997, 206.

Allah Teâlâ, Hz. Peygamberi (s.a.v.), وجهك "yüz" kelimesiyle ifade etmiştir. Sanki *"her şey helak olucudur, ancak O'nun yüzü istisna"*²⁹⁰ âyeti gibi. Yani Allah Teâlâ, Peygamberimize *"o dine yönel ve kalbinde, kendine meyledeceğin başka hiçbir şey kalmasın"* demiştir. حنيفا "fitrat dini" kelimesi başka bir âyet-i kerîmede *"şirk koşmaksızın tek Allah Teâlâ'ya inananlardır"*²⁹¹ manası taşımaktadır.

Allah Teâlâ, فطرت الله "Allah'ın yaratmasında" ifadesiyle de tevhîde vurgu yapmıştır.²⁹² Fıtrat, ف-طر kelimesinden mastar binâ-i nevî kalıbına sokulmuş, yaratılışın ilk nasıl yapıldığını ifade etmiştir. Yani her insanın tek tek nasıl yaratıldığı değil, genel manada insanın genel yaratılışını ifade eder. Hadis-i şeriflerde de; الناس معادن كمعادن الذهب والفضة *"insanlar altın ve gümüş madenleri gibi maden maden çeşitli yaratılış ve karakterlerde"*²⁹³ bulunsalar da insan fitratı tabiatı bakımından birdir.²⁹⁴

تبدیل "değişiklik" ifadesinden farklı manalar çıkarabiliriz. "Allah Teâlâ'nın dini değiştirilemez"; "Allah Teâlâ'nın yarattığı şekil değiştirilmez"; veya Allah Teâlâ'nın asıl yaratışı olan fitratı, bozmaya veya değiştirmeye kalkışmayın. Zira O'nun yaratışına denk yoktur. ²⁹⁵ ذلك الدين القيم *"işte dosdoğru din"* ifadesiyle de, İslâm dini değişiklik ve tahriften korunmuş, diğer hak dinler gibi tahrife uğramamıştır.²⁹⁶

ما من مولود إلا يولد على الفطرة ، فأبواه يهودانه وينصرانه ويمجسانه كما تنتج البهيمة بهيمة
her doğan fitrat üzere doğar. Öyle iken ana-babası onu Yahudileştirir veya Hıristiyanlaştırır veya Mecusileştirir. Nitekim hayvan, derli toplu bir hayvan yavrular, içlerinde bir inenmiş (burnu veya diğer organları kesilmiş) görür müsünüz?²⁹⁷ فطرت الله التي فطر الناس عليها دين الله تعالى

²⁹⁰ Kasas, 28/88.

²⁹¹ Hac, 22/31.

²⁹² er-Râzî, 2000, 99.

²⁹³ Müslim, 2006, 1280.

²⁹⁴ Yazır, 1992, 254-255.

²⁹⁵ Yazır, 1992, 256.; Mevdûdî, 2005, c. 4., s. 301.

²⁹⁶ et-Taberî, 2000, 98.

²⁹⁷ el-Buhârî, 2002, 95.

Teâlâ'nın insanları üzerinde yarattığı fitratı, Allah Teâlâ'nın dinidir."²⁹⁸
Görüldüğü üzere hadis-i şerifler, insanın doğuştan İslâm'ı kabullenmesi fitratına konulmuştur. Lakin daha sonra etrafındaki insanlar onu İslâm dininden uzaklaştırabilir.

2.2.10.2. Allah Teâlâ'ya Gönülden Teslim Olmamız Gerekir (31)

"Hepiniz O'na (gönülden) yönelin ve O'na karşı gelmekten sakının. Namazı dosdoğru kılın. Müşriklerden olmayın".

Allah Teâlâ حنيفا "bütün diğer dinlerden İslâm'a meyledici" kelimesini kullandıktan sonra, منيبين إليه "hepiniz O'na yönelin" buyurarak; kendisinden başkasına ibadet etmemiz gerektiğini, sadece O'ndan yardım dilememizi emrediyor. واتقوه "sakının" hitabı her ne kadar Peygamberimize olsa da burada mü'minler kastedilmiştir.²⁹⁹ Allah Teâlâ mü'minlere "sizler Hanîf olarak yüzünüze bana çevirin, ardından bana yönelerek benim emir ve nehiyelerime uyun ve bunun aksine olabilecek her şeyden de sakının" buyuruyor.

أقيموا الصلاة و "namazı dosdoğru kılın", buradaki أقيموا ifadesi çoğul sığasında getirilmiş olup yine hitabın mü'minler olduğu anlaşılmaktadır. Yani "ibadetlerinizi yalnızca O'nun için yapın. O'na ortak koşmayın".³⁰⁰ Namaz emri, İslâm dininin yeni gönderildiği, Mekke müşriklerinin azınlık sayıdaki mü'minlere işkence yaptıkları ve Müslüman halkın daha İslâm devletini kurmadığı dönemde indirilmiştir. İlk hicrete kadar bu işkenceler devam etmiş ve ilahi emrin bu şartlar halinde yerine getirmeleri emredilmiştir. İslâm devletinin olmadığı yerde namaz kılmak gereksizdir diye ortaya atılan bir kesim cahil görüşe göre de bu âyetle gerekli cevabı vermiş oluruz.³⁰¹

Ebû Hanîfe'ye göre, iman, dil ile ikrâr; kalp ile tasdîktir. Eş'arî ve Mâturîdî'ye göre iman, kalp ile tasdîk; ikrâr ise amellerin yapılıp yapılmaması ile alakalı bir şarttır.³⁰² Ehli Hadis'e göre, dil ile ikrâr, kalple tasdîk ve organlarla

²⁹⁸ el-Buhârî, 2002, 114.

²⁹⁹ er-Râzî, 2000, 99.

³⁰⁰ Yazır, 1992, 256.

³⁰¹ Mevdûdî, 2005, 304.

³⁰² Ebû'l-Hasan Nureddin Alî el-Kari, *Şerhu Molla Ali b. Sultan Muhammed el-Kari ale'l-Fıkhî'l-Ekber*, Dâru'l-Kitabi'l-İslami, İstanbul, 1955, s. 85-86.; İzmirli İsmail Hakkı, *Yeni İlmi Kelam*, Umran Yayınları, Ankara, 1981, s. 70-71.

amel etmektir.³⁰³ Ehli Sünnete göre, kalp ile tasdik, dil ile ikrârda bulunan, doğruladığı şeyleri yalanlamayan; kabul ettiği şeyleri de inkâra dönüştürmedikçe sadece büyük günah işlemiş olur, ama dinden çıkmış olmaz.³⁰⁴ ولا تكون من المشركين "müşriklerden olmayın" ifadesi "iman ettikten sonra müşrik olmayın ve O'ndan başkasına da ibadet etmeyin" manasında olduğu "yoksa namazı kılmayan kimsenin müşrik olacağı" manasında değildir. Allah Teâlâ منيبين lafzı ile açıktan şirke girmeyi, ولا تكون من المشركين lafzı ile de gizli şirke girmeyi engellemiştir.³⁰⁵ İnsan ibadetlerini yalnızca Allah Teâlâ için yapması gerektiği, ibadetlerine açık veya gizli bir şirk karıştırmaması gerektiğini bir sonraki âyetle bizzat ilişkilendirerek durumlarını anlatmıştır.³⁰⁶

2.2.10.3. Allah Teâlâ'nın Emirlerine Uymayıp, Gruplara Ayrılmaları (32)

"(Müşrikler) dinlerini parça parça etmeleri" hevâlarının farklı olması ve taptıkları şeylerdeki ihtilaflarından kaynaklanmaktadır. "Grup gruba ayrılarak" kendilerini yoldan çıkaranlara ibadet ettiler. "Her grubun elindekiyle sevinmesi (övünmesi)" ise kendilerini tek hak zannetmelerinden ötürüdür.³⁰⁷ الحزب ifadesi, insanlardan bir topluluğu ifade eder.³⁰⁸

İslâm dini indirildikten sonra onlar İslâm'a gelmeyip her biri ayrı yol tuttular. Kimisi dünya, kimisi cennet, kimisi de cehennemden kurtulmak için Allah Teâlâ'ya ibadet etmişlerdir. Her biri bu tutmuş olduğu yoldan dolayı da sevinç içerisindedir. Kişinin, dünyada sahip olduğu şeylerden dolayı sevinmesi gelip geçicidir. Zira Allah Teâlâ konuyla alakalı olarak "sizin yanınızda olanlar tükenir. Ama Allah'ın katında olanlar bakidir"³⁰⁹; "bilakis onlar, Allah katında diridirler. O'nun lütfundan kendilerine verdiği ile hepsi mutlu olmaktadır";³¹⁰

³⁰³ Ebû Mansur Abdülhakir b. Tahir Muhammed el-Bağdadi, *Usûlü'd-Dîn*, Dâru'l-Kütübu'l-İlmiyye, Beyrut, 2002, s. 274-276.

³⁰⁴ Ramazan Efendi, *Şerh ala Şerhi'l Akaid*, Salah Bilici Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1965, s. 239-240.

³⁰⁵ er-Râzî, 2000, 99.

³⁰⁶ Yazır, 1992, 256.; Toptaş, 1998, 141.

³⁰⁷ Beydâvî, 1997, 206.

³⁰⁸ Derviş, 1995, 501.

³⁰⁹ Nahl, 16/96.

³¹⁰ Âl-i İmrân, 3/169-170.

*"(elinizin altındakilerle değil) ancak Allah'ın fazlı ve rahmetiyle sevinirsiniz"*³¹¹ buyurmuştur. Allah Teâlâ bu yüzden müşriklerin elleri altında bulunan şeylerden sevinmesinin kendilerine hiçbir fayda getirmeyeceğini, aksine yalnızca Allah Teâlâ katından gelenlerle sevinmeleri gerektiğini bildiriyor.³¹²

Otuzuncu âyet-i kerîmede, gerçek hayat tarzının, fitrat dininde olduğu, bunun sonucunda da O'nun yolundan ve dininden asla ayrılmamız gerektiğini bu âyet-i kerîme ile bizlere örneklendiriliyor. Ortaya çıkan bu yeni din anlayışları, zanla veya yeni bir fikir anlayışıyla icat edilmiş değiller aksine dünyada bulunan dinlerin tahrif edilmesiyle oluşturulmuşlardır. Allah Teâlâ hidâyete ulaşmanın yolunun, o bozulmuş fırkalardan ve yapmış oldukları tahriflerden uzaklaşarak, Hak yola dönmekte olduğunu müşriklere bildiriyor.³¹³

2.2.11. Varlıkta ve Yoklukta İnsanların Tabiatı (33-37)

Bu âyet-i kerîmeler, Allah Teâlâ kendisine ortak koşan insanların başlarına bir felaket getirdiğinde, ortak koştukları şeyleri bırakıp kendisine yalvarır duruma geldiklerini; sıkıntılarını giderdiğinde ise tekrar inkâr eder halde olduklarını bildiriyor. Yine insanlara bir rahmet tattırdığında bununla sevinip şımarıklarını; yaptıkları kötü işlerden dolayı da cezâlandırıldıklarında ümitsizliğe kapıldıklarını bildiriyor.³¹⁴

2.2.11.1. Sıkıntıya Düşen Allah Teâlâ'ya Sığınır (33)

"İnsanlara bir sıkıntı dokunduğu zaman, Rablerine yönelerek O'na dua ederler. Sonra, onlara kendinden bir rahmet tattırınca da, hemen içlerinden bir grup Rablerine ortak koşarlar".

Ortak koşanlar sıkıntıya düştüklerinde veya ümitleri yok olmaya başladığında, Allah Teâlâ'ya yönelmeleri, kalplerinde az da olsa Allah inancının olduğunun göstergesidir. Onlar, Allah Teâlâ'dan başka, yardımcılarının kendilerine fayda vermeyeceğini bildiklerinden, O'na sığınıyorlar.³¹⁵

³¹¹ Yûnus, 10/58.

³¹² er-Râzî, 2000, 99.

³¹³ Mevdûdî, 2005, 304.

³¹⁴ et-Taberî, 2000, 101.

³¹⁵ Mevdûdî, 2005, 306.

İnsan içine düştüğü sıkıntıdan kurtarıldığı zaman, hemen Allah'a ortak koşuverir. Bahane aramaya başlar ve "*falanca yıldızın, falanca yıldızla uyuşmasından ve falanca put sayesinde kurtuldum*" der. Mesela Allah Teâlâ, denizde boğulan kimseye tutunması için bir odun parçası gönderse de o kişi, beni o odun parçası kurtardı. Ya da yabancı bir hayvanın saldırısına uğrayan bir kimseye, yardımcı bir adam gönderse de o adam sayesinde hayvanların saldırısından kurtuldum deseler ve yardımcının gerçek manada Allah Teâlâ değil de odun parçası ve adam olduğunu niyetlerinden geçirseler gizli şirke girmiş olurlar.³¹⁶

Allah Teâlâ *دعو ربه منيبين إليه* "*her şeyden vazgeçip ihlaslı bir şekilde, gönülden Rablerine yalvarırlar*" buyuruyor. Atalarımızda toprakları için, Çanakkale, Sakarya ve Afyon savaşlarında ihlâslı ve gönülden dua ederek Allah Teâlâ'dan yardım dilemiştir. İnsanın Fıtratında her daim Allah Teâlâ'ya sığınmak vardır.³¹⁷ Çünkü İslâm fıtrat dinidir.³¹⁸

2.2.11.2. Müşriklerin Kendilerine Verilen Nimetlere Karşı Nankör Olmaları (34)

Allah Teâlâ'ya ortak koşan müşrikler "*kendilerine verdiklerimizden dolayı nankörlük yaparlar*". Âyet-i kerîmeye tehdit manası da yüklenebilir: "*Kendilerine verdiklerimize nankörlük etsinler bakalım*". Zira âyetin devamı da bu manayı kuvvetlendirmektedir. "*Hadi (verdiğimiz nimetlerden şimdilik) faydalanın*". Allah Teâlâ bizzat müşrikleri hitap almış olup şimdilik nimetlerimden faydalanın. Zira "*yakında (sefa sürmenizin akıbetini) bileceksiniz*" buyurmaktadır.³¹⁹ Allah Teâlâ, "*haydi dilediğinizi yapın*"³²⁰ ve "*elinizden geleni yapın. Bende yapacağım. Sizler yaptığınız şeyin yanlışlığını ilerde anlayacaksınız*"³²¹ âyet-i kerîmeleriyle müşrikleri tehdit ediyor.

³¹⁶ er-Râzî, 2000, 100.

³¹⁷ Yazır, 1992, 257.

³¹⁸ Rûm, 30/30.

³¹⁹ Kurtubî, 1964, 33.; Beydâvî, 1997, 207; er-Râzî, 2000, 101.

³²⁰ Fussilet, 41/40.

³²¹ En'âm, 6/135.

2.2.11.3. Müşriklerin Hevâlarına Göre, Allah Teâlâ'ya Ortak Koşmaları (35)

"Yoksa biz o (müşriklere, şirk konusunda) bir delil mi indirdik de, o (delile dayanarak) Allah Teâlâ'ya ortak koşuyorlar"? Yani, Allah Teâlâ'dan gelen musibetleri yine kendisinin değil de yaratmış olduğu herhangi bir kulunun engellediğine dair o müşriklere bir delil mi indirdik de O'na ortak koşuyorlar.³²² Elbette hayır! Böyle bir delil kesinlikle indirilmemiştir. Önceki âyet-i kerîmelerde geçtiği gibi, müşrikler hevâ ve heveslerine uyarak hareket etmişlerdir. O'nun izni olmadan yaprak dahi kımıldamayacağını bilirler ve başları sıkıştığında yine Allah Teâlâ'ya dua ederler.³²³ سُلْطَانًا ifadesi, apaçık delil demektir.³²⁴

2.2.11.4. İnsanın Dünya Hayatında Başına Gelen Şeylerden Ötürü Sevinmesi ve Üzülmesi (36)

"İnsanlara bir rahmet tattırduğumuz zaman, (rahmet vesilesiyle insanlar) sevinirler". Allah Teâlâ başka bir âyet-i kerîmede "de ki, Allah'ın lütfuyla, rahmetiyle, ancak onunla sevinsinler"³²⁵ buyurmuş, sevinmeden maksat rahmeti tattırmanı tanımak olduğu, sevinmenin yasak olmadığı, aksine O'nun lütfuyla sevinmemiz gerektiğini bildiriyor. "Kendi elleriyle işlemiş oldukları günahlardan dolayı da başlarına bir kötülük gelse, hemen ümitsizliğe düşerler". Ümitsizliğe düşmeleri, Allah Teâlâ'ya değil de nimete güvenmelerinden ötürüdür. Nimet elden gidince de ümitsizliğe düşerler.³²⁶

Önceki âyette insanın bilgisizliği, nankör oluşu ve ciddiyetsizliğinden dolayı eleştirilmişti. Bu âyette ise kini ve düşmanlığı sebebiyle eleştiriliyor. İnsan para, güç, makam-mevki sahibi olduğu zaman bu gücün Allah Teâlâ tarafından verildiğini unuttur şükretmez, sahip olduğu şeyler elinden gidince de ne yapacağını şaşırır hale gelip ümitsizliğe kapılır.³²⁷

Âyet-i kerîmeden çıkaracağımız bir ders de âdâb-ı muâşeretidir. Allah Teâlâ rahmeti kendisine izafe etmiş, belayı ve musibeti de insanın bizzat kendi eliyle

³²² Mevdûdî, 2005, 306.

³²³ Yazır, 1992, 257.; et-Taberî, 2000, 102.

³²⁴ Derviş, 1995, 502.

³²⁵ Yûnus, 10/58.

³²⁶ Yazır, 1992, 257.

³²⁷ Mevdûdî, 2005, 306.

işlediklerine izafe etmiştir. Öyleyse bir başarıya ulaştığımız zaman bunu Allah Teâlâ'dan bileceğiz. Şayet bir musibet veya bela ile karşılaştığımız zaman onu da kendimizden bileceğiz. Nerede hata veya yanlış yaptık da musibet bizim başımıza geldi onu düşüneneceğiz. Allah Teâlâ *"insanlara bir zarar isabet ettiğinde O'na dönerek dua ederler"*³²⁸ buyuruyor. İşte insan darlıkta da bollukta da her daim Allah Teâlâ'ya sığınır. Rahmetin de, musibetin de O'ndan geldiğini bilir. Ümitsizliğe düşmez. Hadis-i şerifte Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor: *"Şaşılır mü'minin işine, onun her işi hayırdır. Bu hal, mü'minden başka kimsede yoktur. Mü'mine sevindirici bir şey isabet ettiğinde şükreder. Bu da onun için bir hayırdır. Mü'mine bir zarar dokunduğunda ise sabreder. Bu da onun için bir hayırdır"*.³²⁹

Mukatil, âyet-i kerîmedeki rahmetten kastın, Mekke müşriklerine verilen yağmur olduğu, günahlarından dolayı verilen musibetin ise, açlık veya yedi yıl süren kuraklık olduğu, bundan dolayı da Mekke müşriklerinin ümitsizliğe kapıldığını söyler.³³⁰

2.2.11.5. Allah Teâlâ Dilediği Kullarına Rızkını Genişletir veya Daraltır (37)

"Görmezler mi ki, Allah Teâlâ dilediği (kullarına) rızkını genişletir". Mukatil, bu genişletmenin yedi yıllık kuraklıktan sonra yağmurun yağmasına işaret olduğunu söyler³³¹. *"Dilediğine de daraltır"*. Rızkı genişleten de daraltan da O'dur. İnsanoğlu rızkı genişlediğinde şımarmasına, azaldığında ise üzülmesine gerek yoktur. Zira varlığın da yokluğun da O'ndan geldiğine, mü'min inanır. *"Şüphe yok ki bunda iman eden kavim için âyetler (ibretler) vardır."* İnsanlara rızkı kazanmanın yollarını öğreten O'dur. Allah Teâlâ, mü'minlerin samimiyetle inandıklarında bu durumdan kendilerine öğütler çıkaracağını buyuruyor.³³²

Varlığın da yokluğun da tek sahibinin Allah Teâlâ olduğunu bilen mü'min, asla O'ndan ümidini kesmez ve her şartta O'na şükreder. En iyi örneğin, yaşayarak hayata tatbik edilmesini bilir ve bu şuurla etrafındaki insanlara her şartta

³²⁸ Rûm, 30/33.

³²⁹ Müslim, 2006, 1365.

³³⁰ Ebû'l-Hasan Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, Dâr'u İhyai't-Türas, Beyrut, 2002, c. 3., s. 415-416.

³³¹ Mukatil, 2002, 415.

³³² Kutub, 1992, 2771.

şükretmesi gerektiğini öğretir. Peygamber efendimiz (s.a.v.) de bir hadis-i şeriflerinde *"mü'min taze ekine benzer. Rüzgâr estikçe yatar, yine kalkar. Kâfir çam ağacına benzer. Rüzgâr estikçe gürler, fakat bir kere yıkılınca artık kalkamaz"* buyurmaktadır.³³³

2.2.12. Hüküm Âyetleri (38-39)

Allah Teâlâ, rızasını kazanmak isteyenler için akrabaya, fakirlere ve yolda kalmış insanlara yardımda bulunulması gerektiğini bildiriyor. Allah Teâlâ rızası için yapılmayan her türlü yardım veya hediye verme ameliyelerinin her ne kadar bir sakıncası olmasa da kendi katında hiçbir faydasının olmayacağını bildiriyor.

2.2.12.1. İnsana Hakkı Olanın Verilmesi (Zekât ve Sadaka gibi) (38)

"O halde akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver". Allah Teâlâ, burada sadaka verin demedi aksine hakkını verin buyurdu. Çünkü bu zorunlu olarak vermemiz gereken bir haktır. Vermiş olduğumuz bu zekâtla da aslında iyilik yapmış olmadığımızı, malın da mülkün de sahibinin kendisi olduğunu, şayet bize diğer insanlara göre fazla mal-mülk vermişse, o zaman da bu malların diğer insanların hakkı olduğunu bilmemiz gerektiğini anlatıyor. Allah Teâlâ, bu yüzden insanoğlunu malla-mülkle imtihan ediyor. *"Bu Allah'ın veçhini (rızasını-rahmetini) dileyenler için daha hayırlıdır. İşte onlar felaha (kurtuluşa) erenlerdir"*. Burada akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa hakkını verenlerin, kesinlikle kurtuluşa erecek oldukları, başka bir şey yapmalarına gerek olmadığı anlamı çıkmaz. Aksine bu hakları vermeyenlerin kurtuluşa eremeyeceği anlamı çıkar.³³⁴

Allah Teâlâ zekât verilecek sekiz sınıfı³³⁵ bildirdiği halde burada üç sınıftan bahsetmiş, bu zümreye her daim yardım edilmesi gerektiğini hatta zekât verecek kadar malı olmayanın da bu zümreye yardım etme zorunluluğu olduğunu buyurmuştur.³³⁶ Rızasını kazanmak isteyenlerin, kimsenin hakkını yememekle

³³³ Müslim, 2006, 1292.

³³⁴ Mevdûdî, 2005, 307.

³³⁵ Tevbe, 9/60.

³³⁶ er-Râzî, 2000, 102.

beraber, zekât, sadaka ve başka hayırlara muhtaç olan kimselerin de haklarını verilmesi gerektiğini bildiriyor.³³⁷

Allah Teâlâ ذَا الْقَرْبَىٰ lafzını sahiplik eki 'ذ' ile zikretmiş ama مَسْكِين lafzını sahiplik ekiyle zikretmemiştir. Çünkü akrabalık ilişkileri yenilenmeyen sürekli devam eden bir ilişki, fakirlik ise değişebilen bir durumdur. ذَاكَ خَيْرٌ lafzı "bu, başkasından daha hayırlıdır" manası verilebildiği gibi "bu, bizzat daha hayırlıdır" manası da kastedilmiş olabilir. الَّذِينَ يَرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ lafzından murat bizzat Allah Teâlâ'nın veçhini görmek değil rızasını kazanmaktır. Bu yüzden gösteriş olsun diye servetini bağışlayan kimsenin durumu, O'nun rızası için bir parça ekmek bağışlayandan aşağıdır.³³⁸

Konuyla alakalı olarak bir hatıra zikrederek yolda kalmış kimseye yardımcı olmanın ne kadar önemli olduğunu görmüş olalım. "Gönenli Mehmet Efendi, Sultanahmet'te imam iken bir gün camiinin önünde sarı, garip garip düşünen bir adam görürler. Dilinden de anlamadığı için tercüman aracılığı ile anlaşılır. Meğer bir İtalyan'mış. Parası bitip yolda kalmış. Onu o gün akşam Sirkeçiden yolcu ediverir. Beş-altı yıl sonra o adam bir tomar para ile gelir ve hocaya: "Bunu yolda kalanlara harcayiver" diye bırakıp gider".³³⁹

2.2.12.2. Ribadan (Faizden) Sakındırma (39)

"İnsanların mallarının artması için riba ile her ne verirsiniz, (bilin ki) Allah katında artmaz". Ribadan kasıt alışverişte Allah Teâlâ katında haram olan faiz veya kendisinden fayda beklenen bir bağıştır. Bu artış O'nun katında artmaz, bereketlenmez. "(Ancak) Allah'ın veçhini (rızasını-rahmetini) kazanmak amacıyla isteyerek zekât olarak her ne verirsiniz, işte onlar kat kat artırılanlardır". Artmaktan kasıt malın bereketlenmesidir. Yani kim Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmak için hayırda bulunursa, sevapları kat kat artar.³⁴⁰ Bu âyet-i kerîmenin Sakîf kabilesi hakkında indiği rivâyet edilmiştir. Çünkü Sakîf ve Kureyş kabilesi faizcilik yaparlardı.³⁴¹

³³⁷ Yazır, 1992, 258.

³³⁸ er-Râzî, 2000, 102.

³³⁹ Toptaş, 1998, 145-146.

³⁴⁰ Beydâvî, 1997, 207.

³⁴¹ Yazır, 1992, 258.

Allah Teâlâ, faizi yasaklamadan önce indirmiş olduğu ilk âyetle faizi kötülemiştir. Daha sonra Medine'de faizin yasak olduğu âyet indirilmiştir. *"Allah faizi mahveder, sadakaları artırır"*.³⁴² Faizle ilgili detaylı bilgi almak için Bakara sûresi 275-281. âyetler arası ve Ali İmran sûresi 130. âyetine bakılabilir.

Tefsirciler bu âyet-i kerîmeye iki farklı mana vermişlerdir. Birincisi: *"Bildiğimiz faiz manasında alanın da verenin de sadece dünyada malının artacağını, Allah Teâlâ katında ise malının artmayacağı kastedilmiştir"*. İkincisi ise: *"Bildiğimiz manada faizin kastedilmediği, insanların birbirinden menfaât sağlamak amacıyla bugün karşılıksız olarak verdiği malını, ileride kat kat karşılığını alabilmek için vermiş olduğu hediyedir"*. Burada yapılan davranış her ne kadar mübah olsa da Allah Teâlâ'nın rızası olmadığı için, O'nun katında bir karşılığı yoktur.³⁴³

Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmak için yapılan ameller *"bir tohuma benzer ki yedi başak bitirmiştir. Her başakta yüzer tane vardır. Allah dilediğine böyle kat kat verir"*.³⁴⁴

الله وجه lafzıyla, Allah Teâlâ'nın büyüklüğünden, kudretinden ve cömertliğinden bahsedilmektedir. Yoksa bizzat vechi burada kastedilmemektedir.³⁴⁵ Ancak rü'yetullah (Allah Teâlâ'nın görülmesi) meselesini kelam eserlerinden inceleyerek geniş bilgi elde edilebilir.

2.2.12.3. Âyetler Arası Bağlantı

Allah Teâlâ insanın karakterinin zor zamanda belli olacağını, rızık aramanın insan gayretiyle doğru orantılı olduğunu, bu konuda kendisine yapılan suçlamaların mesnetsiz olduğunu ve zekât ile faizsiz yardımlaşmanın kendi rızası için yapılmadığında kula hiçbir fayda getirmeyeceğini beyan ettikten sonra; gelecek âyet-i kerîmelerde kâinâttaki gâye ve nizam delilinde hiçbir aksama ve düzensizlik olmadığını aksine bunu insanın bizzat kendi elleriyle bozmuş olduğunu, dünyada yapmış oldukları bozgunculuk yüzünden helak edilişlerini ve

³⁴² Bakara, 2/276.

³⁴³ et-Taberî, 2000, 104.; Yazır, 1992, 258.

³⁴⁴ Bakara, 2/261.

³⁴⁵ Ebû'l-Hasan b. Ebû Bekr el-Bukai, *Nazmü'd-Durer fî Tenâsübi'l-Âyâti ve's-Süver*, Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, c. 5., s. 629.

sonra gelen toplumların yeryüzünde dolaşıp öncekilere bakarak ibret almaları gerektiğini bildirecek.³⁴⁶

2.2.13. Allahın Birliğine Delalet ve İnsanlığın Amellerinin Sonuçları (40-42)

Kırkinci âyet-i kerîmeden itibaren konu tekrar kâfirlerin ve müşriklerin uyarılması için tevhiide ve âhirete döndürülür.³⁴⁷

2.2.13.1. İnsanoğlunun, Allah Teâlâ Katında Evreleri (Yoktan Yaratması, Rızık Vermesi, Öldürmesi ve Tekrardan Diriltmesi) (40)

"O Allah ki, sizi yarattı, sonra (dünyada yaşam sürmeniz için) size rızık verdi". İnsanoğluna, dünyada hayatını ikame edebilmesi için çeşitli rızıklar verildi. "Sonra sizi öldürür, sonra sizi diriltir. Sizin ortak koştuklarınızdan, bunlardan herhangi birini yapabilecek olan var mı"? Ortak koştuklarınız, bu saydıklarımızı yapamıyorsa ne diye onları kendinize ilah ediniyorsunuz?³⁴⁸ "(Elbette hayır). O münezzehdir. Ve O ortak koştuklarınızdan yücedir".

Allah Teâlâ, kendisine ortak koşan müşriklere, kendilerini yaratanın, rızıklandırmanın, ölüm anı geldiğinde öldürenin ve kıyâmet kopacağı zaman, âhirette hesap vermeleri için onları tekrar dirilteceğini bildiriyor. Âyet-i kerîmenin sonunda da bu yaptıklarını, kendisinden başkasının yapamayacağını ve kendisine ortak kıldıklarından yüce olduğunu bildiriyor.³⁴⁹

Allah Teâlâ, *"daha sonra sizi diriltecek"* ifadesiyle haşri; *"sizin ortaklarınız, bunlardan birini yapabilir mi"* ifadesiyle de tevhiidi zikrederek iki asıl ifadeye bir arada zikretmiştir.³⁵⁰

هل lafzı burada istifham-ı inkârî olarak kullanılmıştır. Yani mana *"bana ortak koştuklarınız bunlardan hiçbirini asla yapamaz"* demektir. سبحانه lafzından murâd, *"O'nu her şeyden tenzih edin ve O'na ortağı olduğu sıfatı yüklemeyin"*. تعالی lafzıyla da *"O'na ortak koşmak caiz değildir"* demektir.³⁵¹

³⁴⁶ Yıldırım, 1987, 4714.

³⁴⁷ Mevdûdî, 2005, 310.

³⁴⁸ Mevdûdî, 2005, 310.

³⁴⁹ et-Taberî, 2000, 107.

³⁵⁰ er-Râzî, 2000, 104.

³⁵¹ er-Râzî, 2000, 104.

2.2.13.2. İnsanoğlunun İşlemiş Oldukları Günahlar Sebebiyle Yeryüzünde Fesat Çıkması (41)

"İnsanlar kendi elleriyle yapmış oldukları günahlardan dolayı karada ve denizde fesat ortaya çıktı. (Allah Teâlâ) yapmış olduklarının (günahlarının) bir kısmının cezâsını onlara tattıracaktır. Umulur ki (ibret alırlar) dönerler".

Karada ve denizde çıkan fesattan maksadın ne olduğu konusunda müfessirler farklı görüşler zikretmiştir:

Beydâvî'nin bir görüşüne göre: "Denizdeki fesat, sahil beldeleridir. Bir görüşüne göre ise: Karadaki fesat, Kabilin kardeşini öldürmesi; denizden çıkan fesat ise Umman hükümdarının gemilere el koymasıdır".³⁵²

Kâtâde, İkrime ve İbn-i Zeyd'in görüşüne göre: "Karadan maksat, denizden uzak olan yerler; denizden murat ise sahil beldeleridir". Mücahide göre: "Karadaki fesat, Kabilin kardeşini öldürmesi; denizdeki fesat ise, Musa (a.s.) ve Hızır (a.s.) yolculukları esnasında, halkın gemisini gasp eden zalim kraldır". Taberî ise: "Kara ve denizde, kulların işlemiş oldukları günahlar ve yapmış oldukları zulümlerdir".³⁵³

بما كسبت أيدي الناس "insanın elleriyle kazandıkları" cümlesi, insanoğlunun dünyada işlemiş oldukları günahları -şirk koşmak, dinden çıkmak, âhirete inanmamak gibi- sebebiyle dünyada fesat çıktı. لعلمهم يرجعون "belki dönerler" cümlesiyle, insanoğlunun dünyada işlemiş oldukları günahlarının cezâsının bir kısmını dünyada tattırıp ibret almalarını, bunun sonucunda da hak yola dönmeleri umulur.³⁵⁴ ليذيقهم بعض الذي عملوا cümlesi de "karada ve denizde fesat çıkması, Allah'ın onlara bir cezâsı" ifadesi, illet; "fesadın sonunda, Allah insanlara bir kısım cezâlar tattırmaktadır" ifadesi de akıbet bildirebilir.³⁵⁵ Allah Teâlâ "işlediklerinin bazısının cezâsını" dünyada; büyük çoğunluğunun ise âhirette olacağını bildiriyor.³⁵⁶

³⁵² Beydâvî, 1997, 208.

³⁵³ et-Taberî, 2000, 109.

³⁵⁴ Mevdûdî, 2005, 310.

³⁵⁵ Beydâvî, 1997, 208.

³⁵⁶ Kurtubî, 1964, 40.

2.2.13.3. Yeryüzünde Gezin ki, Önceki Atalarınızın durumundan İbret Alın (42)

"(Ey Muhammed, kavminden ortak koşanlara) de ki: Yeryüzünde gezin. (Sizden) öncekilerin akıbeti nasıl olduğunu görün". Allah Teâlâ, Mekke müşriklerine, atalarının bu âyet-i kerîmeye kadar anlatılan akıbetlerine bakmalarını, ne yaptılar, neyle karşılaştılar ibret almaları gerektiğini söylüyor.³⁵⁷ "Onların çoğu müşriktirler". Ya ortak koşma ameliyesi, onlara galip geldiği için; ya da çoğunda şirk ameliyesi, pek azında ise diğer günahlar olduğundan dolayı Allah Teâlâ onları müşrik olarak adlandırıyor.³⁵⁸

2.2.14. Dosdoğru Dine (İslâm'a) Tabi Olmanın durumu ve Kıyâmet Günü Hakkında Uyarı (43-45)

Allah Teâlâ, bu âyet-i kerîmeye kadar kâfirleri uyarılmış, yaptıkları amellerden uzak durmaları gerektiğini bildirmiştir. Buradan itibaren mü'min kullarına ise yükümlü oldukları ibadetlerin büyüklüğünü anlamaları için Peygamberlere hitap etmiştir. Yani Peygamberlere ne emredilmişse ashabına da o emredilmiştir. Konuyla alakalı olarak Peygamberimiz (s.a.v.), إِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ "Allah Teâlâ, mü'min kullarına, peygamber kullarına ne emrediyorsa onu emretmiştir"³⁵⁹ buyurmaktadır.

2.2.14.1. Geç Olmadan Allah'ın Dinine Yönelmek Gerekliği (43)

"Allah tarafından, hiç kimsenin geri çeviremeyeceği bir gün (âhiret) gelmeden önce, yüzünü dosdoğru dine (İslâm'a) çevir. O gün insanlar birbirlerinden ayrılırlar". Allah Teâlâ başka bir âyet-i kerîmede de "o gün insanların bir grubu cennette, bir grubu da cehennem ateşinde"³⁶⁰ olacağını bildiriyor. Ya da "Allah tarafından o günün gelmesine bir engel yoktur. Çünkü O'nun ezeli iradesi, böyle bir günün gelmesine taalluk etmiştir" diye de mana verilebilir.³⁶¹

³⁵⁷ et-Taberî, 2000, 110.

³⁵⁸ Beydâvî, 1997, 208.

³⁵⁹ et-Tirmizî, 1975, 220.

³⁶⁰ Şu'arâ, 26/7.

³⁶¹ Beydâvî, 1997, 208.

Allah Teâlâ kıyâmetin kopacağı zaman, hiç kimse ona engel olamayacağını, hatta o gün herkesin birbirinden kaçacağını bildiriyor. Dehşetli azabın tadılacağı o güne gelemeden önce yüzünüzü dosdoğru dine çevirin ki kurtulun yoksa cehenneme atılacak gruplar içerisinde olursunuz diye de tehdit ediyor.³⁶²

2.2.14.2. İnsanın Dünya Hayatındaki Amelleri, Ya Cennete Ya Da Cehenneme Kapı Aralar (44)

"Her kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhinedir. Kim de sâlih amel işlerse, kendileri için rahat bir yer hazırlamış olur". Allah Teâlâ, dünyada vermiş olduğu nimetlere nankörlük edenleri veya O'na ortak koşan kişileri, kendi aleyhlerine iş yapmış olacaklarını; kim de bunları yapmaz O'na şükreder, O'nu birlerse cennette kendilerine oldukça rahat bir yer hazırlayacaklarını bildiriyor. Bazı müfessirler *"rahat bir yerden"* kastın, kabir olduğunu söylerler.³⁶³ İnkârları aleyhine olanların sonu ebedi cehennem, iman edip amel-i sâlih işleyenlerin mükâfatı da cennettir.³⁶⁴

2.2.14.3. Allah Teâlâ Mü'minleri Sever, Kâfirleri Sevmez (45)

"İman edip amel-i sâlih işleyenlerin mükâfatını, kendi katından verecektir. Çünkü O, (mü'minleri sever) kâfirleri sevmez". Allah Teâlâ yeryüzünde ifsadın olmaması için ilahi kanunlar getirmiştir. İnsanoğlu kanunlara uyarsa ifsadın ortaya çıkmayacağını aksi olursa o ifsadı düzeltmek için çok çaba sarf etmeleri gerektiğini bildiriyor. Tıpkı doktorların, insanlara, önce hasta olmamaları için gerekli tedbirler almalarını telkin etmesi gibi.³⁶⁵

2.2.15. Allahın Birliğine, Kudretine ve Mücrimlerin Akıbetlerinin durumuna Delalet Eden Başka Deliller (46-50)

Allah Teâlâ âyetlerde, rüzgârları müjdeleyici, peygamberlerin delillerle gönderilmesi, mü'minlerin kurtuluşa erdirilmesi, ölü toprağı canlandırması ve ölümlerin âhiret için tekrar diriltilmesinden bahsediyor.³⁶⁶

³⁶² et-Taberî, 2000, 111.

³⁶³ et-Taberî, 2000, 112.

³⁶⁴ Beydâvî, 1997, 209.

³⁶⁵ Toptaş, 1998, 151-152.

³⁶⁶ Kutub, 1992, 2774.

2.2.15.1. Allah Teâlâ'nın, Rüzgârları Müjdecî Olarak Göndermesi (46)

"Rüzgârları müjdecî olarak göndermesi O'nun âyetlerindedir". Allah Teâlâ, denizcilerin işine yarayan rüzgârları, gemilerin denizde ilerlemesiyle müjdelemekte, aksi yönde eserse de helakine sebep olacağını belirtmektedir.³⁶⁷ Kuzey, Saba, Güney rüzgârlarını rahmet rüzgârları; Debûr (Batı) rüzgârının ise azap rüzgârı olduğu bildirilmektedir.³⁶⁸ Peygamberimiz (s.a.v.) Debûr rüzgârı için "Allah'ım, bu rüzgârı bize rahmet rüzgârlarından eyle, bize bununla azap eyleme" diye dua etmiştir³⁶⁹. "Böylece rahmetinden size tattırır". Allah Teâlâ'nın rüzgârları müjdecî olarak nitelemesi, akabinde yağmuru müjdelemesinden ötürüdür. Zira büyüklerimiz, yağmur berekettir derler. "O'nun emriyle gemiler (denizde) akar (yol alır)". Gemilerin denizde yol alıp gitmesi sayesinde insanlar ticaret yaparak geçimini sağlamaktadır.³⁷⁰ "O'nun fazlından rızkınızı ararsınız. Umulur ki sizler şükredersiniz".

Allah Teâlâ, ولتجري الفلك "gemilerin akıp gitmesini", her ne kadar gemiye izafe etmiş olsa da devamında بأمره "emriyle" kayıtlayarak, gemilerin denizde akıp gitmesini rüzgârlar vesilesiyle kendi iradesine bağlamıştır. ولتبتغوا "rızkınızı aramanız" ifadesini, kullarına izafe etmiş olsa da akabinde, من فضله "fazlından" ifadesiyle, kullarının gayretini kendi iradesine bağlamıştır. Rüzgârların esmesinde de atmosferin temizlenmesi, yağmur bulutlarının başka alanlara taşınması ve gemilerin hareket etmesi gibi farklı müjdelere vardır. Bu yüzden Allah Teâlâ rüzgârı, müjdecî olarak zikrediyor.³⁷¹

2.2.15.2. Allah Teâlâ'nın Mü'minlere Yardım Vaadi (47)

"Andolsun ki biz, senden önce birçok peygamberi kavimlerine gönderdik". Allah Teâlâ peygamberleri, أرسل lafzıyla, rüzgârı da أرسل ifadesiyle zikretmiştir. Çünkü Allah Teâlâ katında peygamberler, vahyin müjdecisi olduğu gibi, rüzgârlarda, yağmurun müjdecisidir. "Onlar kavimlerine apaçık delillerle geldiler". Allah Teâlâ, hiçbir vakit yeryüzünü vahiysiz (peygambersiz)

³⁶⁷ Mevdûdî, 2005, 310.

³⁶⁸ Derviş, 1995, 511.

³⁶⁹ Bursevî, İ. H., *Muhtasar Ruhul-Beyân Tefsîri*, (Çev.: M. A. Sabuni), Damla Yayınevi, İstanbul, 2012, c. 6., s. 329.

³⁷⁰ Derveze 1964, 456.; el-Cevzi, 1984, 308.; Beydâvî, 1997, 209.

³⁷¹ Toptaş, 1998, 152-153.; er-Râzî, 2000, 107.

bırakmamıştır. *"Sonunda günah işleyenlerden intikam aldık. Mü'minlere yardım etmek de, üzerimize bir haktır"*. Allah Teâlâ mü'minleri, düşmanlarının kötülüklerinden ve eziyetlerinden kurtardığını, bu kurtarmanın da kendi üzerine hak olması, O'na vacip olmasından değil bizzat lütuf ve ihsanı gereği olduğunu bildirmektedir. Aynı zamanda Allah Teâlâ'nın, mü'minlere yardım etmesi, onlara vermiş olduğu değeri de ortaya koymaktadır.³⁷² Mü'minlerin, mü'min kardeşlerinin haklarını koruması gerektiğini Peygamberimiz (s.a.v.) şu hadis-i şerifle bizlere bildiriyor: *"Kardeşinin ırzını koruyan her Müslüman'ı cehennem ateşinden uzak tutmak Allah'a haktır"*.³⁷³

Allah Teâlâ, kavminden türlü eziyetler gören Peygamberimizi (s.a.v.), önceki peygamberlerin çekmiş olduğu eziyetlerle teselli ederek üzülmemesi gerektiğini, zira peygamberlerinin intikamını alacağını ve kendi yolundan gelenlere de yardım edeceğini bildiriyor.³⁷⁴

Allah Teâlâ iki aslı yani tevîdî ve haşri³⁷⁵ bir arada beyan ettikten sonra diğer aslı da yani nübüvveti burada zikrederek *"kendi kavimlerine senden önce peygamberler gönderdik"* buyurmuştur. Yani Allah Teâlâ *"onların peygamber olarak gönderilmesi, senin de peygamber olduğuna delalet eder"* buyurmaktadır.³⁷⁶

2.2.15.3. Allah Teâlâ'nın Rüzgâr Vasıtasıyla Yağmuru Yağdırması, Yağdırdığı Yağmurla da Mü'min Kullarına Rahmetini Tecelli Ettirmesi (48)

"O Allah ki, rüzgârları gönderir. Onlar da bir bulutu harekete geçirir. Nasıl dilerse de onu gökyüzünde yayıverir". Allah Teâlâ isterse bulutları hareket ettirir, isterse de sabit tutar. Dilerse parçalar, dilerse her yeri bulutla kaplar. O'nun hikmetinden sual olunmaz. *"(Başka zamanda o bulutları) parça parça eder de yağmurun o (bulutlar) arasından çıktığını görürsün. (Yağmurun rahmetini) kullarından dilediğine isabet ettirdiğinde, bir bakarsın ki (kullarının) yüzleri gülmektedir"*. Kullarının yüzlerinin gülmesi, yağmurun akabinde ki bolluktan

³⁷² Bursevî, 2012, 330.

³⁷³ et-Tirmizî, 1975, 327.

³⁷⁴ İbn Kesîr, 1999, 321.; et-Taberî, 2000, 113.

³⁷⁵ Rûm, 30/40.

³⁷⁶ er-Râzî, 2000, 109.

kaynaklanmaktadır.³⁷⁷ Allah Teâlâ, rüzgârlara yüklemiş olduğu görevlerle bulutları nasıl harekete geçirdiğini, bulutlarla da inanan kullarına nasıl rahmetini gönderdiğini açıklıyor.³⁷⁸

Peygamberlerin gönderilmesini konu alan âyetlerle, rüzgâr ve yağmuru konu alan âyetlerin peş peşe getirilmesi, Kur'ân-ı Kerîm'in bütünlüğüne vurgu yapar. Yani Allah Teâlâ'nın emir ve yasaklarına harfiyen uyulması gerektiğini beyan eder. Zira ilahi emirlere uyan bir toplumda kötülüğün çıkması da mümkün değildir.³⁷⁹

2.2.15.4. Allah Teâlâ, Yeryüzüne Rahmet Yağmurunu İndirmeden Önce Kullarının Halleri (49)

"Oysaki önceden onlar, kendilerine yağmur yağdırılmadan önce ümidi kesmişlerdi". Onlar yağmurun yağmasından tamamıyla ümitlerini kestiklerinden dolayı, Allah Teâlâ, من قبل *"önceden"* ifadesini âyet-i kerîmede iki defa zikretmiştir.³⁸⁰ Onlar her ne kadar ümitlerini kesseler dahi, bir önceki âyet-i kerîmede geçtiği gibi, rahmet yağmuru onlara indiğinde, kıtlıktan kurtulup mahsulleri artacağından dolayı sevinirler.

Taberî, *"yağmur yağmadan önce onların sıkıntıya düştüklerini, ümitsizliğe kapıldıklarını bizlere bildiriyor ki böylece onlara bakıp rabbimize hakkıyla kulluk ederek hiçbir şeyi ibadette O'na ortak koşmayalım"* diyor.³⁸¹

Birinci من قبل *"önce"* ifadesi, indirmek ile ikinci من قبله ifadesi ise yağmur ile alakalıdır. O zaman da mana şöyle olmuş olur: *"Hâlbuki onlar yağmurdan önce, onun indirilmesinden önce ümidi kesmişlerdi"*. Ya da şu şekilde bir mana da verilebilir: *"Üzerlerine yağmurun indirilmesinden, ekinden önce ümidi kesmişlerdi"*.³⁸²

³⁷⁷ Beydâvî, 1997, 209.

³⁷⁸ et-Taberî, 2000, 114.

³⁷⁹ Toptaş, 1998, 154.

³⁸⁰ Beydâvî, 1997, 209.

³⁸¹ et-Taberî, 2000, 115.

³⁸² Kurtubî, 1964, 44.

2.2.15.5. Allah Teâlâ Ölü Toprağı Nasıl Dirilttiyse, Ölü İnsanı da Öyle Diriltir (50)

"(Yağmur yağdıktan sonra) Allah'ın (yeryüzündeki) rahmet eserlerine bak". Yağmurun yağmasından sonra birden çok nebatatta canlanma olduğundan dolayı, Allah Teâlâ, آثار "eserleri" ifadesini tekil değil de çoğul şeklinde getirmiştir.³⁸³ "Yeryüzünü (toprağı) ölümünden sonra nasıl diriltiyor? Şüphe yok ki O, (insan cinsinden) ölüleri de bu şekilde (ölü toprağı dirilttiği gibi) diriltir".

Yağmur, insanların maddi dünyasına, Peygamberler ise manevi dünyasına rahmet getirir. Yağmur kuru toprağı yeşertir. Peygamberler de kararmış gönülleri aydınlığa çıkartır. Bu yüzden Allah Teâlâ, âyet-i kerîmede Peygamberlik müessesesi ile rahmet yağmurunu peş peşe getirmiş ve insanların ders çıkarmasını öğütlemiştir.³⁸⁴

Âyet-i kerîmedeki hitap Peygamberimiz (s.a.v.) özelinde tüm insanlığadır. Zira rahmet yağmuru sadece Müslümanlara değil, yeryüzündeki tüm insanlığa indirilmektedir. O zaman da mana *"yağmurun bitkilere, ağaçlara ve değişik meyve ve çiçeklere olan etkilerine bak"* şeklinde olur.³⁸⁵

2.2.15.6. Âyetler Arası Bağlantı

Kıyâmet kopmadan önce insanoğlunun bozgunculukları ve inkârlarından geri dönüp Allah Teâlâ'yı birlemeleri, yoksa kurtuluşa eremeyecekleri bildiriliyor. Sonrasında Allah Teâlâ'nın gücünün her şeye yettiğini bildiren bilimsel bilgiler akla uygun olarak zikredildikten sonra; gelecek dört âyet-i kerîmede, insanoğlunun ne kadar nankör olduğu, dünyada gözleri gördüğü halde hakikate kör, kulakları duyduğu halde hakikati duymaz olduğu anlatılıyor. Sonrasında Allah Teâlâ'ya inanan kullarının hakikatleri görebileceğinden bahsediliyor.³⁸⁶

2.2.16. Kâfirlerin Her Zamanki Halleri (51)

"Andolsun ki biz bir rüzgâr göndersek de (o yeşillikleri) sararmış görseler, mutlaka (yeşilliklerin sararmasının) akabinde nankörlüğe başlarlar". Allah Teâlâ

³⁸³ Beydâvî, 1997, 210.

³⁸⁴ Mevdûdî, 2005, 312.

³⁸⁵ Bursevî, 2012, 332.

³⁸⁶ Yıldırım, 1987, 4723.

rüzgârı, yeryüzüne yağacak rahmet yağmurlarının müjdecisi olarak zikrettikten sonra, yeşillikleri kurutacak olanların da rüzgârlar olduğunu bildiriyor.³⁸⁷ Ya da "bulutları sararmış" olarak görseler manası verilebilir. Zira sararmış buluttan yağmur yağmaz.³⁸⁸ Bu yüzden o nankör toplum Allah Teâlâ'yı suçlamaya başlar. Rahmet yağmurlarını onlara tattırdığında da nankörlük etmişlerdi. Bu yüzden Allah Teâlâ onlara kötülükleri musallat etmiştir.³⁸⁹

Allah Teâlâ yukarda³⁹⁰ rüzgâr kelimesini çoğul getirmişken burada tekil olarak zikretmiştir. Allah Resulü (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde, rüzgâr eserken duada bulunmuş ve rahmet rüzgârlarını çoğul, azap rüzgârını ise tekil olarak zikretmiştir: اللهم اجعلها رياحا ولا تجعلها ريحا "Allah'ım onu rahmet rüzgârı kıl, azap rüzgârı kılma".³⁹¹ Râzî, "rüzgârların Allah Teâlâ'nın rahmeti olduğu; rüzgârın ise O'nun azabı olduğunu zikretmiştir. Rahmet rüzgârlarının gece gündüz sürekli estiğini; azap rüzgârlarının ise tutulu verildiğini ancak musibet anında çıkacağını beyan etmiştir".³⁹² Rahmet rüzgârları dört tanedir. Bunlar: Naşirat (yayan), Mübeşşirat (müjdeleyen), Mürselat (gönderilenler), Zariyat (esip savuranlar) rüzgârlarıdır. Azap rüzgârları da karada ve denizde esen rüzgârlar olmak üzere ikiye ayrılır. Karada esen rüzgârlar: Akim (hayırsız), Sarsar (uğultu çıkarıcı); denizde esen rüzgârlar ise: Asıf (şiddetle esen), Kasıf (kasırga) rüzgârlarıdır.³⁹³

2.2.17. Peygamberimizin (s.a.v.) Kâfirlere ve Müminlere Etkisinin Ölçüsü (52-53)

Allah Teâlâ bu âyet-i kerîmelerde kâfirleri, hakka karşı duygusuz olmaları sebebiyle ölümlere; hakka kulaklarını kapatma sebebiyle sağırlara ve hakkı görmemekte ısrarcı olmalarından dolayı da körlere benzetiyor. Bu yüzden Allah

³⁸⁷ et-Taberî, 2000, 116.

³⁸⁸ Beydâvî, 1997, 210.

³⁸⁹ Mevdûdî, 2005, 312.

³⁹⁰ Rûm, 30/48.

³⁹¹ Ebû'l-Kasım et-Taberani, *Mu'cemu'l Kebîr*, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1994, c. 11., s. 213.

³⁹² er-Râzî, 2000, 110.

³⁹³ et-Taberî, 2000, 116.

Teâlâ Peygamberinin üzülmemesi için onu teselli ediyor ve kendisine inanacak olanların sadece Müslümanlar olduğunu bildiriyor.³⁹⁴

Allah Teâlâ Peygamberine, *"nasıl ki sen kabirlerde yatan ölülere sesini işittirmeye kadir değilsin, işte bu şekilde inkârcılar da dünyada kulaklarını sana kapatmışlardır. Sen onlara duyuramazsın"* buyurmaktadır.³⁹⁵

2.2.17.1. Peygamberin (s.a.v.), Hakka Kulaklarını Tıkayan İnkârcıları Hidâyete Erdiremeyeceği (52)

"(Ey Peygamberim) gerçekten de sen ölülere işittiremezsin. Arkalarını dönüp (senin davetini kabul etmeyip) gittiklerinde, (hakka kulaklarını tıkayan) o sağırlara daveti duyuramazsın". Allah Teâlâ Peygamberine: *"Artık bütün deliller ortada. Onlar atalarının yolundan dönmekte kararlı olduklarından dolayı kulakları sağır olmuş seni duymazlar. Bu yüzden üzülüp kendini harap etme"* diye teselli etmiştir.³⁹⁶

الدعاء *"sağırlar"* ifadesi, *"her şeyi duydukları halde hiçbir şey anlamak istemeyecek kadar kalplerine ve zihinlerine kilit vuran insanlar"* olarak ifade edilmektedir. Bu tür kişilere hiçbir şey anlatamazsın, sadece ve sadece kendi bildiklerini anlatırlar.³⁹⁷ إذا ولوا مدبرين *"arkalarını dönüp gittiklerinde"* ifadesiyle de, hakka ne denli kapalı olduklarını bildirmek içindir. Zira sağır bir kimse, anlatana yüzü dönük olarak karşı tarafın mimiklerinden bile olsa bir şeyler anlar. Ama arkasını dönen kimse ne duyar ne de görebilir.³⁹⁸

Hz. Ali (r.a.) manen ölü olanlar hakkında şöyle buyurmuştur: *"Mal biriktirenler, hayatta oldukları halde ölü sayılırlar. Fakat âlimler sonsuza kadar hayattadırlar. Cesetleri yok olsa da eserleri insanlar arasında kıyâmete kadar bakidir"*. Günahkârlık kalbin hastalığı; inkâr ise ölümdür. İşte kâfirler inkârları sebebiyle manen öldükleri için onlara öğüt fayda vermez.³⁹⁹

³⁹⁴ et-Taberî, 2000, 116.

³⁹⁵ İbn Kesîr, 1999, 322

³⁹⁶ Kurtubî, 1964, 46.

³⁹⁷ Mevdûdî, 2005, 314.

³⁹⁸ Beydâvî, 1997, 210.; er-Râzî, 2000, 110.

³⁹⁹ Bursevî, 2012, 333-334.

2.2.17.2. Peygamberin (s.a.v.), Kalp Gözü Kapalı Olanları Hidâyete Erdiremeyeceği Ancak Âyetlere İnanan Müslümanlara Sesini Duyurabileceği (53)

"(Ey Peygamber) sen, delaletlerinden (inkârlarından) dolayı (kalp gözü kapalı olan) körleri hidâyete erdiremezsin. Sen ancak âyetlerimize iman edenlere duyurabilirsin ki onlar da Müslümanlardır". Allah Teâlâ Peygamberini, "Ey Muhammed! Senin görevin hidâyete erdirmek değil, senin görevin tebliğ etmektir buyurmaktadır. Kendini parçalama, harap etme. Zira onların kalpleri mühürlenmiştir. Onlar seni görmezler. Sana inanacak olanlar Müslümanlardır. Sen ancak onlara duyurabilirsin" diyerek teselli etmektedir. Zira Allah Teâlâ başka bir âyet-i kerîmede de hidayete erdiricinin ancak Kendisi olduğunu bildiriyor: "(Ey Peygamber) sen dilediğine hidâyet veremezsin, ancak Allah dilediğine verir".⁴⁰⁰

Allah Teâlâ önce "ölülere işittiremezsin" dedi, ardından da körleri hidâyete erdiremezsin dedi. Çünkü en iyi anlatım sözle olur. Zira işaretle anlatılmayan şeyler, sözle anlaşılabilir ama sözle anlaşılan her şey işaretle anlaşılmaz.⁴⁰¹

Allah Teâlâ inkârcıları, kalpleri körelmelerinden dolayı körler olarak adlandırmıştır.⁴⁰²

2.2.18. İnsanın Farklı Evrelerindeki Yaratılışında Allahın Kudreti (54)

"O Allah ki, sizi güçsüz yarattı". Allah Teâlâ başka bir âyet-i kerîmede "insanın çok zayıf yaratıldığını"⁴⁰³ zikrediyor. Âyet-i kerîmeden her ne kadar da insanın zayıf bir meniden veya topraktan yaratıldığı manası çıksa da âyet-i kerîmenin devamıyla olan münasebetine bakınca, insanın hayata ilk adım attığı çocukluk dönemi olduğunu söylemek daha doğrudur. "Sonra güçsüzlüğünüzün arkasından kuvvet verdi". İnsanın Allah Teâlâ katında sorumlu olduğu dönem, buluğ çağı olduğu anlaşılmaktadır. Zira insanın madde planında en güçlü olduğu dönemdir. Bir görüşe göre de insan bedenine ruhun gönderildiği dönem olabileceği de zikredilmiştir. "Sonra kuvvetin arkasından güçsüzlük ve ihtiyarlık

⁴⁰⁰ Kasas, 28/56.

⁴⁰¹ er-Râzî, 2000, 110.

⁴⁰² Bursevî, 2012, 334.

⁴⁰³ Nisâ, 4/28.

verdi". Artık ihtiyarlık dönemi geldi, güç-kuvvet gitti. Tekrar çocukluk döneminde olduğu gibi başkasına muhtaçsın. "O dilediğini yaratır". Allah Teâlâ zayıf ve kuvvet; gençlik ve ihtiyarlık bakımından nasıl dilerse kulunu öyle yaratır. "O, Âlim'dir - Kadir'dir". İnsanın zayıf mı kuvvetli mi; genç mi ihtiyar mı veya sağlıklı mı sağlıksız mı olacağını istediği gibi kendisi yaratır. Zira O, her şeyi bilen ve her şeye gücü yetendir.⁴⁰⁴

Allah Teâlâ, öldükten sonra tekrar dirilmeyi inkâr eden o kâfirlere: "Bakın hayatınızın her evresini yaratan benim. Zayıf bir sudan güçsüz olarak doğdunuz. Sonra size güç verdim ve yaşlandığınızda sizi tekrar güçten düşürdüm. Bunları yapan sizi öldükten sonra hayli hayli diriltir" diyerek onları uyarıyor.⁴⁰⁵

Âyet-i kerîmede *قوة و ضعف* "kuvvet ve zayıflık" ifadeleri, hayatın her aşamasında farklı bir duruma işaret ettiğinden iki seferde nekira getirilmiştir. Oysa belli bir durumu ifade için gelmiş olsaydı, en azından ikinci defa zikredilmelerinde marife olarak gelmesi gerekirdi.⁴⁰⁶

2.2.18.1. Âyetler Arasında Bağlantı

Elli birinci âyet-i kerîmeden elli beşinci âyet-i kerîmeye kadar, bozguncuların nankörlükleri sebebiyle uyarılmaları, bu uyarılara hakikat anlamında gözleri kör; kulakları sağır oldukları, sonrasında da Allah Teâlâ'nın insan üzerindeki kemali kudretini ilmi açıdan görmemiz gerektiğini vurguluyor. Sonraki âyet-i kerîmelerde ise âhirette bir saatlik sürenin dünya hayatına karşılık geldiğini, o günde mazeret beyan etmenin kimseye fayda vermeyeceğini ve dünya hayatının insanoğlunun kafasında hiçbir şüphe dahi bırakmayacak şekilde açıklandığını zikrediyor.⁴⁰⁷

2.2.19. Kıyâmet Günü İnsanların durumu (55-57)

Bu âyetler yeniden dirilmeyi destekler nitelikte olup cehennem azabıyla da inkâr edenleri korkutmaktadır. Kıyâmetin kopacağı zaman o inkâr edenler Allah Teâlâ'nın huzurunda şaşkın ve hayret içerisinde dünyada veya kabirde bir saat bile kalmadıklarına dair yemin edecekler. Dünyada yapmış oldukları amellerinden

⁴⁰⁴ Derveze 1964, 462.; Beydâvî, 1997, 210.

⁴⁰⁵ et-Taberî, 2000, 118.

⁴⁰⁶ Beydâvî, 1997, 210.; Bursevî, 2012, 336.

⁴⁰⁷ Yıldırım, 1987, 4726-4727.

dolayı yeminleri onlara fayda vermeyecektir. Artık yeniden diriliş geldi. Hesap verme zamanı. Mazeretlerinizin size hiçbir faydası olmadığı gibi size yeniden bir fırsat da verilmeyecektir.⁴⁰⁸

2.2.19.1. Diriliş Günü Mücrimlerin Şaşkınlıkları: Dünyada veya Kabirde Bir An Bile Kalmadık (55)

"Kıyâmetin koştığı gün (kıyâmet koştığında) mücrimler (dünyada veya kabirde) bir saatten (andan) fazla kalmadıklarına dair yemin ederler. İşte bu şekilde (dünyada da) döndürülüyorlardı". Mücrimler, öldükten sonra kıyâmet gününe kadar olan süre zarfı, gerçekte çok uzun süre dahi olsa onlara bir an gelecekmiş gibi hissettirilir.⁴⁰⁹ Kıyâmet koştığı, insanların diriltildiği zaman o mücrimler kendilerini dünyada veya kabirde çok ama çok az süre kaldıklarına dair yemin ediyorlar. Allah Teâlâ "onların dünyada da yalan söylemelerinden ötürü âhirette döndürüldükleri gibi dünyada da döndürülüyorlardı" buyuruyor.⁴¹⁰

Âyet-i kerîmede kıyâmet الساعة "saat" ifadesiyle zikredilmesi, kıyâmetin ansızın kopacak olmasından veya dünya saatlerinin sonuncusu olmasından dolayıdır. Aynı zamanda marife gelen es-saat ifadesi, kıyâmetin isimlerinden bir tanesi olmuştur. Nekra gelen saat ifadesiyle de, mücrimlerin dünyada, kabirde veya dünyanın ölümüyle onların tekrar diriltilmesi arasındaki süre zarfını kastetmektedir.⁴¹¹ يوفكون "döndürülüyorlardı" ifadesi de mücrimlerin hak yoldan batıl yola; doğruluktan yalana döndürülmelerini ifade eder.⁴¹²

ما لبثوا غير ساعة "bir saatten fazla kalmadılar" ifadesi, çeşitli görüşlere açık olsa da çoğunluk bu kalışın kabirlerde olduğunu ifade etmektedir.⁴¹³ Şayet kabirlerde kalış bu kadar kısaysa kabir azabı yoktur diyenleri haklı, vardır diyenleri haksız çıkarmaz mı? Sorusunu akla getirir. Toptaş, bu konuya Hz. Âdem'den (a.s.) sonra gelen ilk kâfirin durumunu anlatarak cevap verir: "Hz. Âdem'den (a.s.) sonra gelen ilk kâfir, kabirde kaldığı süre zarfında kıyâmet günü

⁴⁰⁸ Derveze, 1964, 462.

⁴⁰⁹ Mevdûdî, 2005, 314.

⁴¹⁰ et-Taberî, 2000, 118.

⁴¹¹ Beydâvî, 1997, 211.; er-Râzî, 2000, 112.

⁴¹² er-Râzî, 2000, 112.

⁴¹³ Toptaş, 1998, 160-161.; Bursevî, 2012, 339.

akıbetinin nasıl olacağı ona gösterilince, azabın büyüklüğünden ötürü bir saatten fazla kalmadım diye yemin etmiştir. Hâlbuki nice seneler kabirde kalmıştır. Böylece de cehennem azabının, kabir azabından kat kat büyük olduğu anlaşılmaktadır. Allah Teâlâ mücrimlere, cehennem azabının dehşetinden ötürü sanki kabirde bir an bile kalmadıkları hissini verir".⁴¹⁴

2.2.19.2. İlim ve İman Ehlinden Mücrimlere: Diriliş Gününe Kadar Dünyada Kaldınız Lakin Siz Bunu Bilmiyordunuz (56)

"Kendilerine ilim ve iman verilenler şöyle derler: Andolsun ki, Allah'ın kitabındaki dirilme (takdir ettiği dirilme) gününe kadar kaldınız. İşte bu, (yeniden) diriliş günüdür. Lakin siz bunu (dünyada) bilmiyordunuz".

في كتاب الله "Allah'ın kitabındaki" ifadeden, tefsirciler çok farklı murâdlar beyan etmişlerdir. Bunlar: Allah Teâlâ'nın ilmi veya hükmündeki yazı; mücrimler için yazdığı son; levh-i mahfuz veya başka bir âyet-i kerîmede beyan edilen "onların arkasında, tekrar diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır"⁴¹⁵ durumudur. "işte bu dirilme günü" ifadesi de mücrimlere, "işte size inkâr ettiğiniz o diriliş günü" budur. لا تعلمون "bilmiyordunuz" ifadesiyle de aklınızı kullanmayışınız ve düşünmeyişiniz sebebiyle bu günün hak olduğunu bilmiyordunuz.⁴¹⁶

İbn Cüreyc âyet-i kerîmeye şu manayı vermiştir: "Kendilerine ilim ve iman verilenler, dünyada az kaldık diyen mücrimlere: Siz, diriliş gününe kadar dünyada kaldınız. Ancak siz diriliş gününün böyle olacağını tahmin etmiyordunuz". Taberî ise: "Kendilerine ilim ve iman verilenler, kabirlerde az kaldık diyen mücrimlere: "Allah'ın, levhi mahfuzda yazdığı ana kadar kaldınız. Ancak diriliş gününün böyle olacağını dünyada bilmiyor ve yalanlıyordunuz" diye mana vermiştir.⁴¹⁷

Kendilerine ilim ve iman verilmiş olanların, melekler, peygamberler, âlimler veya mü'minlerin tamamı da olabileceği zikredilmiştir.⁴¹⁸

⁴¹⁴ Toptaş, 1998, 161-162.

⁴¹⁵ Mü'minûn 23/100

⁴¹⁶ Beydâvî, 1997, 211.

⁴¹⁷ et-Taberî, 2000, 119.

⁴¹⁸ Kurtubî, 1964, 48.

2.2.19.3. Dünyada Zulüm Yapanların, Âhirette Mazeretleri Kabul Edilmeyecek (57)

"O gün zulmedenlere, mazeretleri fayda sağlamaz. Allah'ı razı edecek ameller yapmalarına da izin verilmeyecek". Ya da "Allah Teâlâ'yı memnun etmeleri istenmez. Çünkü kendilerine verilen imkânların tamamını tepmişler, fırsatları kaçırmışlardır. Artık süre bitti. Hesap zamanı geldi"⁴¹⁹ manası verilebilir.

Zalimler, yeniden dirilişi yalanladıklarından dolayı, âhirette ileri sürecekleri mazeretler onlara hiçbir fayda vermeyecektir.⁴²⁰ Çünkü onlar için tövbe kapısı kapanmıştır.⁴²¹

2.2.20. Kâfirlerin, Allahın Âyetlerine ve Peygamberimizin (s.a.v.) Sabırla Onlara Emretmesine Karşı Tavırları (58-60)

Allah Teâlâ insanlara, akıllarında hiçbir tereddüt bırakmayacak şekilde her türlü örneği verdiğini, kendisine iman etmemede direnen insanların kalplerini mühürleyeceğini, buna karşın sıkıntılara karşı sabredip imanında zayıflığa düşmeyenlere de yardımda bulunacağını bildiriyor.

2.2.20.1. Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de, İnsanların Akıllarında Şüphe Uyandıracak Hiçbir Açık Bırakmamıştır (58)

"Andolsun ki, insanlar için bu Kur'ân'da her türlü meseli (örneği) getirdik". Yani hiçbir insan yok ki "ben bunun böyle olacağını bilseydim böyle yapmazdım" diyebilsin. Her türlü örnekler Peygamberler aracılığıyla insanlara öğretilmiştir. İnsanların akıllarında soru işareti kalacak tek bir nokta bırakılmamıştır. Ya da mana "biz mücrimlere, Allah'ı birlemelerine, diriliş gününe ve peygamberlerin doğruluğuna dair her türlü örneği verdik" şeklinde de verilebilir. "Andolsun ki, (ey Peygamber) sen onlara bir âyet getirsen de o kâfirler yine: "Siz ancak boş şeyler uyduran kimselersiniz"⁴²² diyeceklerdir.

⁴¹⁹ Mevdûdî, 2005, 314.

⁴²⁰ et-Taberî, 2000, 119.

⁴²¹ Toptaş, 1998, 162.

⁴²² Beydâvî, 1997, 211.

Allah Teâlâ, sineğin yaratılmasını⁴²³, örümceğin evini nasıl yapması gerektiğini⁴²⁴, arıların durumunu⁴²⁵, dağların yaratılışını⁴²⁶, insanın yaratılış şeklini⁴²⁷ ve bunun gibi aklımıza gelebilecek her şeyin açıklamasını Kur'ân-ı Kerîm'de açıklamıştır. Ancak bazılarının emrini vermiş, yapılış şeklini zikretmemiştir. İşte bu noktada da Peygamber Efendimizin (s.a.v.) sünnet-i seniyyesi ve hadis-i şerifleri bizleri aydınlatmaktadır.⁴²⁸

2.2.20.2. Allah Teâlâ İnanmak İstemeyen Kullarının Kalplerini Mühürler (59)

"İşte böylece bilmeyenlerin (inanmak istemeyenlerin) kalplerini Allah mühürler". Onlar küfürlerindeki inatları ve tövbe kapılarını kapatmaları sebebiyle Allah Teâlâ onların kalplerini mühürler. İşte bu durum ilmin zıddı olan cehli mürekkebe halidir.⁴²⁹ Cehli Mürekkebe üçe ayrılır:

1. Cehli Basit: Bilmemek ve bilmediğinin farkında olmaktır.
2. Cehli Mu'kab: Bilmemek ve bilmediğinin farkında olmamaktır.
3. Cehli Mürekkebe: Bilmediği halde, kendini biliyor zannetme veya yanlış malumatını doğru kabul etme halidir. Yani, yanlış bilgisini ilim sanmaktır.⁴³⁰

Kalplerin mühürlenmesiyle alakalı olarak, Allah Teâlâ birçok âyet-i kerîmeye işaret etmiştir. Konuyla alakalı detaylı bilgilere ulaşmak isteyenler Nahl, 16/108; Kehf, 18/28; Maide, 5/13; Nisa, 4/155 ve Münafıkun, 63/3 sûrelerine bakabilirler.

2.2.20.3. Sabredene, Allah Teâlâ'nın Vaadi Haktır (60)

"Öyleyse (Müslüman) sabret. Şüphesiz ki Allah'ın vaadi haktır (gerçekleşmesi kaçınılmazdır)". Kırk dördüncü âyet-i kerîmede yapılan vaade kinaye vardır. Allah Teâlâ'nın âyetlerini inkâr edenlere vaadinin gerçekleşeceğini

⁴²³ Hac, 22/73-74.

⁴²⁴ Ankebût, 29/41.

⁴²⁵ Nahl, 16/68-69.

⁴²⁶ Ra'd, 13/3.; Hicr 15/19.; Nahl 16/15.

⁴²⁷ Bakara, 2/28-30.; Âl-i İmrân, 3/6.; Nisâ, 4/1.; En'âm, 6/2,98.

⁴²⁸ Toptaş, 1998, 162-163.

⁴²⁹ Beydâvî, 1997, 211.

⁴³⁰ <https://sorularlarisale.com/cehl-i-murekkep-ne-demektir?amp> (22.07.2010)

bildiriyor. *"Sakın imanı sağlam olmayanlar seni gevşekliğe sevk etmesin"*. Yani, ey Peygamber: *"Müşriklerin sana karşı baskıları, zulümleri ve işkenceleri seni yıldırmasın. Onların amacı seni gevşekliğe düşürmek ve seninle pazarlığa oturmaktır. Ama sen imanında kararlı, mizacında sağlam ve karşılarında dik durursan gevşekliğe düşmemiş olur, onların cesaretlerini yıkmış olursun"*.⁴³¹ Ya da *"sana yapılan işkencelere sabret. Tebliğ görevini sürdürmeye devam et. Allah Teâlâ müşriklere karşı sana vaadi haktır. Yeniden dirilişe inanmayanlar seni üzüntüye ve gevşekliğe sevk etmesin"* diye de mana da verilmiştir.⁴³² Bir görüşe göre *"inanmayanlardan"* maksat Nadr b. el-Haristir.⁴³³

Aslında bu âyet-i kerîme günümüzdeki İslâm âleminin de durumunu ortaya koymaktadır. Ne zaman İslâm'ın emirlerinden uzaklaştık, hep ağlar olduk. Hâlbuki Mekke müşriklerinin eziyetleri altında Allah Teâlâ'nın emirlerinden asla taviz vermeyen Peygamberimiz (s.a.v.), kendisine peygamberlik geldikten on üç yıl sonra devletini kurmuş; on yıl sonra da çok geniş topraklara sahip olarak oralara huzuru ve güveni getirmiştir. İnşallah İslâm âlemi tekrardan Allah Teâlâ'nın ipine⁴³⁴ sınımsız sarılıp eski huzur dolu günlerine döner.

2.2.21. Sûrenin Özeti

Sûreye gaybî bir haberle başlanmıştır. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) mu'cizelerinden bir tanesi müşriklere gösterilip Hakk yola gelmeleri tavsiye edilmiştir. Cahillikten uzak durulması gerektiği birçok âyet-i kerîmede zikredilmiştir. Allah Teâlâ'dan gelen her şeye imanla sabredilmesi gerektiği ve inkârcıların eziyetlerine önem verilmemesi gerektiği bildirilmiştir.⁴³⁵

Sûrede, Allah Teâlâ'nın birliğine, peygamberliğe, öldükten sonra dirilme ve âhirete iman... gibi İslâm inançlarından bahsedilmiştir. Yine Allah Teâlâ'nın ordusu ile şeytan ordusu arasındaki savaştan bahsedilmiştir. Bu savaşın insanlık tarihi kadar eski bir savaş olduğunu, Hakk ile bâtıl, hayır ile şer devam ettiği müddetçe de bu savaşın âhirete kadar devam edeceği bildirilmiştir. Âyet-i

⁴³¹ Mevdûdî, 2005, 315.

⁴³² Beydâvî, 1997, 210.; et-Taberî, 2000, 121.; er-Râzî, 2000, 113.

⁴³³ Kurtubî, 1964, 49.

⁴³⁴ Âl-i İmrân, 3/103.

⁴³⁵ Yıldırım, 1987, 4732.

kerîmelerden de anlaşılacağı üzere, bazı dönemlerde, batıl Hakka karşı galip gelmiştir. Lakin bunun da Allah Teâlâ'nın bir lütfu olduğu bildirilmiştir. Çünkü Allah Teâlâ her şeye Kâdirdir.⁴³⁶

Sûrede, insanların yaratılışındaki hikmetlerden bahsedilmiştir. İslâm'ın emirlerine göre hareket etmeyenlerin âhirette dehşet verici bir azaba mâruz bırakılacakları, mü'minlerin İslâm'a sınımsız sarılmaları gerektiği anlatılmıştır. Akraba ilişkilerinin gözetilmesi gerektiği, İslâm dininin her tarafa yayılacağı, mü'minlerin maddi ve manevi kazançlarının artacağı, insanoğlunun eliyle yapmış olduğu kötülüklerden dolayı yeryüzünde kötü şeylerin meydana geleceği bildirilmiştir. Allah Teâlâ'nın vaadi kesinlikle gerçekleşeceği bununla birlikte mü'minlerin sabretmeleri gerektiği bildirilmiştir. Kâinatın yaratılışını düşünmek, yerleri ve gökleri incelemekten, Allah Teâlâ'yı yalanlayanların durumlarından ve Allah Teâlâ'nın delillerinden bahsedilmiştir.⁴³⁷

Sûre, Kureyş kâfirlerinden söz ederek sona ermiştir. Zira mucizeler, deliller ve uyarılar o kâfirlere fayda vermemiştir. O kâfirler, Allah Teâlâ'nın mucizelerinden ve delillerinden öğüt ve ibret alamamışlardır. Çünkü âyet-i kerîmede kulağı duyan ama hakikati duymayan ve gözleri gören ama hakikati görmeyen ölümlere benzetilmişlerdir. Bütün örnekler, türlü eziyetler karşısında Resulullahı (s.a.v.) teselli etmek ve zafer gelinceye kadar sabretmesi gerektiği bildirilmiştir.⁴³⁸

⁴³⁶ Muhammed Âlî es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasîr*, Dâru's-Sabûnî li't-Tıbbâati ve'n-Neşri ve't-Tevzî', Kahire, 1997, c. 2., s. 433.

⁴³⁷ ez-Zuheylî, 1997, 44.

⁴³⁸ es-Sâbûnî, 1997, 433.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Allah Teâlâ, sûrede gaybın bilgisinin yalnızca kendisinde olduğunu, Rûmlar ve İranlıların birbirleriyle yapmış oldukları savaşı örnek göstererek veriyor. Ehl-i kitab olan Rûmların, ilk savaşta mağlup olacakları ardından birkaç yıl içerisinde ise galip geleceklerini bildirerek mü'minlerin üzülmemeleri gerektiğini bildiriyor. Ayrıca sûreye hurûf-u mukatta' ile başlayarak da Mekke müşriklerine meydan okuyor.

Bu meydan okuma 5 ve 7. âyet-i kerîmeler arası da devam ediyor. Allah Teâlâ kâfirlere karşı mü'minlere yardım edeceğini ve kendisinin vaadinden dönmeyeceğini; kâfirlerin dünya hayatının zevkine ve sefasına daldığını, bununla birlikte âhiret hayatından da bî haber olduklarını bildiriyor.

Kâinatta düşünenler için genel bir çağrı olduğunu, dünya hayatının belirli bir düzen ve ahenk içerisinde yaratıldığını ve âhirete kadar da böyle devam edeceğini bildiriyor.

Kâfirlere, atalarının yalanları sebebiyle nasıl helak edildiler bakmalarını ve akıbetlerinden ibret almaları gerektiğini bildiriyor.

İnsanın yoktan yaratılıp hayat sürdürülmesi, öldürülmesi ve tekrar diriltilmesinden; kıyamet koptuğunda mücrimlerin ümitsizliğe kapılmalarından, mü'minlerin, müşriklerin ve kâfirlerin birbirlerinden grup grup ayrılacağından; kendisine ortak koşan kâfirlere, âhirette hiç kimsenin fayda veremeyeceğinden; emrettiği şeylere uyan, nehyettiği şeylerden de uzak duranları cennetine koyacağını bildiriyor.

Üzerimize farz olan namaz vakitlerinin başlangıcından ve çıkışından bahsediyor.

Diri canlıyı ölüden, ölüyü de diriden çıkarttığını bildiriyor. Nasıl ki sonbaharda bitkiyi öldürüyor, ilkbaharda canlandırıyor, insanında yaratılıp, öldürülmesi ve tekrardan diriltilmesinin de bu kadar kolay olacağını bildiriyor.

Kulların kendisini birlemesine, kudretine ve nimetlerine bakarak çokça şükretmeleri gerektiği ve her türlü şeyden de kendisini tenzih etmeleri gerektiğini bildiriyor. İnsanı topraktan yaratması, cinslerinden eşler yaratması, dillerini ve

renklerini farklı yaratması, gece-gündüz uykusu ve insanın geçimini araması, şimşegi çaktırmada, hem korku hem ümit olmasında ibetler vardır. Toprağı öldürdükten sonra tekrar canlandırması, gökleri ve yeri desteksiz olarak belli bir yörüngede tutması, kâinattaki her canlı veya cansız varlığının sahibi olduğu ve bunların tüm merhalelerini yani yaratan, öldüren ve tekrar diriltten kendisinin olduğunu bildiriyor.

İnsanın kendi cinslerini bile kendine ortak yapamazken Allah Teâlâ'yı ortak yapması ve saptırdığı kullarını, hiç kimsenin hidâyete erdiremeyeceğini hatta faydasının bile dokunamayacağını bildiriyor.

İslâm dininin fitrat dini olduğu yani her ne kadar insanlar farklı karakterlerde bile olsa tabiatları gereği bir olduklarını; kulların Allah Teâlâ'ya tüm benliğiyle teslim olmaları gerektiğini, teslim olmayan kâfirlerin grup grup halde kendilerini yoldan çıkaranlara ibadet ettiklerini bildiriyor.

İnsan sıkıntıya düştüğünde O'na sığındığı, sıkıntıdan kurtulduğunda ise O'ndan uzaklaştığını; müşriklere verdiği nimetlere karşılık nankörlük yapmaları, O'na ortak koşmaları; insanoğlunun başına gelen mükâfat ve musibetlere karşı sevinmesinden ve üzülmelerinden; dilediği kullarına karşı rızkını bollatacağından ya da daraltacağından bahsediyor.

Sûrede hüküm âyetleri vardır. Yani insanın uyması gereken kurallardır. Üç zümre vardır ki bunlar: Akraba, yoksul ve yolda kalmış olan insanlardır. İster zengin olsun ister fakir olsun bu üç zümreye yardım etmek her mü'mine bir zorunluluk olduğunu; Allah Teâlâ'nın rızası olmayan her hayırdan uzak durulması gerektiğini çünkü sadece maddi anlamda kazançta olacağını, manevi alanda yapmış olduğu hayrın kişiye hiç bir faydasının olmayacağını bildiriyor.

İnsanoğlunun yaratılış, yok oluş ve tekrar diriliş merhaleleri olduğu, yaratıldıktan sonra rızıklandırıldığı; insanoğlunun eliyle yaptıklarından dolayı yeryüzünde fesat çıkardığı ve atalarının yapmış oldukları fesatlardan ötürü akıbetlerinden ibret almaları gerektiğini bildiriyor.

İnsanın geç olmadan tövbe edip O'na yani İslâm'a yönelmeleri gerektiği; insanın hayatında yapmış olduğu amellerin kendisini ya cennete ya da cehenneme götüreceği ve Allah Teâlâ'nın mü'minleri seveceği ve yardım edeceği, lakin kâfirleri sevmeyeceği ve onlara yardımda bulunmayacağını bildiriyor.

Allah Teâlâ'nın rüzgârı müjdecî olarak göndermesi, rüzgârları vesilesiyle yağmuru yağdırması ve yağdırdığı yağmurla da kullarına rahmetini tecellî ettirmesi; o rahmet yağmurları yağmadan önce kullarının ümitsizlik hallerini; nasıl ölü toprağı yağmurla dirilttiyse ölü insanı da o kadar kolay dirilteceğini ve mü'minlere, kâfirlere karşı her daim yardımcı olacağını bildiriyor.

Allah Teâlâ her ne kadar kâfirlere karşı rahmetini ve nimetini tattırsa da onların nankörlüklerinden asla vazgeçmeyeceklerini bildiriyor.

Peygamberlerin, Allah Teâlâ'nın izni olmadan hiç bir kulu hidâyete erdiremeyeceğini, ancak inanan Müslümanlara seslerini duyurabileceğini bildiriyor.

İnsanın farklı evrelerdeki yaratılışından bahsediyor. Allah Teâlâ insanı güçsüz yarattığı, güçsüzlüğün ardından kuvvetlendirdiği, kuvvetin ardından tekrar güçsüzleştirdiğini bildiriyor. İnsanoğlu sırasıyla bu dönemleri çocukluk, buluş çağı ve yaşlılık dönemi olarak adlandırıyor.

Kıyamet günü insanların durumundan bahsediyor. O günde mücrimler, dünyada ve kabirde bir an bile kalmadıklarını dair yemin edecekleri, ilim ve iman ehlinin onlara, kıyamet kopana kadar dünyada ve kabirde kaldıklarını ve dünyadan zulüm yapanların âhirette mazeretlerinin hiçbir şekilde kabul edilmeyeceğini bildiriyor.

Son olarak Kur'ân-ı Kerîmde, insanların akıllarında oluşabilecek hiçbir şüphe bırakılmadığını, inanmak istemeyen kulların kalplerinin mühürleneceğini, sabreden kullarına karşı vaadini gerçekleştireceğini bildiriyor.

KAYNAKÇA

- Ahmed b.Hanbel, Ebû Abdillâh Muhammed b. eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsnedü'l-İmam-i Ahmed b. Hanbel*, Müessesetü'r-Risale, 2001.
- Arslan, Gıyasettin, "*Tefsîr Çalışmalarında "Konulu Tefsîr" in Önemi*", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 2, Elazığ, 1997.
- Aydüz, Davut, *Tefsîr Çeşitleri ve Konulu Tefsîr*, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul, 2010.
- el-Bağdadi, Ebû Mansur Abdülhakir b. Tahir Muhammed, *Usûlü'd-Dîn*, Dâru'l-Kütübu'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.
- el-Bakir, Seyyid Muhammed, *Mukaddimat fi't-Tefsiri'l-Mevdûi' li'l-Kur'ân*, Dâru't-Tevzîhi'l-İslâmi, Beyrut, 1980.
- Bazergan, Mehdi, *Kur'ân'ın Nüzul Süreci*, Fecr Yayınevi, Ankara, 1998.
- el-Beydâvî, Abdullah İbn Ömer İbn Muhammed Nâsirüddîn, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü'l-Te'vîl*, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1997.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsîri*, Bilmen Yayınları, İstanbul, 1985.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, Dâr'u Davki'n-Necat, Dimeşk, 2002.
- el-Bukai, Ebû'l-Hasan b. Ebû Bekr, *Nazmü'd-Durer fi Tenâsübi'l-Âyâti ve's-Süver*, Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.
- Bursevî, İ. H., *Muhtasar Ruhu'l-Beyân Tefsîri*, (Çev.: M. A. Sabuni), Damla Yayınevi, İstanbul, 2012.
- Cemal, Hasan İzzettin b. Hüseyin b. Abdulfettah Ahmed, *Mahdûdeti'l-Cemel Mu'cem ve Tefsîri'l-Luğevi li-Kelimatil-Kur'ân*, el-Hey'eti'l-Mısriyyeti'l-Ammeti li'l-Kitab, Mısır, 2008.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsîr Usûlü*, TDV Yayınları, 26. bs. Ankara, 2014.
- el-Cevzi, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Alî b. Muhammed, *Zadü'l-Mesir fi-İlmi't-Tefsîr*, Mektebetü'l-İslamiyye, Beyrut, 1984.
- Çanga, Mahmud, *Kur'ân Kelimelerinin Anahtarı*, Timaş Yayınevi, İstanbul, 1986.
- Çetiner, B., "*Ahkâmu'l-Kur'ân*", TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.
- Demirci, Muhsin, *Konulu Tefsîre Giriş*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2017.
- _____, *Tefsîr Usulü*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2019.
- Derveze, Muhammed İzzet, *Tefsîrül Hadis*, Dâr'u İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1964.
- Derviş, Ahmed Mustafa. *İ'rabü'l-Kur'ân ve Beyânuhu*, Dâru'l-İrşad, Suriye, 1995.
- ed-Deylemi, Ebû Şücâ' Şîrûye b. Şehradar, *el-Fîrdevs bi Me'suri'l-Hattâb*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008.

- Dumlu, Ö., *Konulu Tefsîr ve Düşündürdükleri, Tefsîrin Dünü ve Bugünü Sempozyumu*, 1992.
- Ebû's-Suûd, Muhammed b. Muhammed el-İmadi, *Tefsîru Ebû's-Suûd*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as, *Sünen-i Ebi Davud*, Dâru'r-Risaleti'l-İlmiyye, 2009.
- Efendi, Ramazan, *Şerh ala Şerhi'l Akaid*, Salah Bilici Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1965.
- el-Endelüsî, Ebû Hayyân, *Bahrü'l-Muhit fi't-Tefsîr*, Dâru'l Fîkr, Beyrut, 2000.
- Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Yâkub, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2008.
- el-Fetnî, Muhammed Tâhir b. Âlî Sadîkîyyî'l, *Mecmeu' Bihâri'l-Envâr fi Garaibi't-Tenzil ve Letaifi'l-Ehbar*, Matbaâtü'l-Meclisi Dâireti'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarabad, 1967.
- Fuda, Mahmud Besyûni *et-Tefsîru'l-Mevdui' Neşetühü ve Etvârühü ve Mua'lemehü*, Mecelletü Külliyyet'i-Şerîa'ti ve Usulî'd-Dîni bi'l-Cünûbi, Mısır, 1983.
- Görener, İ., *"Kur'ân İlimleri ve Tefsîr Usulünün Bir Yöntem Çağrıştırması Sorunu"*, Bilimname Yayınları, 2009.
- Gülcü, M., *Nebe" Suresi ve Konulu Tefsîri*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2017.
- Güngör, Mevlüt, *"Tefsîr'de Konulu Tefsîr Metodu"*, İslami Araştırmalar Dergisi, 1988.
- Güven, Şahin, *Çağdaş Tefsîr Araştırmalarında Konulu Tefsîr Metodu*, Şura Yayınevi, İstanbul, 2001.
- _____, *"Günümüz Tefsîr Çalışmalarında Yeni Bir Yöntem: Konulu Tefsîr Metodu"*, Kur'ân'a Yaklaşımlar, 2010.
- _____, *Konulu Tefsîr Metodu*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2019.
- Hakkı, İzmirli İsmail, *Yeni İlmi Kelam*, Umran Yayınları, Ankara, 1981.
- Hanefî, Hasan, *Konulu Kur'ân Tefsîri Metodu*, (Çev.: S. Kutlu) Kahire, 1996.
- el-Hasan, Muhammed Âlî, *el-Menar fi Ulûmi'l-Kur'ân mâ Medhali fi Usûli't-Tefsîri ve Masâdirihî*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2000.
- el-Hicazi, Muhammed Mahmud, *el-Vahdetü'l-Mevdu'iyye fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Dâru'l- Kütübi'l- Hadîseti, Kahire, 1970.
- el-Hereri, Muhammed el-Emin b. Abdullah el-Şafi'i, *Tefsîru Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhani fi Ravâbi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâr'u Tuki'n-Necat, Beyrut-Lübnan, 2001.
- Hubbetullahi Selame, Ebû'l Kasım, *en-Nasih ve'l-Mensuh*, Mektebetü'l-İslamiyye, Beyrut, 1984.
- el-Huli, E., *"Tefsîr ve Tefsîrde Edebi Tefsîr Metodu"*, İslami Araştırmalar Dergisi, (Çev.: M. Güngör), 1988.

- İbn Kesîr, Ebû'l Fida İsmail, *Tefsîrül-Kur'ânî'l-Azîm*, Dâru'l-Fıkr li't-Tâbiâti ve'n-Neşri ve't-Tevzî', Dimeşk, 1999.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükrim, *Lisânü'l-Arab*, Dâru's-Sadr, Beyrut, H./1414.
- el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kalem-Dâru's-Şamiyye, Beyrut-Dimeşk, H. 1412.
- _____, *el-Müfredâtü li Elfâzi'l-Kur'ân*, Beyrut, Dâru'l-Marife, 2005.
- el-Kari, Ebû'l-Hasan Nureddin Alî, *Şerhu Molla Ali b. Sultan Muhammed el-Kari ale'l- Fıkhi'l-Ekber*, Dâru'l-Kitabi'l-İslami, İstanbul, 1955.
- Kattân, Mennâ' Halil, *Mebâhis fi Ulûmi'l Kur'ân*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2009.
- Kırca, Celal, *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'ân'a Yönelişler*, Marifet Yayınları, İstanbul, 2009.
- el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *el-Camiu'l-Ahkami'l-Kur'ân (Tefsîrül-Kurtubî)*, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire, 1964.
- Kutluboğa, Kâsım b., *Mu'cem Garîbu'l-Kur'ân*, Dârü'n-Nevadir, Suriye-Lübnan-Kuveyt, 2012.
- Kutub, Seyyid, fi Zilâli'l-Kur'ân, *eş-Şâmiletü'z-Zehebiyye*, Beyrut ve Kahire, 1992.
- Mevdûdî, E., *Tefhimu'l-Kur'ân Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsîri*, (Çev.: M. H. Kayani), İnsan Yayınları, İstanbul, 2005.
- Mukatil b. Süleyman, Ebû'l-Hasan, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, Dâr'u İhyai't-Türas, Beyrut, 2002.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Nîsabûrî,, *Sahîhu'l-Müslim*, Dâru-Tîbeti li'Neşri ve't-Tevzi', Riyad, 2006.
- Müslim, Mustafa, *"Kur'ân Çalışmalarında Yöntem"*, (Çev.: S. Özer), Fecr Yayınları, Ankara, 1993.
- _____, *Mebahis fi İ'cazi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kalem, Riyad, 1995.
- _____, *Mebahis fi't-Tefsîri'l-Mevdü'i*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 2000.
- en-Nesefî, Ebû'l Berekât, *Tefsîru'n-Nesefî (Medâriku't-Tenzil, ve Hakâiku't-Te'vîl)*, Dâru'l-Kelimi't-Tayyîb, Beyrut, 1998.
- en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.
- el-Ömeri, Ahmed Cemal, *Dirasat fi't-Tefsîri'l Mevdui'*, Mektebetü'l-Hancî li't-Tıba'eti ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Kahire, 1905,
- Paçacı, Mehmet, *Çağdaş dönemde Kur'ân ve Tefsire ne oldu?*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2008.
- Rahman, F., *İslam ve Çağdaşlık: Fikri Bir Geleneğin Değişimi*, (Çev.: A. Açıkgenç; M.H. Kırbaşoğlu), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1996.

- er-Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî, *Tefsîrül-Kebîr Mefâthühül-Gayb*, Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 2000.
- er-Râzî, Muhammed b. Ebû Bekr b. Abdülkâdir, *Muhtâru's-Sihâh*, Dâru'l-Fîkri'l-Arabî, Beyrut, 1997.
- es-Sâbûnî, Muhammed Âlî, *Safvetü't-Tefasîr*, Dâru's-Sabûnî li't-Tıbbâti ve'n-Neşri ve't-Tevzî', Kahire, 1997.
- Sa'îd, Abdussettar Abdulfettah, *el-Medhal ile't-Tefsîri'l-Mevdu'i*, Dâru't- Tevzi' ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, Kahire, 1986.
- Şaravi, M. M., *Kur'ân Mucizesi*, (Çev.: M. S. Şimşek), Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul, 2017.
- Şen, Ercan "*Çağdaş Bir Tefsîr Olarak Konulu Tefsîr Ekolü ve Örnek Bir Konulu Tefsîr Denemesi: Kur'ân'da Fetih Kavramı, 4.Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı-4*", 2015.
- et-Taberani, Ebû'l-Kasım, *Mu'cemu'l Kebîr*, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1994.
- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l- Beyân an Te'vîl-i Âyi'l Kur'ân*, Müessesetü'r-Risale, 2000.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd), *Süneni't-Tirmizî*, Mustafa el-Babi'l-Halebi, Mısır, 1975.
- Toptaş, Mahmut, *Kur'ân-ı Kerim Şifa Tefsîri*, Çantaş Yayınları, İstanbul, 1998.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi *Hak Dini Kur'ân Dili*, Zehraveyn Yayınları, İstanbul, 1992.
- Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsîri*, Anadolu Yayınları, İzmir, 1987.
- Zakzuk, M., *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, (Çev.: A. Hatip), Işık Yayınları, İzmir, 1993.
- ez-Zamehşeri, Ebû'l Kâsım Muhmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekavîli fi Vucûhi't-Te'vîl*, Dâru'l Kütübi'l Arabiyye, Beyrut, 1986.
- ez-Zehebi, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirun*, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1976.
- ez-Zerkeşi, Bedreddîn Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fîkr, Beyrut, 2009.
- ez-Zuheylî, Vehbe b. Mustafa, *et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Âkîdeti ve's-Şerîati ve'l-Menheci*, Dâru'l-Fikri'l-Mûâsır, Dimeşk, 1997.
- ez-Zürkânî, Muhammed Abdülzîm, *Menâhilü'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	HAMZA BAYRAKTAR
Doğum Yeri-Tarihi	TRABZON - 1992
Eğitim durumu	
Lisans Öğrenimi	ONDOKUZMAYIS ÜNİVERSTESİ
Yüksek Lisans	ORDU ÜNİVERSTESİ
Bildiği Yabancı Diller (varsa)	ARAPÇA
Bilimsel Faaliyetleri (varsa)	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
İletişim	
E-Posta Adresi	hmzbyrktr61@gmail.com
Tarih	